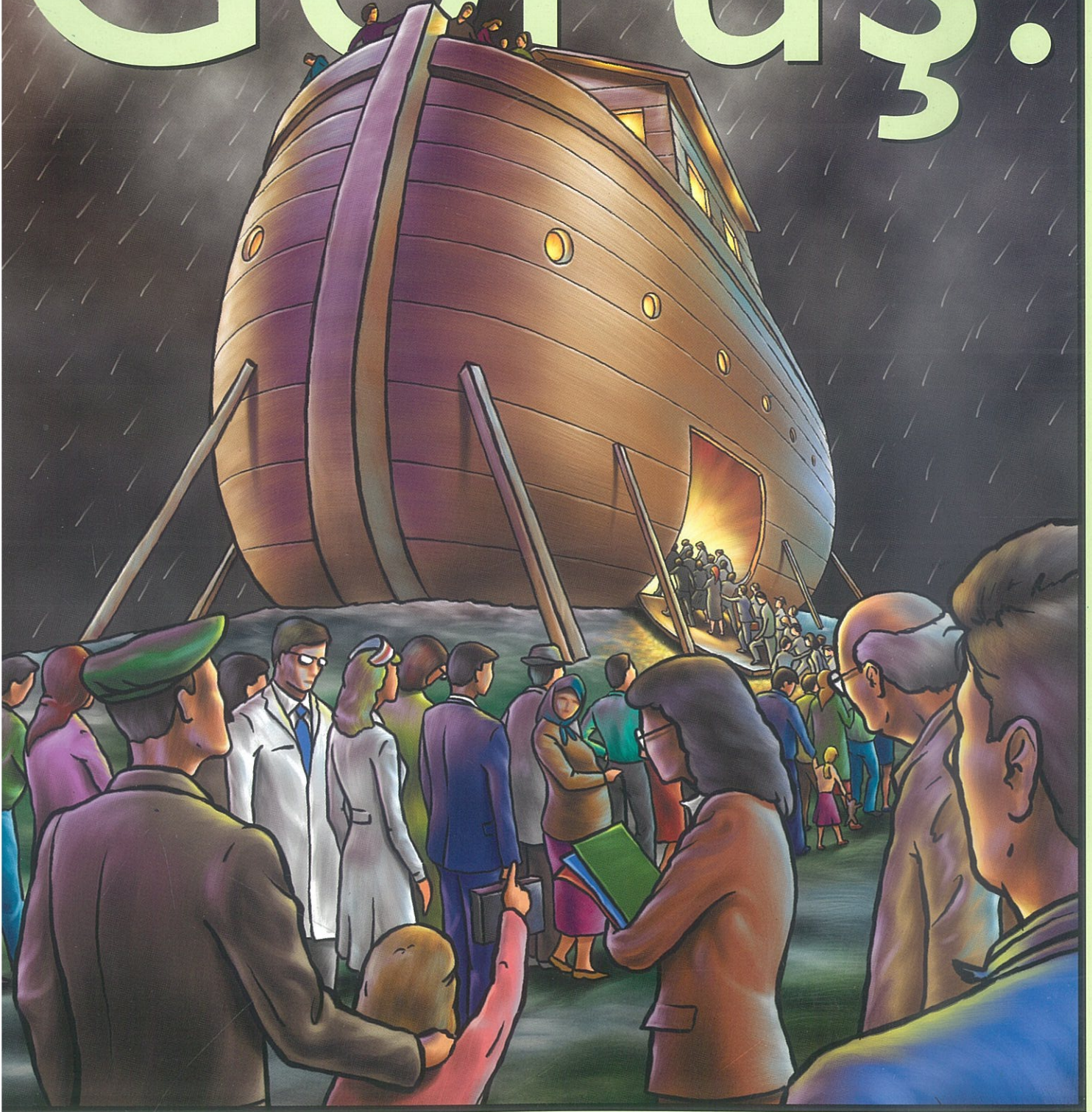

Görüş:

Sivil toplum: Tek tek ama hep birlikte...

Resimaitları da mevcut.

Onlar ilk çalışanlarımızdı. Bugün Osmanlı Bankası arşivlerinde yine bizimle birlikte yaşıyorlar. Ama sadece soluk birer fotoğraf olarak değil, hikâyeleriyle capcanlı duruyorlar. Tıpkı, bizimle bir gün çalışmış olsalar bile kayıtlarını tuttuğumuz diğer personel ve müşterilerimiz gibi. Çünkü biz, insanın geçmişine ait olan her şeye saygı duyuyoruz.

OSMANLI BANKASI

...çünkü aslolan insandır.

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Dönüşüm başladı mı?

Türkiye, son aylarda belki de tarihinin en mutlu dönemlerini yaşıyor. Dış dünyanın Türkiye'ye bakışında gözlemlenen olumlu değişiklikler, seçimlerden sonra ortaya çıkan siyasi tablonun sağladığı ekonomik istikrar, moralleri bir hayli yükseltti. Türkiye, uzun ve sancılı bir uykudan uyanıyormuşçasına mahmur, ama canlanma isteğiyle dolu. Belki de uzun yılları krizle geçirmeye alışmış olduğu için hangi adımı daha önce atacağını belirlemekte biraz kararsız. Ekonominin, geçen olumsuz yıllarda kireçlenmiş mafsalları kolay kolay harekete geçemiyor. İnsanlarımızın coşkusu ve heyecanını ortaya dökmek için şimdilik Galatasaray'ın kupa şampiyonluğu gibi örneklerle ihtiyaç var. Kötü haberlere olumsuzluklara alışmış toplum, hala biraz mesafeli ve temkinli duruyor.

Oysa, yıllardır ilk kez, Türkiye'nin önünde ekonomik kriz ve belirsizlikler yerine, önceden takvimi konulmuş işler var. Terörün nihayet soluğu kesildi ve geçmişin utanç verici cinayetlerini örten sis perdesi aralanmaya başladı. Ekonomideki iyileşme ve canlanma, yaşamın sosyal yanlarını da dönüştürüyor, dönüştürecek. Siyasetçilerin alışkanlıklarından kurtulup hızlı hareket etmeleri ve bu dönüşümü hızlandırmaları biraz zor. Buna karşılık, bireyler, kendi sorumluluklarının gereğini yerine getirmede biraz daha özenli ve istekli olurlarsa, belki hükümetin hareketiyle, toplumsal hareketliliğin sinerjisi bir canlanmaya yol açabilecek.

Bu düşünceden hareketle, bu sayımızı, sivil toplum örgütlerine ve bu örgütlerde düşünce üretimine ayırdık. Bir çok saygın STK'da emeği ve fikri katkıları bulunan Taciser Ulaş'la uzmanlık alanı konusunda konuştuk. Ulaş, STK'ların felsefesini, devletle ilişkilerini, ortaya çıkışını Türkiye'deki örneklerle değerlendirdi. Vehbi Koç Vakfı Genel Müdürü Erdal Yıldırım, vakıfların yapısını ve beklentilerini ele aldı. Bilgiye dayalı düşünce üretim kurumlarının işlevlerini ise DPT'den Nilgün Arısan aktardı.

Gündem sayfalarımız da dopdolu... İktisatçı Mahfi Eğilmez, sizlere çok ilginç geleceğini umduğumuz 2010 yılı için kurduğu hayalleri yazdı ve bu çerçevede senaryolarını aktardı. Türkiye'de dini inançlar, siyaset ve kamu politikaları gündemin bir diğer konusu. Buna bağlı olarak, gazeteci Ruşen Çakır'ın "ikinci dine dönüş" olgusunu ele aldığı makalesini bulacaksınız.

Yeni Görüş'lerde buluşmak dileğiyle...

Saygılarımla
Dr. Haluk Tükel

MAYIS - HAZİRAN 2000

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Ekonomik program, gündemdeki önceliğini siyasi gelişmelere bıraktıysa da, veriler, umut vermeye ve programa inancı arttırmaya devam ediyor.

GÖRÜŞ 6-7

Türkiye'de sivil toplum bilinci bugün gelinen noktada artık karar alma mekanizmalarında etkili olmaya başladı. Erkut Yücaoğlu, STK'ların artmasıyla birlikte, devlet-vatandaş arasındaki ilişkilerin değişik boyutta algılanacağını belirtiyor.

DÜNYA 8-10

Avrupa genişlemeye alıyor. Türkiye de Avrupa trenine bindi, ağır aksak da olsa ilerliyor. Ödevleri yapmak da esas olarak Türkiye'ye bakıyor.

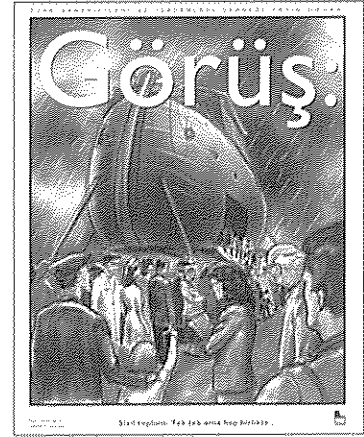
SÖYLEŞİ

Uzun yıllar sivil toplum örgütlerinde görev yapan Taciser Ulaş, 12-17 STÖ'lerin felsefesini, devletle ilişkilerini, tarihçesini ve Türkiye'deki örnekleri değerlendiriyor.

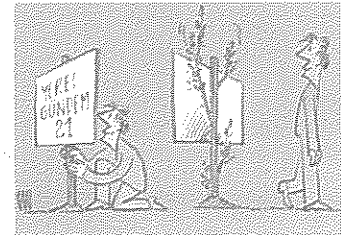
KAPAK

Bugün dünya artık, yepyeni bir olguyu, üçüncü sektör kavramını hem geliştiriyor hem de tartışıyor. Dünya tarihindeki en eski üçüncü sektör organizasyon türlerinden birisi olan sivil toplum örgütleri, özellikle AB'ne katılım süreciyle ve 17 Ağustos-12 Kasım 1999 depremlerinden sonra gündemi oluşturdular. Vehbi Koç Vakfı Genel Müdürü Erdal Yıldırım, bu kapsamda vakıfların yapısını, kaynaklarını ve zorluklarını anlatıyor.

DPT uzmanı Nilgün Arısan ise, AB sürecinde bir ihtiyaç olan bilgiye dayalı düşünce üretim kurumlarının işlevlerini aktarıyor. Türkiye'nin bu bağlamda bulunduğu yeri tarif ediyor. Yerel demokrasi örneği olan Yerel Gündem 21 projesini ise, Sadun Emrealp aktarıyor. Emrealp, proje kapsamında neler yapıldığını, proje ortaklarını, özel sektörün katılımını değerlendiriyor.

Görüş: Mayıs - Haziran 2000
İllüstrasyon: Erol Güneş

Yönetim:

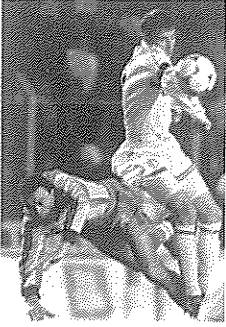
TÜSIAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSIAD Adına Sahibi: Erkut Yücaoğlu

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Ümit İzmen

• Yayın Kurulu: Erkut Yücaoğlu, Sinan Tara, Ümit İzmen, Necla Zarakol

Görüş, TÜSIAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayımlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

44-65 GÜNDEM

Ünlü İktisatçı Mahfi Eğilmez,
hükümetin 2000 yılı tahminlerine sadık kalarak
2010 yılı için hayaller kuruyor. Eğilmez bu çerçevede, iyimser, orta halli ve kötümser
olmak üzere üç ayrı senaryo sunuyor. Değerlendirmeler sonucunda,
iyimser senaryoya şans tanıyor.
Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri Prof.Dr. Binnaz Toprak
ve Doç.Dr. Ali Çarkoğlu, TESEV için hazırladıkları çalışmadan yola çıkarak
Türkiye'de dini inançlar, siyaset ve kamu politikalarındaki değişimi değerlendiriyor.
Makale, bir çok yeni veriyi yorumluyor.
Gazeteci-yazar Rusen Çakır ise, "ikinci dine dönüş dalgası" olarak tanımladığı
olguyu değerlendirirken, siyasal İslam'ın bugüne dek izlediği süreci de aktarıyor.
ODTÜ Endüstri Bölümü'nden Doç.Dr. Mehmet Asatekin, "niçin endüstri tasarımı"
sorusuna yanıt alıyor ve tasarımın getirdiği katma değerın öneminin altını çiziyor.

66-67 KİTAP

Lütfü Tınç, "Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları",
"Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları"
ve "Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK'lar" adlı üç önemli kitabı tanıtıyor.

68-69 METROPOL

Gazeteci Mete Çubukçu, Moskova'yı anlattığı yazısına bir deyişle başlıyor:
"Eğer St. Petersburg, imparatorluk Rusyası'nın taçı ise, Moskova kalbidir."
Çubukçu, Moskova sokaklarını, metrosunu, Arbat Sokağı'nı... geziyor, gezdiriyor.

71-72 SARI SAYFA

Yenice sigaralarının,
1936 yılında yaptığı ilk satış promosyonuyla
ikramiye olarak otomobil verilmişti. O günden bugüne tarz
ve içerik değiştiren satış promosyonunun bir sektör olup olmadığı,
Trio Araştırma'dan Ayşe Eyüboğlu tartışıyor.

Y a y ı n :

- **Yazı Kurulu:** Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir **Görsel Yönetmen:** Kayahan Karaoğlu
- **Prodüksiyon:** Zarakol İletişim Hizmetleri Tel: (0212) 284 30 84 (Pbx) Faks: (0212) 284 31 35
- **Basım:** Yapın Matbaacılık Ltd. Şti., Mecidiyeköy cad. 54-1 Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 07 43
- **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Medya C Reklamcılık ve Yayıncılık A.Ş., Türkocağı cad. 39/41 34334 Çağaloğlu-İSTANBUL Tel: (0212) 513 84 60-61/Faks: (0212) 513 84 63
- **Abone başvuruları:** Zarakol İletişim Hizmetleri Tel: (0212) 284 30 84 (Pbx) Faks: (0212) 284 31 35

Neden olmasın?

Uygulanan stabilizasyon programı, bütçe disiplini aracılığıyla kamu borçlanma gereğinde büyük oranda iyileşme, enflasyon ve faiz oranlarında ise kalıcı bir düşüşü hedefleyerek, Türkiye için istikrarlı bir altyapı kurulması açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Ekonomik program, gündemdeki önceliğini cumhurbaşkanlığı seçimi dolayısıyla siyasi gelişmelere bıraktıysa da, Nisan ayı itibarıyla gerçekleştirmeler umut vermeye ve programa inancı artırmaya devam etmektedir.

Aylık sanayi üretim endeksi verilerine göre, 1999 yılının Aralık ayından itibaren sanayi üretiminde kendini hissettiren canlanma, Şubat ayında bir önceki seneye göre mevsimsellikten arındırılmış %5.7 oranında artış ile devam etmiştir. Böylelikle, 1998 Temmuz ayından itibaren ilk defa üç ay üst üste büyüme sağlanmıştır. Şubat ayında imalat sanayi üretiminde gerçekleşen %6,7'lik artış beklentilerin üzerindedir. Ocak ve Şubat aylarında ithalatın bir önceki senenin aynı dönemine göre %42 artış göstermesi de, ekonomideki canlanmanın bir başka göstergesidir.

12 aylık temelde değerlendirildiğinde bütçe açığında kısmi bir iyileşme görülmüştür. Bütçe açığının 23 milyar \$ seviyesinde stabilize olduğu buna karşılık faiz dışı dengenin artmakta olduğu görülmektedir. Yürürlüğe konan deprem vergisinden 2000'in ilk çeyreğinde 1.4 milyar \$ gelir sağlanması, bütçenin rahatlamasına sebep olmuştur. Faiz dışı fazla yılın ilk çeyreğinde 4.7 milyar \$ olarak hedeflenenin üstüne çıkmış, bütçe açığı 6.8 milyar \$'a ulaşmıştır. Bir diğer olumlu gelişme bu sene için 7.6 milyar \$ olarak hedeflenen özelleştirme gelirlerinin, henüz yılın başında POAŞ, TÜPRAŞ ve GSM lisans satışı ile yaklaşık 5.5 milyar \$'la büyük bir kısmının gerçekleştirilmesidir.

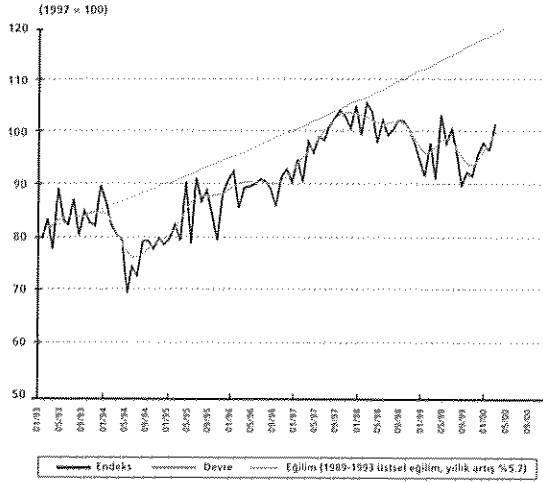
Açıklanan Nisan ayı enflasyon rakamlarına göre TEFE ve TÜFE artışları sırasıyla %2.4 ve %2.3 olmuştur. Nisan ayı itibarıyla, bir önceki sene sonuna göre TEFE artışı %16.2 olurken, TÜFE'deki artış %14.5 olmuştur. Aynı dönemde, kamu ve özel sektörde toptan eşya fiyat artışları sırasıyla %11 ve %18.3 olmuştur. Özel kesimdeki fiyat artışlarındaki önemli faktör, ilk dört ayda %27.2 oranında artış gösteren tarım kesimi olmuştur. Çekirdek enfla-

yon diye tabir edilen özel imalat sanayi fiyat artışı Nisan ayında %1.9 olarak gerçekleşmiş; bir önceki yılın Aralık ayına göre artışın ise %13.8 ile TEFE artışının altında kalması, düşüş trendi açısından sevindirici olmuştur. Nisan ayında TÜFE artışının TEFE'nin altında kalmaya devam etmesi ise ekonomide bir talep baskısı olmadığını göstermektedir. TÜFE'deki artışın sınırlı kalmasında son iki ayda %2.2 de kalan kira artış oranının etkisi olmuştur.

Nisan'da bir önceki aya göre %2.4 artış gösteren TEFE artışına devlet sektörünün katkısı, tutulan kamu fiyatları nedeniyle %0.2 olmuştur. Türkiye'de kamu fiyatlarını tutma politikaları enflasyonla mücadele programları çerçevesinde daha önce de uygulanmış ve uygulama yıllarını takip eden yılda piyasa gereklerinin üzerinde fiyat düzeltmeleri yapılmıştır. Yılbaşından itibaren uygulanan programın üç senelik bir geleceği kapsadığı göz önüne alınırsa, enflasyonu sadece kamu fiyatlarını tutarak indirme politikasının, yeni düzeltmeler gerçekleştirilmeden program boyunca devam ettirilemeyeceği muhtemeldir. Bu noktada, kamu kesimi üretim ve fiyatlarının politik manipülasyonlara araç olmasına son verilerek, verilen taahhütler doğrultusunda kamunun daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır.

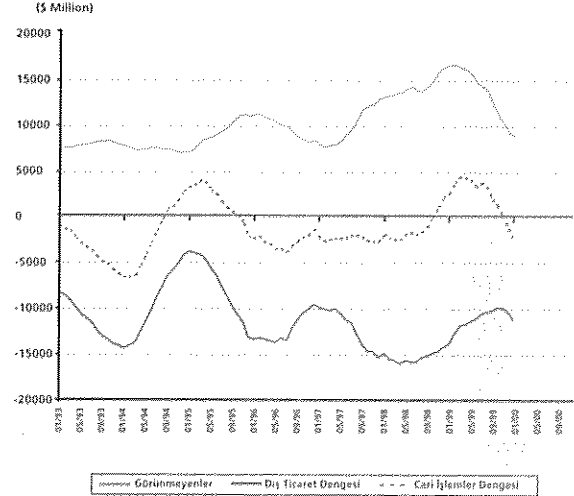
2000 yılı itibarıyla ithalattaki artışın ihracatın çok önüne geçmesi ödemeler dengesinde dış ticaret açığını Ocak ayı itibarıyla 11.3 milyar \$'a yükseltirken, cari işlemler açığı 2.6 milyar \$'a yükselmiştir. Aynı dönemde, büyük kısmı kısa vadeli ve portföy yatırımı olan 1.5 milyar \$'lık sermaye girişi olmuştur. Düşmeye devam eden doğrudan yatırımlar, Ocak ayında 119 milyon \$'la Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisi tarihinin en düşük seviyesine ulaşmıştır. Yıl sonundan beri artan DTH'ların mevduatlar kaleminde yol açtığı artışın etkisiyle, kısa vadeli sermaye girişi geçen yıl sonuna göre artarak 1.2 milyar \$ düzeyine çıkmıştır. Ocak ayında 974 milyon \$ olarak gerçekleşen portföy yatırımlarında ise Hazine'nin 1.5 milyar \$'lık tahvil ihracı etkili olmuştur. S&P ve Fitch-IBCA'nın Türkiye'nin kredi notunu artırması ve yapılan özelleştirmeler önümüzdeki aylarda sermaye hareketlerini olumlu etkileyecektir.

MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (Düzey)

CARİ İŞLEMLER DENGESİ*

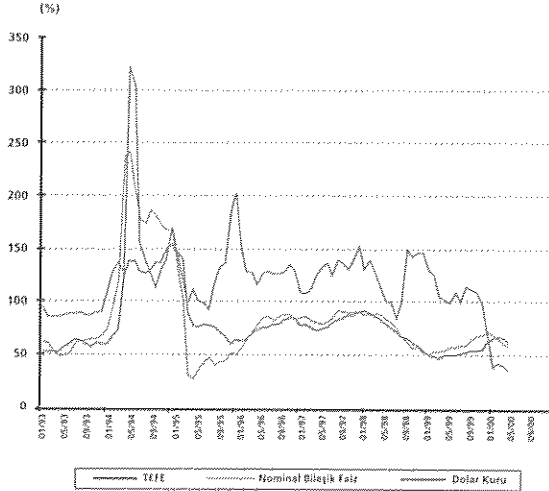
(12 Aylık Kümülatif)

* 01/95'den itibaren aylık veriler basit ticaret dengesidir.

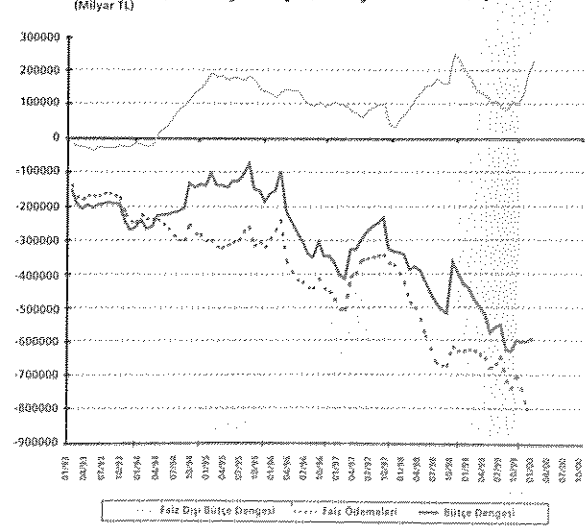
Kaynak: DİE

ENFLASYON, NOMİNAL FAİZ ORANI VE ABD DOLAR KURU

BÜTÇE AÇIĞINDAKİ GELİŞMELER

(1994 Fiyatlarıyla, 12 Aylık Kümülatif)

Küreselleşen sivil toplum

Erkut Yücaoğlu

Türkiye, Aralık 1999'da imzalanan IMF Stand-by anlaşması ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. Programın uygulanmaya başlamasının üzerinden geçen 5 ayın sonuçları, programın başarıyla yürümekte olduğunu gösteriyor. Program uygulamaya geçilmeden önce bir dizi reformun parlamentomuzdan geçmiş olması, bu anlaşmayı daha önce uygulanan stabilizasyon politikalarından farklı kılıyor. Enflasyon oranının nisan ayından itibaren düşme eğilimi göstermesi, önümüzdeki aylara yönelik olumlu bir gösterge olarak algılanmalıdır. Bundan sonra, hızlı düşme gösteren aylık enflasyon oranının, kur hedefine paralel bir şekilde önümüzdeki 12 ayda sürdürülebilmesi gerekmektedir.

Bu paralelliğin sağlanabilmesi, büyük ölçüde, Türkiye'nin program öncesi sergilediği reform dinamizminin devam etmesine bağlıdır. Bu çerçevede, önümüzdeki en önemli reform, tarım reformu olarak ortaya çıkıyor. Tarım desteği, 1993 yılından itibaren üretici desteği eş değeri temelinde %25'lerden, 1999 yılında %40'lara çıkmıştır. Bu desteğin uluslararası ölçülerde savunulabilir olduğunu söylememiz gerekir. Ancak, Türkiye özelinde, bu desteğin sağlanış tarzı ve finansman şekli,

tüm iktisadi mekanizmaları zayıflatan bir sistem çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Tarım reformunun amacı mevcut desteği geri götürmek değil, sistem olarak değişikliğe uğratmak olmalıdır.

Öte yandan, enflasyon cephesinde gösterilen başarının toplumsal uzlaşma alanına da yansımaları gerekmektedir. TÜSİAD'ın Türkiye'de hem toplumsal uzlaşma hem de katılım için önerdiği temel çözümlerden biri Ekonomik ve Sosyal Konsey'dir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde karar mekanizmalarının önemli bir ayağı olan ekonomik ve sosyal konsey yapısının, Türkiye'de de etkin uygulanması toplumsal uzlaşmanın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ve Sosyal Konseyler, toplumun farklı kesimlerinin temsiline dayalı bir danışma ve siyaset üretme platformu olarak toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Bu platform, farklı kesimler arasında işbirliği, diyalog ve uzlaşmaya dayalı bir modelin gelişmesine ve toplumsal sorunlara çözüm üretme yollarının bulunmasına yardımcı olmaktadır. Aktif ve geniş tabanlı bir konseyin, toplumun farklı kesimlerinin temsilcilerini bir araya getirerek, ülke sorunlarına ortak çö-

züm yolları araması gerekli bir süreçtir. Bu sürecin, istikrar ortamının sağlanmasına olanak sağlayarak, toplumsal uzlaşmanın temelini atacağına inanıyoruz.

Türkiye, özelleştirmeden kamu idaresine, vergi ve sosyal güvenlik sisteminden seçim ve siyasi parti yasasına kadar bir çok alanda yapısal reformları gerçekleştirmek durumundadır. Bu reformların başarısında, arkasındaki toplumsal desteğin önemi büyüktür. Bunun için de, toplum kesimlerinin, kendilerini temsil eden sivil örgütler aracılığıyla karar alma sürecine aktif olarak katılması ve gelişmelerin tüm aşamalarında söz sahibi olması, modern toplum yapısının da bir gereğidir.

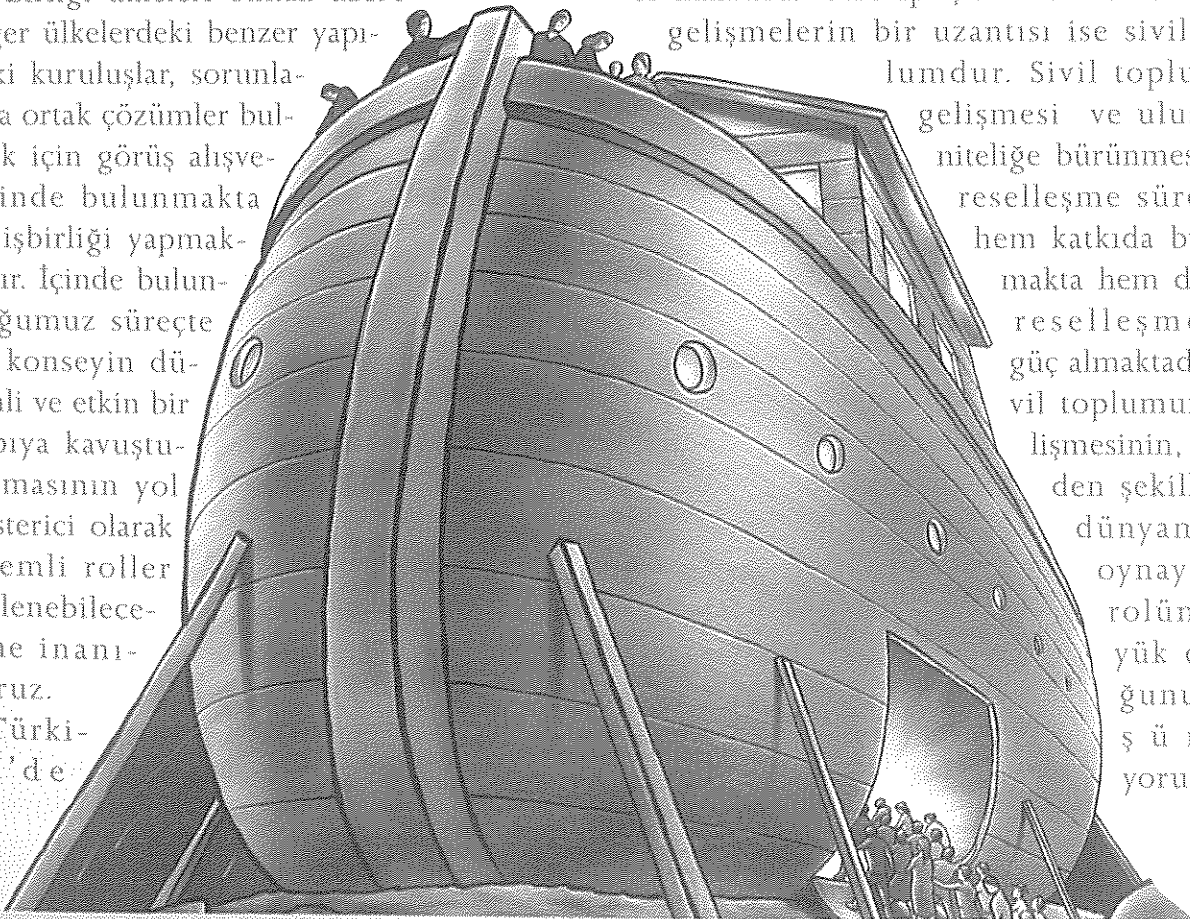
TÜSİAD, ekonomik ve sosyal konseylerin uluslararası alanda da önemli roller üstleneceğine inanmaktadır. Bilindiği gibi, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere diğer ülkelerdeki benzer yapıdaki kuruluşlar, sorunlarına ortak çözümler bulmak için görüş alışverişinde bulunmakta ve işbirliği yapmaktadır. İçinde bulunduğumuz süreçte de konseyin düzenli ve etkin bir yapıya kavuşturulmasının yol gösterici olarak önemli roller üstlenebileceğine inanıyoruz.

Türkiye'de

sivil toplum bilinci bugün geldiği noktada, artık karar alma mekanizmalarında etkili olmaya başlamıştır. Sivil toplum örgütlerinin artması ve toplumsal karar mekanizmalarında daha fazla söz sahibi olmalarıyla birlikte, hiç kuşkusuz devlet-birey arasındaki ilişkiler de değişik bir boyutta algılanmaya başlanacak, yeni ve daha dinamik bir toplum yapısının temelleri de böylece atılmış olacaktır.

Türkiye, IMF ile yapılan Stand-by anlaşması ile ekonomisini küresel kriterlere göre yapılandırmak için önemli bir adım attı. Helsinki Zirvesi'nde aday olduğumuz Avrupa Birliği'nin üyelik önkoşulu olan Kopenhag Kriterleri ise, küresel siyasi değerlerin bir dökümü niteliğindedir. Ticaretin internet aracılığı ile sınırları kalkmış bir dünyada yapılıyor olması geleceğin dünyası hakkında bize ipuçları vermektedir. Bu gelişmelerin bir uzantısı ise sivil toplumdur.

Sivil toplumun gelişmesi ve ulusaşırı niteliğe bürünmesi küreselleşme sürecine hem katkıda bulunmakta hem de küreselleşmeden güç almaktadır. Sivil toplumun gelişmesinin, yenisinden şekillenen dünyamızda oynayacağı rolün büyüklüğünü düşünüyorduk.

Avrupa genişlemeye alışıyor

9 Mayıs 1950-2000

Robert Schuman'ın ortaya attığı fikrin hayata geçirilişinin 50. yıldönümü olan 9 Mayıs, tüm Topluluk ülkelerinde, "Avrupa Birliği Günü" olarak kutlandı. Bu yıl Hollanda hükümeti, Maastricht'ten kaldırdığı bir Avrupa treni ile ülkeyi baştan aşağı dolaşarak Avrupa Birliği'ni "popülerleştirme"ye çalıştı. Brüksel'de her geçen gün daha büyüüp hantallaşan bir oluşum haline gelen AB'yi halkın ayağına getirme projesinin bir diğer amacı da genişleme öncesi Avrupa kamuoyunu hazırlamaktı.

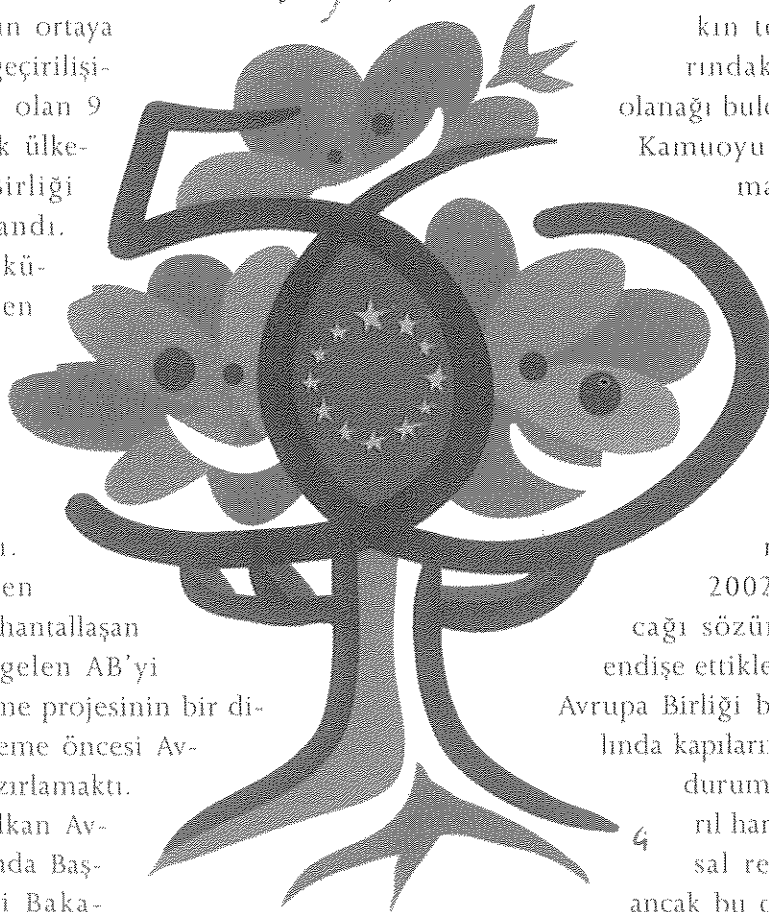
Maastricht'ten kalkan Avrupa trenine, Hollanda Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın yanı sıra, tüm Avrupa üyesi ülkeler ve en önemlisi aday ülkelerden temsilciler alındı. Halk, aday ülke temsilcileriyle ya-

kın temas kurma, akıllarındaki soruları yöneltme olanağı buldu.

Kamuoyu, hazırlıkların başlamasına rağmen Avrupa Birliği'nin genişleme öncesi iyice ayak sürdüğü göze çarpıyor. Polonya hükümet yetkilileri geçenlerde yaptıkları açıklamalarda, Avrupa'nın ilk adaylara

2002 yılında kapıları açacağı sözünün tutmamasından endişe ettiklerini söylediler.

Avrupa Birliği bürokratları, 2002 yılında kapılarını yeni üyelere açacak duruma gelebilmek için harıl harıl çalışıyorlar. Kurumsal reformlar gündemde, ancak bu çalışmaların çok kolay yürüdüğü söylenemez. Avrupa kendi derdiyle uğraşırken, Türkiye'nin adaylığının nasıl sonuçlar doğuracağı gerçeğini yeni yeni anlıyor.

AVRUPA GÜNÜ

Türkiye, Helsinki Zirvesi'nde resmen aday oldu. Bu gerçeğin farkına varan Avrupa Birliği, şimdi bu adaylık sürecini yavaşlatmak için her yola başvuruyor.

Türkiye de bu konuda aceleci davranmıyor.

Her iki tarafın da hesabı tutuyor. İş böyle olunca da, ne Türkiye Avrupa'yı ne de AB Türkiye'yi sıkıştırıyor. Hatta, "Türkiye'ye Helsinki'de sembolik adaylık verildi" diyen Alman Hristiyan Demokratları kadar açıksözlü olmasalar da, Avrupa'daki tüm Hristiyan Demokratlar, Türkiye'nin adaylığına şüphe ile bakıyorlar. Bu da tabii akla çok kritik bir soru getiriyor: "Avrupa'da iktidarlar değişirse genişleme süreci de bundan etkilenebilir mi? Yani Türkiye'yi adaylığa taşıyan sosyal demokratlar ve sosyalistler etkilerini kaybederlerse Türkiye'nin tam üyelik yolu tıkanır mı?

Tren yola çıktı

Evet, tren yola çıktı. Gecikmeler, ertelemeler olsa da Türkiye, Avrupa Birliği treni ile yola çıktı. Kim ne derse desin Helsinki Zirvesi'nde tanınan yeni statü ile Türkiye, aralık ayından itibaren Avrupa Birliği'ne tam üye adayı oldu.

Ocak ayı başından itibaren de AB'nin çeşitli kurumlarından temsilciler Türkiye'yi ziyaret ettiler ve önemli toplantılar yapıldı. Bunların en önemlisi ise Lüksemburg Zirvesi'nden bu yana geçen üç yıl içinde, Ortaklık Konseyi'nin ilk kez toplanmasıydı. Nisan ayında Lüksemburg'da yapılan bu toplantı tam da amaçlanan gibi geçmedi.

AB, Türkiye'ye, Gümrük Birliği'nden doğan mali hakları vermedi. Bununla da kalmadı, deprem için vereceklerini söyledikleri yardımı, Türkiye'den, adaylıktan doğan alacaklar hanesine yazmak istediler. Ortaklık Konseyi'nin tek olumlu tarafı, Türkiye ile AB mevzuatı arasında uyumu sağlamak için sekiz çalışma komitesinin

oluşturulmasıydı. Ama, onlar da Temmuz'a kadar beklemek zorundaydılar.

Daha önceki Ortaklık Konseyleri'nde "Kıbrıs, Ege ve Kürt sorunu üzerinde ısrarla duran AB'nin bu seferki suskunluğu da dikkat çekiciydi.

Aslında yukarıda da değinildiği gibi, elini iğreti uzatan sadece Avrupa değildi, Türkiye de "Adaylığı alıp cebimize koyduk. Buraya kadardı. Bundan sonra beni olduğum gibi kabul ederlerse ederler, yoksa bizim gidecek çok köşe bucağımız var" edasıyla parmağını oynatmadı.

Mayıs ayı başında, daha Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmamış, DPT ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki sorun çözülmemişti. Devlet Planlama Teşkilatı, kendilerinin müktesebat uyumu konusunda çalıştıklarını ve bunun kendi meseleleri olduğunu ileri sürerek işbirliğine yanaşmıyor, bunu mecbur kılacak bir düzenlemeyi ise hükümet bir türlü yapamıyordu.

Bunun sonucu olarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin başına Büyükelçi Volkan Vural getiriliyor, ama değil kadro, oturacak bir masa bile bulunamıyordu.

Bu durum, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuna kadar, yani Mayıs ortalarına kadar sürdü.

Türkiye, Aralık ayındaki Helsinki Zirvesi'nden bu yana beş ay kaybetmiş oldu.

Bundan sonra yapılması gereken Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir şantiye gibi Avrupa Birliği için çalışmalara start vermesidir.

Türkiye'nin AB müktesebatına ve Kopenhag kriterlerine uyum takvimini ortaya çıkartacak olan ve AB ile Türkiye'nin birlikte kararlaştırdıkları bir ulusal program çalışmaları vakit kaybedilmeden yapılmalıdır.

Evet, Türkiye, Avrupa trenine bindi, ağır aksak da olsa ilerliyor, ama ödevleri bir an önce yapıp yola koyulmak da esas olarak Türkiye'ye bakıyor.

Seçimler

Nisan ayında, Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefini doğrudan ilgilendiren iki seçim vardı. Yunanistan'daki genel ve KKTC'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri. Türkiye ile ilişkileri yumuşatma politikası izleyen Simitis hükümeti, son ana kadar çok kritik bir seçim geçirdi. Muhalefetteki Yeni Demokrasi Partisi'nin nefesini ensesinde hissetmesine rağmen Yunanistan Başbakanı Simitis yarışı önde bitirdi. Yeni Yunan hükümetine, Türkiye karşıtı açıklamalarıyla ve küstahlıklarıyla bilinen Pangalos da Kültür Bakanı olarak girdi.

Öcalan'ı Kenya'da saklatan ve terörle işbirliği sırasında suçüstü yakalanan Pangalos, daha hükümete gelir gelmez Türkiye aleyhinde konuşmaya başladı. Simitis'in Pangalos'u hükümete sokması, Türkiye

Dışışleri Bakanı İsmail Cem ile aylardır tatlı bir dostluk geliştiren Yorgo Papandreu'nun hiç hoşuna gitmedi. Bunu bilen Pangalos, "Papandreu'nun Türkiye'ye karşı politikaları yanlıştır. Türkiye'nin dost olması için önce kendi içindeki sorunları çözmesi gerekir" açıklamalarıyla hükümetin politikasından farklı bir çizgi sergiledi.

Tabii, Pangalos'un hem de Kültür Bakanlığı'na gelişini, sıradan bir olay olarak görmemek gere-

kir. Bu, iki ülke arasındaki yakınlaşma sürecini mutlaka etkileyecektir. Bunu daha şimdiden söyleyebiliriz, ancak söyleyemeyeceğimiz bir tek şey var, o da bu etkileşimin olumlu mu olumsuz mu olacağı.

İki ülke ilişkilerinde kültürel yakınlaşma ortamlarının, yumuşama atmosferine katkısı mutlaka olacaktır. Bakalım Pangalos bu ortamın oluşmasına izin verecek mi? Belki de onun gibi Türk

düşmanı bilinen bir kişinin şahsında atılacak olan adımlar daha cesaretli olabilir.

Mayıs başında Dışışleri Bakanı İsmail Cem ile Yunanistan Dışışleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun ABD'de bir araya gelişleri, Türk-Yunan diyalogunda çok önemli bir süreci başlattı. Şimdiye kadar bu sürecin dışında kalan Washington,

Washington, ABD'de Mayıs başında biraraya gelen Cem ve Papandreu'ya "Şimdiye kadar sağladığınız yakınlaşmayı artık kalıcı bir barış için adım atmaya dönüştürün" mesajı verdi.

ilk kez devreye girdi. ABD Dışışleri Bakanı Madeleine Albright'ın her iki ülkenin dışışleri bakanıyla, "En iyi devlet adamı" nişanı verildikten sonra yaptığı görüşme, bu sürecin ilk adımı oldu. Albright'ın müdahalesi, Washington'un, "Şimdiye kadar sağladığınız yakınlaşmayı artık kalıcı bir barış için adım atmaya dönüştürün" mesajının, özellikle Kıbrıs konusuyla ön plana çıktığını gösterdi.

FACTORING'DE
10
aktif yıl

五、

T E S E V P r o j e K o o r d i n a t ö r ü T a c i s e r U l a ş :

21'inci yüzyılın yükselen değeri "katılımcılık" Türkiye'de bile birey inisiyatiflerini ya da bilinen adıyla sivil toplum kurumlarını ortaya çıkardı.

Taciser Ulaş, Türkiye'de henüz bu kavramın yeterince bilinmediği zamanlardan başlayıp bu konuda "kariyer" sayılabilecek bir birikimin sahibi... Birçok saygın STK'da ya emeği ya fikri katkıları var. Ulaş'la uzmanlık alanı konusunda konuştuk.

- Türkiye'de Sivil Toplum Kurumları (STK) nasıl ortaya çıktı? Neden gereksinim duyuldu? Kısa bir tarihçesini anlatırmısınız?

- Türkiye'de STK'ların oluşumu, 90'ların başına rastladı diyebiliriz. 1996'te BM Habitat Zirvesi'yle de önemli bir ivme kazandı. 1980 askeri müdahalesinden sonra demokrasi ve örgütlenme çok büyük bir kesintiye uğramıştı. Uzunca bir süre toplumsal örgütlenme sıfır düzeyinde seyretti. Türkiye, bu apolitikleşme sürecini yaşarken, dünyada da Soğuk Savaş'ın sonu geldi. Bütün dünyayı etkileyen bir değişim başladı. Böylece Türkiye'de de insanlar yeniden örgütlenirken bunun eskisi gibi olamayacağını farkettiler. Eski yapılar iflas etmişti. Yeni kurulacak örgütsel yapıların değişimi yansıtması bir ihtiyaç olarak ortaya çıktı.

"Ne kadar
gelişkin
bir sivil
toplumumuz
olursa,
o kadar
gelişkin
bir devletimiz
olur."

Hülya Demir

-Yine örgütlü olacaktı insanlar ama, bu kez sivil toplum biçiminde örgütleneceklerdi. İlk olarak hangi ihtiyaçların örgütlenmesi öne çıktı? Hayattaki hangi boşluğa yanıt arandı?

- İlginç bir gelişme oldu. 80'li yılların baskıcı ve donuk havası içinde bile, iki oluşum dikkati çekiyordu. Kadın hareketi ve insan hakları. 70'lerden sonra 80'ler boyunca tek örgütlü siyasi hareket, kadın hareketi idi. Kadın gruplarının örgütlü bir biçimde öne çıkmasını geçmişin, "eski"nin tecrübelerine bağlayabiliriz. Bilindiği gibi "eski sol" içinde de kadınlar aktifti. Ne var ki, bu emek ve çabalar, kadınları o örgütler içerisinde "söz sahibi" olmaları sonucunu doğurmadı; onları karar verme mekanizmalarının içine taşımadı. Örgütlenme tecrübeleri ve toplumsal ilgi düzeyi yüksek olan bu kadınlar, herkesten daha hızlı örgütlenebildiler. Türkiye'de kadınlar eski sola tepki olarak örgütlendi, diyebiliriz. Çok geçmeden de Türkiye'de siyasal liderler, RP'nin yükselişinde kadınların oynadığı rolün önemini farkettiler.

Genel seçimlerde kadınlara yatırım yapan partilerin çok kazanacağını farkederek "kadın" meselesini düşünmeye başladılar. Bütün bunlar Türkiye'de yerleşik örgüt anlayışını etkiledi. Bunun yanı sıra, elbette ki, büyük bir boşuk ve ihtiyaçtan dolayı, insan hakları alanı örgütleniyordu. İnsan Hakları örgütü de "eski" yapısını sürekli yenilemeye çalışarak devam ediyordu. Böylece yavaş yavaş bü-

yük siyasi partiler ya da meslek örgütleri dışında, daha küçük hedefler etrafında, hızlı sonuç almaya yönelik örgütlenme modelleri benimsenmeye başladı. 1990'ların başında insiyatifler, ilişki ağları vb. ortaya çıkmaya başladı. Bunlar, Türkiye için çok iyi şeyler, yani demokrasi alanında, toplumun ödevini yaptığını gösteriyor.

- Türkiye, 90'ların başından bu yana toplumsal örgütlülük anlamında ne kadar yol katetti?

- Türkiye'de sivil toplum gelişme sürecinin daha başında. Örneğin, depremde sonra bir AKUT mucizesi yaşandı. AKUT, sivil toplum örgütleri alanında bir "marka adı" oldu. Şunu demek istiyorum; Türkiye'de yaygın olan anlayış, Sivil Toplum Örgütleri konusunda kararsızdı. Bunlar nedir, ne işe ya-

rar, olsalar mı daha iyi, olmasalar mı daha iyi gibi bir belirsizlik vardı. Oysa, STK'lar AKUT'tan önce de vardı ama "meşruiyet" kazanmamışlardı. Şimdi bu dönemeç alındı ama daha yolun en başındayız. Türkiye'de sivil toplum henüz kurumsallaşmadı. Batı demokrasileri gibi, devlet ve özel sektörün yanında bir de sivil toplumun da aktör olduğu aşamada değiliz. Bu anlamda Türkiye'de bir kurumsallaşmadan söz edemiyoruz, yeni yeni bu alanı dol-

durmaya çalışıyoruz. Öte yandan, salt örgütler bazında konuşursak, bugün geldiğimiz düzeyde de artık, bir sivil toplum bilgi-belge merkezi, sivil toplum enstitüsü gibi, destek sağlayan bir kuruma ihtiyaç duyulduğuna inanıyorum.

- STK'ların gelişimi dünyada hangi döneme rastgeldi? Dünyada nasıl bir süreç yaşanmıyordu?

- Sivil Toplum Kurumları denince, sivil hareketler vardı. Mesela Amerika'da insan hakları hareketi

vardı, zenci haklarını savunmak için. Eskiden büyük toplumsal hareketler olabiliyordu. Ama bunun dışında sivil toplum örgütlenmesi Ortaçağ'dan beri var. Yani yerel yönetimler, bağımsız şehirlerle birlikte Avrupa'da geçerliydi.

Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa, yani demokrasisini gerçekleştirmemiş ülkeler, sivil toplum patlaması yaşadı. Batı Avrupa için aynı şeyi söyleyemeyiz. Batı Avrupa'da, Ortaçağ'dan beri kentlerin

kurulmasıyla birlikte, sivil toplum örgütleriyle demokrasisini yürüten bir demokrasi kültürü var. Yani bizde vakıflarda olduğu gibi. Onun dışında şöyle bir dönüşüm oldu; kullara dayalı bir politika yürütülmeye başlandı. Örneğin balinaların azalıyor olması, balinalar için bir örgüt kurulmasına yol açtı.

Hayatın çok karmaşıklaşmasıyla toplumun modernleşmesiyle ilgili olarak, Batı Avrupa'da da bir örgüt çeşitliliğinden söz edebiliriz. Onlar kolonolizmin kültüründen ya da siyasi yapısından geldikleri için, kendi ülkeleri dışında başka ülkelerle de her zaman ilgilenmişlerdir.

- Sivil Toplum Kurumları'nın bir kavram olarak tanımlanmasının güçlüğüne farkındayım ancak içi nasıl dolduruluyor? Nasıl bir felsefeden, anlayıştan yola çıkılıyor?

- Hakikaten kimse bunu tanımla-

Türkiye'de sivil toplum henüz kurumsallaşmamıştır.

Batı demokrasileri gibi, devlet ve özel sektörün yanında bir de sivil toplumun

aktör olduğu aşamadayız.

maya girişmez. Çünkü çok büyük bir literatür var. Ama bizim için şu ayrım önemli, sivil toplum kendiliğinden birşey, yani devlet olmayan herşey sivil toplum alanındadır. İyi sivil toplum, kötü sivil toplum olmaz. Sivil toplum örgütlenmeleri arasında da, iyi sivil toplum örgütü, kötü sivil toplum örgütü olmaz. Ama işi ni doğru yapan, yaptığı ile etkili olan sivil toplum örgütü olabilir. Görüşlerini beğenmeyebiliriz, ama o kendi tanımını doğru yapmışsa yaptığı işte etkili olabiliyorsa o zaman iyi bir sivil toplum örgütüdür.

İkincisi, devlet de sivil toplum ilişkisi için bir anahtar kavram. Bunlar bir madalyonun iki yüzü gibi. Ne kadar gelişkin bir sivil toplumumuz olursa, o kadar gelişkin bir devletimiz olur. Yani devletin çok antidemokratik olduğu bir yerde çok gelişmiş bir sivil toplum olmaz.

- Devlet ve STK'lar birbirine alternatif değil, tamamen birbirini tamamlayan iki ayrı şey. Öyle mi?

- Birbirini yansıtan iki şey. Sivil toplum tanımı, bir ayrım noktasını getiriyor. "Sivil toplum" hukuk üstünlüğünü kabul eden, insanın yurttaş olduğunu kabul eden, dolaşısıyla modernist bir tanımı içeriyor. Çünkü Amerika'da herhangi bir tarikat da o çok geniş anlamda bir sivil toplum örgütü kabul edilebilir. Ama bizim Türkiye'de tartıştığımız sivil toplum, modern yurttaşın temel toplum taşı üzerinde yükselen

bir sivil toplum örgütlenmesidir. Bu görüşü herkes kabul etmek zorunda değil, ama genel geçer tanımlar içinde bu ayrım var. En temel ayrım

Avrupa sivil toplum kuruluşları,

kendi toplumlarını

uyarma ihtiyacı duyuyor.

Özellikle refah seviyesi

belli bir yere geldikten sonra

toplumsal sorunlardan,

dünya sorunlarından

kopma korkusu da

Avrupa'nın sorunu.

burada kendini gösteriyor. Bir ce-maat örgütlenmesi de genel anlamda sivil toplum örgütlenmesidir, ama sivil toplum etkinliği yükselişi dediğimiz zaman yurttaş, kul olmaktan çıkıyor, bir aktör, toplumsal aktöre dönüşüyor.

- AB süreci bağlamında STK'ların varlığını değerlendirir misiniz? Bundan sonra farklı bir biçimde mi değerlendirilecekler? Daha mı olumlu bakılacak?

- Avrupa bütünleşmesi süreci içinde STK'ların da "olmazsa olmaz" bir aktör olduğu görüldü. Çünkü Batı demokrasi-lerinin işleyişinde, her tür platformda, özellikle de ulus-larüstü kuruluşlarda, bürokratların, siyasi liderlerin yanında o toplumun değişik alanlarına sahip çıkan, birey-lerin, sivil toplum temsilcile-rinin sözcüleri de yer alıyor. Bu işlevi Türkiye'de üstlenen insanlar bu alanlarda yoklar. Son derece boş bir alan. Bir

bakamın, diplomatın, bir büyükelçin-in ya da bir STK temsilcisinin yer-leri ayrıdır. Kimse, birbirinin işini üstlenmiyor; entegrasyon yani bütünleşme sürecinde her birinin ayrı bir rolü var. Ne var ki, bunun farkı-na varılması, bizim Batı dünyası-n-daki "imaj sorunumuz"la ilgili ola-rak gündeme geldi. Şimdi Sivil Top-lum Örgütlerine ve örgütlenmeye biraz daha sıcak bakmak gerekliliği yeniden anlaşılmış oldu. Elbette fırsatçı bir yaklaşımla bunu yalnızca "image makers" gibi algıyan da çı-kacaktır ama meseleyi daha derin-

den kavrayanlar da var. Bunun en önemli göstergelerinden biri de geçtiğimiz kasım ayında Devlet Bakanı Mehmet Ali İrtemçelik'in sivil toplum örgütleriyle toplantı yapması ve o toplantıyı kurumsallaştırmaya çaba göstermesi idi.

Doğu Avrupa'da adaylık sürecinde olan ülkelerin sivil toplum sektörleri AB'den büyük yardım alıyorlar ve entegrasyon sürecinin en büyük desteğini oluşturuyorlar. Türkiye de bundan yararlanmak zorunda.

yaptırım gücü var mı?

- Yok. Örneğin Think-tank kuruluşlarına bakalım. Siz bir siyaset öneriyorsunuz, bir kamu siyaseti öneriyorsunuz. Bunun başarısı nasıl ölçülür? Bunun çıktısı, devletin o politikayı alıp hemen uygulaması değildir. Bu anlamda devleti ne kadar etkilediğine bakarak ölçemiyoruz. Ama siz bütün süreci oluştururken bilgiyi toplama, dağıtma, paylaşma sürecinde çok sayıda insanın o konudaki zihniyetini etkile-

nirlar oldukça problem var anlamına geliyor.

- STK'lar toplumsal muhalefet anlamında ne kadar etkili oluyor?

- Bence çok etkili oluyor. Bunun, yaptırım gücüne veya kaç tane politikanın devlet tarafından benimsendiğine bakarak ölçülmüyor. Demokraside böyle bir şey ile senin istediğinin olması gerekmiyor. Çünkü o zaman çoğunluğun baskısı da kabul edilebilir bir şey olur. Bu kadar karmaşık bir toplum

"Sivil toplum"

hukuk üstünlüğünü kabul eden,

insanın yurttaş olduğunu

kabul eden, dolayısıyla

modernist bir tanımlı içeriyor...

Bizim Türkiye'de tartıştığımız sivil

toplum, modern yurttaşın temel

toplum taşı üzerinde yükselen bir

sivil toplum örgütlenmesidir.

- Halkın, sokaktaki insanın, Sivil Toplum Kurumları'na bakışı, yaklaşımı nasıl? Uzak mı, yoksa ilgili mi?

- Her halk gibi bizim halkımız da başarımlara bayılıyor. Bunu, Akut örneğinde gördü. Akut, ortaya çıktığında çaresiz değildi, itile kakıla bir iş yapmaya çalışmıyordu. Kendi imkanları ile depreme müdahale etti, işin yapılabilirliğini gösterdi, o zaman oldu. Demek ki halk iktidar da seviyor, bu da doğal bir şey.

- STK'ların çalışmalarında herhangi bir

miş olabiliyorsunuz. O zaman bir ölçüde başarımlı oluyorsunuz.

- Yasalar, STK'ların oluşumuna ve örgütlenmesine ne kadar olanak tanıyor?

- Yasalar sivil toplum kuruluşlarını cesaretlendirmiyor. Bunun en önemli kanıtı Mısır'da olsun, Türkiye'de olsun hala dernekler yasasıyla mücadele eden grupların olması. Dünyanın başka bir ülkesinde, daha doğrusu Batı demokrasilerinde böyle bir şey yok. Örgütlenmeye hiç bir sınır getirilmiyor. Bu da si-

yasında çeşitli uzlaşmalar ve çeşitli dengelerle çözüm üretiliyor. Yani, bir tarafın görüşünün doğru olması gibi bir gerçeklik artık söz konusu değil.

- Türkiye'de STK'lar açısından bakıldığında en iyi pratikler nelerdir?

- En iyi pratikler nelerdir sorusuna benim bir cevabım yok aslında. Çünkü bir kere haksızlık etmiş oluruz. Bir STK'nın "görünen" işler dışında başarması gereken başka şeyler var: Üyeleriyle ilişkisi, kamu-

oyunda sesini duyurması, maddi kaynak bulabilmesi, şeffaf, güvenilir ve sürdürülebilir olması, gibi. Bütün bunları yanyana koymadan bir değerlendirme yapamayız. Bazı STK'lar çok önemli şeyler yapıyorlardır, ama kendilerini yeterince duyuramamışlardır ya da yeterince "medyatik" değildirler. Şu anda Türkiye'de bu konularda yeterince bilgiye sahip değiliz. Ama Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Sivil Koordinasyon Merkezi, Milletvekili İzleme Komiteleri, Eğitim Gönüllüleri Vakfı... diye saymaya başlarsak, ki bu oldukça geniş bir listedir, herbirinin kendi alanında "ilk"leri gerçekleştirdiğini sevinerek söyleyebilirim.

- Habitat süreci ve sonrası, STK'ların kurumsallaşmasına nasıl yansıdı? Habitat tek başına neyi başardı?

-Habitat, bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Birincisi, Habitat toplantısı, hazırlık döneminde ilk kez çok sayıda yerli STK biraraya geldi, birbirleriyle tanıştı ve bundan bir etkileşim doğdu. Ayrıca bunun, çok sancılı ve sıkıntılı bir süreç olduğunu da unutmadan, kaydedelim. İkinci olarak da, Türkiye'deki yerel STK'lar ilk kez uluslararası sivil toplumla tanıştılar. Bu deneyimden çok şey öğrenildi. Bizim "taşrahlığımız" bir ölçüde kırılmış olduğu gibi onlar da çok aktif ve yetenekli Türk STK'ları ile tanışma fırsatını buldu.

Habitat gibi uluslararası olaylar, Türkiye'ye şunu hatırlatıyor; sen dünyada kendi başına, kendine has, kendine özgü, kendinden

menkul bir ülke değilsin. Bu dünyanın bir parçasısın. Taşrahlık konusu uzun bir dönem, içine kapalı yaşayan Türkiye için özel bir ağırlık taşıyor. Ama sadece Türkiye'ye özgü değil. Farklı taşrahlık biçimleri olduğunu iddia edeceğim. Örneğin Avrupa'nın, "dışlayıcı-kale Avrupası" dediğimiz, entegrasyona yalnızca pazar ilişkileri açısından bakan kesimin de farklı bir taşrahlığı var. 1999 Mayıs'ında Lahay şehrinde çok büyük çapta bir Barış Konferansı toplandı. Avrupa'nın bu içine kapalı, durağan şehrine dünyanın dört bir yanından, Güney Afrika'dan, Güney Amerika'dan, Türkiye'den, Kosovo'dan, Azerbeycan'dan insanlar geldi. Sanıyorum o şehir de bu konferansdan, dışa açılmak anlamında yararlandı. Binbir farklı kültür, binbir farklı yaklaşımla bir araya gelmek, yüzyüze ilişki kurmak o şehrin artık donuklaşmış kültürüne bir zenginlik ve dinamizm kattı. Avrupa sivil toplum kuruluşları, kendi toplumlarını uyarma ihtiyacı duyuyor. Özellikle refah seviyesi belli bir yere geldikten sonra toplumsal sorunlardan, dünya sorunlarından kopma korkusu da Avrupa'nın sorunu.

Üçüncü olarak da, Habitat, Türkiye için proje deneyimi, farklı örgütlenme modelleri ve internet haberleşmesi konusunda başlangıç noktasıdır.

- Think-tankların oluşumu da STK'ların içinde ayrı bir örgütlenme biçimi mi?

- TESEV bu bakımdan bir örnek olabilir. Toplumlar geliştikçe, yö-

netmek de daha karmaşık bir iş haline geliyor. Bugün dünyada salt çıkarlara dayanan, dayatmacı çözümler başarılı olmuyor. Politika-nın çıkarlar üzerine dayandığını kabul edersek, "siyasi analist" in işi de nesnel bilgiyi sağlamak. Think-tankların çıkış noktası da bu. Artık çıkarların çatışması değil, çıkarların uzlaştırılması önem kazanıyor. Modern zihniyete göre, bu uzlaşma noktasını sağlayacak şey "doğru-nesnel bilgi"dir. Think-tanklar, toplumu ilgilendiren her tür konuda modern zihniyetin gereği olan, nesnel, akılcı ve kanıtlara dayanan bilgi üreten kuruluşlar.

Öte yandan, politikacılar da dahil hiçkimse, her konuyu bilmesine imkan olmadığı için, hükümetlere, devletlere "tavsiyede" bulunan "akıl veren" onları "düşündürmeye yönelten" kurumlara ihtiyaç var. TESEV, bu açılardan kuruluşundan beri "geleceğin" think-tank'ı olmaya çalışıyor.

- Niye bir araştırma enstitüsü veya bir üniversite, bu işi yapmaya yetmiyor?

- Bilgi üretmek dışında, bilgiyi çeşitli "elitlerle" paylaşmak, onlarla tartışmak sözkonusu, think-tanklarda. Devlet, basın, akademik çevreler, yerli ve yabancı uzmanlar.

Üniversiteler, araştırma kadar eğitim hizmeti vermekle de yükümlüler. Üniversiteler güncel siyasete bu kadar endeksli olamazlar. Bağımsız - nesnel bilgi ama somut kamu politikaları öneriyorsunuz, belirli konuların takipçisi, savunucusu oluyorsunuz. Bütün bunlar üniversite tanımı içine girmez.

Üniversitelerin, araştırma-yı bitirdiğinde işi bitmiş oluyor. O bilgi orada hazır duruyor. Think-tanklarda ise iş orada başlıyor. Yani araştırma yaptıktan sonra yayılması ve benimsenmesi için bir çaba gösterilmesi gerekiyor. Yani sadece bilginin üretilmesi değil bilginin dolaşımının satılmasının sağlanması da Think-tankların en önemli işlevlerinden birtanesi.

- Türkiye'deki gelişim nasıl oldu?

- Türkiye'de "metodolojik" anlamda henüz bilgi-üretim merkezi aşamasına gelmiş değiliz ama bizde de bağımsız think-tanklarda bir çoğalma görüyoruz. Ve önümüzdeki dönemde bunların sayısının artacağını da düşünüyorum. Çünkü rekabet başlıyor. Yani birisi bir iş yapmaya başlayınca o alandaki başka boşluklar da görülüyor ve başkaları da o başka alanı doldurmak üzere öne çıkıyorlar.

Eğer bir ülkede gelişmiş bir özel sektör varsa, daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuyor. Bilgiye para vermeye başlıyor. Öte yandan devletin de yönetme kapasitesini geliştirmek için bazı özel bilgi türlerine ihtiyacı var. Ama bilgi üretim merkezi anlamında kadroları olan think-tanklar henüz Türkiye'de yok.

- Türkiye'de nasıl ortaya çıktı? Hangi gereksinim think-tankların oluşmasına neden oldu?

- Sanırım 80'lerden itibaren özellikle sağ-sol ayrımının yavaş yavaş silikleşip siyasi partilerin gi-

Sivil toplum

kendiliğinden birşey,

yani devlet olmayan herşey

sivil toplum alanındadır.

İyi sivil toplum,

kötü sivil toplum olmaz.

Sivil toplum örgütlenmeleri

arasında da, iyi sivil toplum

örgütü, kötü sivil toplum

örgütü olmaz.

Ama işini doğru yapan,

yaptığı ile etkili olan

sivil toplum örgütü olabilir.

derek birbirlerinden ayır-dilmez hale gelmesi, think-tankların doğuşu için ortamı hazırlamış oldu. Çünkü eskiden bir fikir benimsenecekse önce, sağ mı, sol mu diye bir süzgeçten geçirilirdi. Ama yavaş yavaş daha çok fikirlerin kendisi üzerinde bir tercih yapılmaya başlandı. O zaman da iyi fikirleri üretmek, faydalı fikir üretmek bir iş haline gelebildi. Devlet ihtiyaç duydukça, benim şu konuda araştırmaya ihtiyacım var diye karar verdiği zaman o konulara uzman think-tanklara öneriler yapabilir. Ya da kendi bünyesi içinde think-tank kurdurabilirdi.

- Think-tanklar dünyada ilk olarak nerede ve nasıl ortaya çıkıyor?

- Think-tankların doğum yeri, ABD'dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkıyorlar. Yeni bir savaş önleme mücadelesi içinde yer aldılar. Daha sonra başka ülkelerde kurulanlar da, az çok Amerikan modelini benimsemiş oldular. Think-tanklar, ABD'de iç politikada da çok önemli rol oynuyorlar. Bugün "yönetmek" için ihtiyaç duyulan bilgiler bazen hiç bir uzmanlık alanına tam olarak oturmuyor. Think-tanklar belli bir disiplin içinde belli bir metodoloji içinde bilgi üretmeyi öğrenen kadrolar yetiştiriyorlar. Think-tanklar, veri ve istatistik toplama, ölçme, değerlendirme, karar analizleri gibi birimlerle çalışıyorlar.

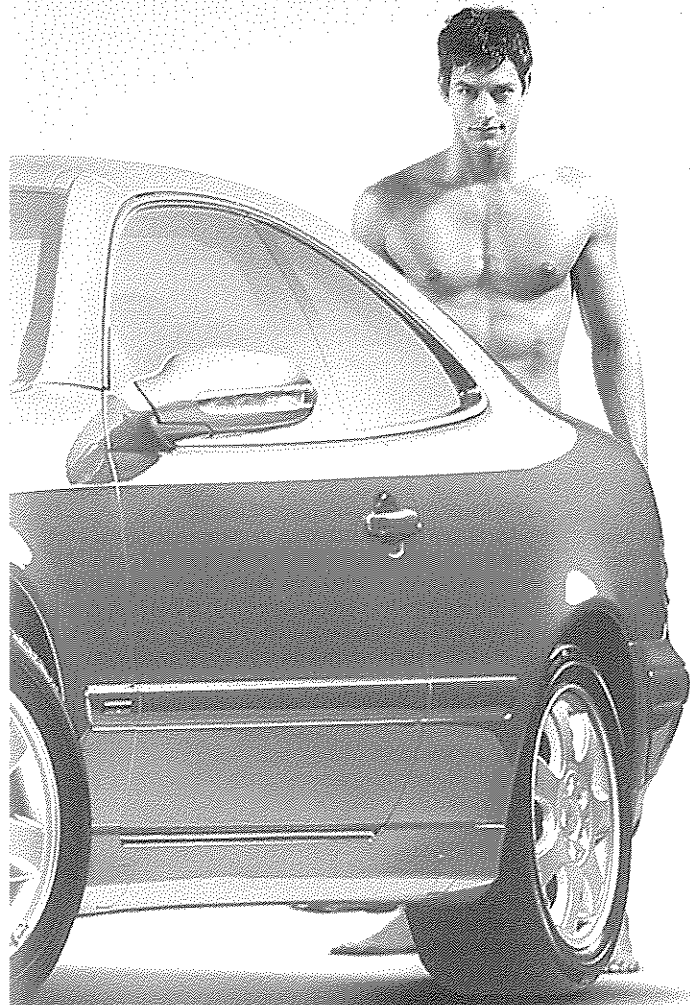
- Çok teşekkür ederiz.

CLK

SPORTSWEAR

FOR MEN AND WOMEN

Mercedes-Benz
Otomobilin geleceği

Üçüncü sektör:

Ekonominin ve demokrasinin umudu

Erdal Yıldırım

Bugün artık dünya yepyeni bir olguyu, üçüncü sektör kavramını hem geliştiriyor hem de tartışıyor. Üçüncü sektör, birinci sektör yani kamu kurumları ve ikinci sektör yani özel kuruluşlar dışında kalan tüm organizasyonları kapsayan kurumları tanımlamakta kullanılıyor. Ancak kavram çok daha kapsayıcı, zira üçüncü sektör, demokrasi ve gelişmişlik ölçütü bir kriter olarak da önem taşıyor.

Dünya tarihindeki en eski üçüncü sektör organizasyon türlerinden birisi olan vakıflar, özellikle AB'ne katılım sürecinin "ısınması" ve 17 Ağustos-12 Kasım 1999 depremlerinden sonra gündemi oluşturdular.

Tanımlamalar

Aslında dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu sektörü ve sektöre ait kuruluşları tanımlamada herkesin aynı dili kullandığını söylemek pek kolay değil. Üçüncü sektör tanımı, Türkiye'de rüşdünü ispat etme süreci yaşıyor. Kamuoyumuzun daha fazla rağbet ettiği tanımlama ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar). Bazılarımız Non-governmental Organizations tanımından yola çıkarak Hükümet Dışı Kuruluşlar ifadesini daha sık kullanıyoruz. Bu yazıda ise, Anglo-Saksonların Non-profit veya Not-for-profit tanımından hareketle Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) adlandırması tercih edilecektir. Bunu yaparken ise kağıt üzerinde kar amacı gütmeyen ancak "toplumun iyiliği için gönüllü faaliyet" tanımına da pek uymayan mesleki kuruluşlar veya kooperatifler gibi organizasyonlar değerlendirme dışı bırakılacak, en basit tanımlamasıyla vakıf ve dernekler, üçüncü sektörü oluşturan temel yapılar olarak esas alınacaktır.

Kritik başarı faktörleri

Giriş bölümünde de değinildiği gibi, kültürel, sosyal veya tarihsel farklılıklar ülkelerin üçüncü sektörlerini birbirinden farklı kılsa da, kritik başarı faktörleri açısından "evren-

sel" olarak nitelendirebileceğimiz bazı temel unsurlar var.

Bunların başında misyon ya da varoluş nedeni geliyor. Dünyanın neresinde olursanız olun, kar amacı gütmeyen kuruluşun yola çıktığı noktada bir amaç, bir misyon olmak zorunda. Misyonun hemen ardından gelen faktör ise bu amaca ulaşmak için organizasyonun sürdürdüğü hizmetler, başka bir deyişle programlardır.

Üçüncü kritik başarı faktörü misyonu tanımlayan ve - eğer ideal yapıdan söz ediyorsak - belli bir sıklıkta değerlendiren, gerekiyorsa güncelleştiren ve misyonun gerçekleşmesi için gerekli programları planlayarak yürüten insan kaynaklarıdır. İşte bu aşamada kar amacı güden ve gütmeyen kuruluşlar arasındaki en önemli fark karşımıza çıkıyor: Gönüllü Çalışanlar.

Dördüncü faktör organizasyonun sürekliliğini, gelişmesini sağlayacak ve programları gerçekleştirecek maddi kaynaklar. Beşinci ve çok sık göz ardı edilen faktör ise, bir kar amacı gütmeyen kuruluşun gerçekten misyonu doğrultusunda "fark yaratıp yaratmadığını" sınavacak olan performans değerlendirme sistemi.

Misyon

Bugün, özellikle ülkemizde bir vakıf ya da derneğin yöneticilerine "En büyük sorunuz nedir?" diye sorduğunuzda alacağınız yanıt çok büyük olasılıkla "Kaynak yetersizliği" olacaktır. Oysa organizasyonu inceleme şansı bulursanız kaynak yetersizliğinden çok daha temel bir sorunla karşılaşsınız: Yetersiz veya yanlış tanımlanmış bir varoluş nedeni. Ülkemizdeki vakıfların hemen hepsi resmi senetlerinde, dernekler ise tüzüklerinde bir amaç tanımı yaparlar. Bu amaç tanımlarına baktığımızda, organizasyonun kuruluşunda rol üstlenen kişilerin önceliklerine paralel bir şekilde yazılmış, çoğu zaman, şirket sözleşmelerindeki faaliyet alanları gibi, "dışarıda bir şey bırakmayalım" kaygısıyla ge-

niş tutulmuş ve aradan yıllar geçse de yeniden irdelenmemiş ve genellikle de artık unutulmuş ifadeler görürsünüz. Oysa kar amacı güden kuruluşların tepesinde Demokles'in kılıcı gibi duran, karlılık, pazar payı, piyasa değeri gibi başarı ölçütlerinden yoksun olan üçüncü sektör kuruluşlarının kullanabilecekleri en önemli kıstas, misyonları doğrultusunda kat ettikleri mesafedir. Geçerli bir misyon tanımının olmaması hiç şüphesiz performans değerlendirmesini de imkansız, en azından yetersiz kılacaktır.

Misyon zaafiyeti

Misyonun yokluğu ya da yetersizliği yalnızca performans değerlendirmesi açısından bir sıkıntı yaratmaz. Kaynak yaratmadan gönüllü yönetimine, profesyonel kadro - yönetim kurulu ilişkisinden iletişime, hatta toplantı verimliliğine kadar her noktada "misyon zaafiyeti" onarılmaz yaralar açabilir ve başarıyı engeller.

Dünyanın en varlıklı vakıflarının bile kendilerini değerlendirdiklerinde insan gücü ve maddi olanaklar açısından kıt kaynaklardan söz ettiklerini düşünürsek, faaliyetleri bir odak noktası etrafında şekillendirecek misyonun olmamasının yaratacağı tehlikeleri de daha iyi anlayabiliriz.

Peki başarılı bir misyon tanımı nasıl olmalıdır veya hangi süreçle şekillenmelidir? Peter Drucker "Managing The Non-Profit Organization" adlı kitabında bir misyon tanımında mutlaka olması gereken üç özelliği şöyle sıralar: 1. Fırsat (Opportunity)

2. Yeterlilik (Competence)

3. Koşulsuz Adanmışlık (Commitment)

Başka bir deyişle, başarılı bir varoluş nedeni tanımlaması bir fırsat ya da fırsatlara işaret etmeli, sözkonusu organizasyonun bu fırsatları değerlendirecek güce ve yapıya sahip olduğunu hissettirmeli, hepsinden önemlisi organizasyonun bu amacı gerçekleştirmeye gerçekten kendini adadığının altını çizmelidir.

Bir organizasyonun kurulduğu gün, en doğru misyon tanımını yapmasını bekleyemeyiz. Önemli olan, kuruluştaki amaç ve bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen programların belli aralıklarla değerlendirilerek misyonun olgunlaştırılması ve tüm "ca-

mia" (Şema: Camia Modeli) tarafından sahiplenilmesinin sağlanmasıdır.

Programlar

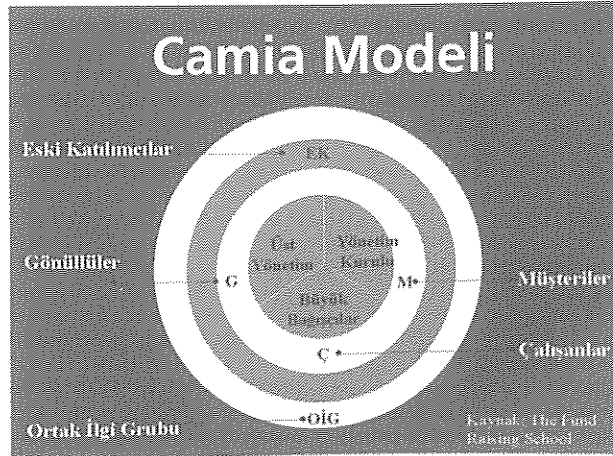
Kar amacı güden bir kuruluş için ürettiği mal veya hizmetler neyse, bir üçüncü sektör kuruluşunun hedef kitlesine sunduğu program ve projeler de aynıdır. Ne yazık ki, üçüncü sektör için sıkça dile getirilen kaynak yetersizliği sorunu bu programların başlangıcında veya geliştirilmelerinde gerekli harcamaların yapılmaması için bir mazeret oluşturmaktadır. Bugün, yalnızca ülkemizde değil, gönüllü kuruluşların nicelik ve nitelik açısından çok daha geliştiği başka ülkelerde bile yeterince araştırma ve/veya bilimsel hazırlık yapılmadan çeşitli programların devreye sokulduğunu görebiliriz. Müşteri odaklı olması gerekirken, "önyargı" ya da "yönetici" odaklı olan bu programlar, daha önce değinildiği gibi somut başarı kriterlerinin eksikliği nedeniyle yıllarca sürebilmekte, sonuçta kıt kaynaklar bir kez daha verimsizce kullanılmaktadır.

Program belirlemede veya değerlendirmede sürekli göz önünde bulundurmanız gereken iki kavram vardır:

1. Fark yaratmak

2. Çarpan etkisi yaratmak

Ülkemizden bir örnek verelim. Bugün sayısı beşbine yaklaşan vakıflarımızın önemli bir bölümü eğitim konusunda çalışan vakıflardır ve bunların çoğunun faaliyetlerinin içinde de burs programları önemli bir yer tutar. Bu programların tarihçesini incelediğimizde ise bilimsel bir çalışma, gerçek ihtiyacı belirlemeye yönelik araştırmalar veya fark yaratmaya yönelik bir strateji göremeyiz. Kurumlar arasında bir koordinasyon yoktur. Örneğin, ülkenin ihtiyacı olmayan mesleklerde eğitim görenlere burs verilebilmede, buna karşılık öğretmen açığı sorununun yıllardır gündemde olmasına rağmen eğitim fakültesi öğrencilerine odaklanmış programlara pek rastlanılmamaktadır. Burs vermenin söz konusu kaynakların en iyi değerlendirildiği etkinlik olup olmadığı genelde tartışılmaz. Misyon doğrultusunda etkin olmak değil, her yıl daha fazla sayıda burs vermek bir başarı kriteri haline gelmiştir ve bir çarpan etkisinden söz etmek mümkün değildir.

Programların geliştirilmesinde bilimsel araştırmaların önemi ve çarpan etkisi açısından yurt dışından da bir örnek vermek faydalı olabilir. Son yıllarda, özellikle ABD'de, erken çocukluk eğitimi üzerine yapılan araştırmalar çarpıcı sonuçlar vermiş, 0-3, 3-6 yaş gibi kritik dönemlerde belirli yetenekleri geliştirilmeyen veya uyarılmayan çocukların daha sonraki yaşamlarında çeşitli güçlüklerle karşılaşmalarının kuvvetle olası olduğu ispatlanmıştır. Yine yapılan bir araştırmaya göre, erken çocukluk programları için harcanan her 1 birim maddi kaynağın topluma uzun vadede geri dönüşü 7 katı olarak gerçekleşmektedir. Tüm bu araştırma ve çalışmaların sonucunda ABD'de gittikçe artan sayıda vakıf programları arasına erken çocukluk dönemi ile ilgili etkinlikleri dahil etmişler ya da var olan programlarını geliştirmişlerdir.

Yeni yaklaşımlar

Program belirleme konusunda yeni yaklaşımlar, üçüncü sektör kuruluşlarının sürekli gündeminde olan bir konudur. Ünlü yönetim bilimleri uzmanı Michael E. Porter da, Harvard Business Review dergisinin Kasım - Aralık 1999 sayısında yayınlanan, Mark R. Kramer ile birlikte kaleme aldığı makalesinde, Proje Destekleyen Vakıflar (Grant making foundations) için "değer yaratmak" sorununu ele almış. Porter ve Kramer'a göre bu tür vakıflar dört şekilde değer yaratabiliyorlar.

1. Tek bir projeyi destekleyerek.
2. Bir projeyi desteklemek için başka destekçilerin de olmasını şart koşarak.
3. Destekledikleri kurumun verimliliğini artıracak, kapasite geliştirici yardımlarda da bulunarak.
4. Seçtikleri alandaki bilgi birikimini ve uygulamaları geliştirerek.

Birinci seçenekte, iyi bir proje seçtiğinizden eminseniz, ayırdığınız kaynak en fazla kendisi kadar bir verim sağlayacaktır. İkinci seçenekte ise başka destekçileri şart koşarak kendi kaynağınızın başka kaynakları da (maksimum 3 - 5 adet) harekete geçirmesini sağlarsınız. Bir kar amacı gütmeyen kuruluşun daha verimli çalışması için vereceğiniz destek (3. Seçenek) o kuruluşun tüm kaynaklarının daha etkin kullanımı anlamına geleceği için belki de verdiğiniz

desteğin 50 ya da 100 katı fayda sağlamış olabilirsiniz. Herhangi bir alandaki bilimsel araştırmaları, uygulamalara yönelik geliştirici çalışmaları fonlamak ise o alanda faaliyet gösteren tüm kuruluşların (resmi, özel, üçüncü sektör) kaynaklarını daha verimli kullanması anlamına geleceği için yarattığınız çarpan etkisi en fazla olacaktır.

İnsan kaynakları

Kar Amacı Gütmeyen kuruluşlar için hayati önem taşıyan kritik bir başarı faktörü olan İnsan Kaynaklarını iki başlık altında incelemek gerekiyor: Gönüllü Çalışanlar ve Profesyonel Kadro.

a) **Gönüllü çalışanlar:** Kar amacı gütmeyen kuruluşlar faaliyet

alanlarına, kültürlerine ve tarihi gelişimlerine paralel olarak farklı gönüllü yapılanmalara sahip olabilirler. Bu yapılanmalar ne denli farklı olursa olsun, her üçüncü sektör kuruluşunun bir gönüllü yönetim kurulu tarafından yönetildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Üçüncü sektör alanında uzmanlaşmış bir çok kişi, yönetim kurulunun başarısının kuruluşun başarısında ağırlıklı bir role sahip olduğu konusunda hemfikir. Yönetim kurullarına uygun aday seçimi, yeni üyelerin eğitimi, profesyonel kadro ile ilişkiler, yönetim kurulunun kendi performansını değerlendirmesi gibi konulara verilen önem sonucunda bu-

Tablo 1

Yönetim Kurullarının 10 Temel Sorumluluğu

1. Kurumun misyonunu belirlemek
2. Tepe yöneticisi seçmek
3. Tepe yöneticisi desteklemek ve performansını değerlendirmek
4. Organizasyonel yapının verimliliğini sağlamak
5. Kaynakların yeterliliğini sağlamak
6. Kaynakları verimli şekilde kullanmak
7. Kurumun programlarını belirlemek ve denetlemek
8. Kurumun toplum nezdindeki imajını geliştirmek
9. Personel konusundaki sorunlarda nihai karar mercii olmak
10. Kendi performansını değerlendirmek

Kaynak: NCNB

gün özellikle ABD'de bu alanda uzmanlaşmış kuruluşlar bulunuyor. Bu kuruluşların başında gelen NCNB (National Center for Non-Profit Boards) yalnızca yönetim kurullarına ilişkin eğitimler ve toplantılar düzenliyor, araştırmalar yapıyor ve yayınlar çıkarıyor. NCNB'ye göre tipik bir yönetim kurulunun 10 temel sorumluluğu var (Tablo 1). Ne yazık ki, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kar amacı gütmeyen kuruluşların yönetim kurullarının bu sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirdiklerini söylemek zor.

Sıkça görülen hatalardan birisi yönetim kurullarının "hükümet etmek" yerine bilfiil "yönetmek" yaklaşımını tercih etmeleri ("governance" versus "managament"). Kurumun misyon ve vizyonunu belirlemek ve bunu en iyi gerçekleştirecek programları ve profesyonel kadroyu oluşturmakla yü-

kümlü yönetim kurulları kısıtlı zamanlarının büyük bir bölümünü genellikle "acil ama önemsiz" konuları tartışarak geçiriyorlar. Yurtdışında belirli bir alışkanlık düzeyine gelmiş olan öz değerlendirme ise ülkemizde hala bir tabu; yönetim kurulu üyelerinin ve bir takım olarak kurulun performansını değerlendirmekten nedense kaçınıyoruz. Yeni üye seçimleri ise çoğunlukla objektif kriterler kullanarak ve adayları sıkı bir mülakattan geçirerek değil, yönetim kurulunda ağırlığı olan üyelerin tercihleri doğrultusunda yapılıyor. Kısaca ülkemiz üçüncü sektör kuruluşlarının bu yolda kat edebilecekleri önemli mesafeler var.

Ülkemizde, özellikle vakıflar açısından değinilmeden geçilemeyecek bir gönüllü yapılanma vakası da, müteveli heyetleri, 1980 askeri darbesinden sonra yapılan kanun değişiklikleriyle dernek kurma ve yönetmenin zorlaştırılması bu tarihten itibaren aslında dernek statüsünde olması gereken bir çok kar amacı gütmeyen kurumun vakıf statüsüyle kurulmasına yol açmış. Maddi kaynaklar bölümünde değinileceği gibi, mali yapıları açısından vakıf olamayacak bir çok kuruluş, biraz da daha geniş bir tabandan destek alabilmek düşüncesiyle, derneklerde üyelerin tümünün oluşturduğu genel kurullara benzeyen 50-100 hatta daha fazla üyeli müteveli heyetleri kurmuşlar. Bugün özellikle İstanbul'daki büyük vakıfların müteveli heyetlerine baktığımızda üyelerin büyük bölümünün aynı kişilerden oluştuğunu görürüz.

Müteveli heyetine, gerçekten o vakfın misyonuna gönülden inandığı test edilmeden, karşılıklı sorumluluklar iyi tanımlanmadan yapılan davetler ve bu davetlerin nezaket sınırları içinde kalmak kaygısıyla kabul edilmesi sonucunda bu organlar, genellikle sembolik topluluklar olmaktan öteye gidebilmektedirler.

Gönüllüler konusunda daha bir çok şey söylemek mümkün. Yer tasarrufu yapabilme düşüncesiyle Indiana University Center on Philanthropy bünyesinde faaliyet gösteren The Fund Raising School'un eğitimlerinde kullandığı "Gönüllü Katılımında Temel Adımlar" listesi aşağıda verilmiştir (Tablo 2). Ülkemizdeki üçüncü sektör kuruluşlarının, her

seviyedeki gönüllü organizasyonları için, bu adımları ne ölçüde uygulayabildiklerini irdelemeleri çok faydalı olacaktır.

b) **Profesyonel kadro:** ABD'de üçüncü sektör kuruluşlarına danışmanlık yapan Simone P. Joyaux "Gönüllü Kuruluşlar ve Gönüllü Liderlik" başlıklı makalesinde bir kar amacı gütmeyen kuruluşun profesyonel kadrosunun, özellikle de tepe yöneticinin en önemli görevinin gönüllü çalışanları

"muktedir kılmak" (enabling) olduğunu belirtmektedir. Bu ise ciddi bir çaba ve zaman isteyen bir görevdir. Profesyonel kadronun bu görevi yerine getirebilmesi için deneyim, eğitim ve istek hayati faktörlerdir. Profesyonel kadro, gönüllü çalışanları hem eğitmeli, hem yönlendirmeli hem de yeri ve zamanı geldiğinde, özellikle yönetim kurulu tarafından yönlendirilmeli ve denetlenmelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gönüllü ve profesyonel kadro arasındaki ilişki bir "ortaklık"tan çok "denge" ilişkisidir.

Ülkemizdeki üçüncü sektör kuruluşları profesyonel kadro açısından yurtdışı kuruluşlarla kıyaslandıklarında hem nitelik hem de nicelik açısından ciddi zafiyetler göze çarpmaktadır. Mali kaynakların yetersizliği bir çok kurumun asgari düzeyde bir kadroyu istihdam etmesini bile engellemektedir. Oysa aynı kuruluşların amaçları "ülkenin eğitim sorununu çözmek", "belli bir coğrafi bölgenin sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlamak" gibi çok iddialı hedefleri içerebilmektedir. Üçüncü sektör, özellikle genç kuşak tarafından bir kariyer alanı olarak algılanmamaktadır. Bugün vakıf ve derneklerimizin birçoğu özel sektör kuruluşlarından emekli olmuş kişiler tarafından yönetilmektedirler. Bu yöneticiler deneyimleri ve yetenekleri ile hiç şüphesiz kurumlara önemli katkılarda bulunmaktadır. Ancak genç kuşakla-

rın dinamizminden faydalanmak ve gelecek için yönetici yetiştirmek bu şartlar altında pek mümkün olamamaktadır. Sektörde kariyer yapmaya istekli az sayıdaki genç yönetici ise kendilerini geliştirmek için yurtdışına bağımlı kalmaktadırlar. Bugün ülkemizde bu alanda kurumsallaşmış bir eğitim ya da yayın dizisi yoktur. Türkçeye çevrilmiş eser bulunmamaktadır. Sektörün gelişimi açısından profesyonel kadroların önemi daha iyi anlaşıldığında bu eksikliklerin giderilmesi için bir çabanın da başlatılması gerekecektir.

Maddi kaynaklar

Kar amacı gütmeyen kuruluşların programlarını gerçekleştirebilmeleri için düzenli bir maddi kaynağa ihtiyaçları vardır. Dünyada ve ülkemizde (çok az sayıdaki) gerçek anlamda vakıf olarak adlandırabileceğimiz kuruluşlar sabit giderleri ve program harcamaları için reel getirisini kullandıkları fonlara sahiptirler. Örneğin, derlenen son bilgilere göre ABD'de vakıfların mal varlıkları toplamı 330 Milyar USD'nin üzerindedir. Vakıf dışı üçüncü sektör kuruluşları ise maddi kaynaklarını oluştururken hizmet gelirlerinden, resmi ödeneklerden ve bağışlardan yararlanmaktadırlar. Sınıldığının aksine bağışların toplam gelir içerisindeki yüzdesi çok yüksek değildir. Johns Hopkins Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları

Merkezi'nin yürüttüğü Comparative Nonprofit Sector Projesi'nin 19 ülkede (Türkiye dahil değildir) gerçekleştirdiği araştırmalara göre kar amacı gütmeyen kuruluşların gelirlerinin %47'si, ürettikleri hizmetlerin satışından ya da üyelik ücretlerinden, %42'si resmi kuruluşlardan aldıkları desteklerden ve %11'i bağışlardan oluşmaktadır. Ülkemize ilişkin benzeri bir bilgi olmamasına karşın, kamu sektörü - üçüncü sektör ilişkilerinin yetersizliğini göz önünde bulundurarak en azından Türkiye'deki kuruluşların gelir kaynakları arasında resmi kuruluşlardan alınan desteğin çok daha düşük bir yüzdeye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Yazının misyon bölümünde değinildiği gibi, ülkemizdeki üçüncü sektör kuruluşlarının büyük çoğunluğu en önemli sorunlarının kaynak yetersizliği olduğunu düşünmekte ve genellikle de yeterli ön hazırlığı yapmadan "Bağış Toplama" faaliyetlerini başlatmaktadırlar.

Bu tür etkinliklerde yurtdışı kurumların başarıları büyük bir iyimserlikle örnek olarak ele alınmakta ancak bu başarılarla yol açan tarihi ve sosyal- kültürel etkenler gözardı edilmektedir. Yine ABD'den bir örnek verecek olursak, bir yılda yapılan bağışların toplamı 200 Milyar USD'ye yaklaşmaktadır. Ancak ABD vatandaşlarının üçüncü sektöre katkısı maddi destekle sınırlı değildir. Independent Sector'ın Giving and Volunteering in U.S.A. 1999 raporuna göre ABD vatandaşlarının %55,5'i (109 milyon kişi) gönüllü faaliyetlere katılmaktadır. Bu kişilerin gönüllü kuruluşlar için haftada ortalama olarak harcadıkları zaman 3,5 saattir. Bu bilgilere göre Amerikalılar yılda toplam 15,8 milyar saat gönüllü faaliyet gerçekleştirmekte ve bunun sonucunda yapılan kat-

kının parasal ifadesi (tarım dışı çalışanların ortalama saat ücreti kullanılarak) 225 Milyar USD'ye ulaşmaktadır. Bir başka deyişle parasal bağışların temelinde toplumun gönüllü faaliyetlere etkin ve yoğun katılımı yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen "yetersiz hazırlık" sorununu biraz

daha açmak faydalı olabilir. The Fund Raising School'un kurucusu olan Henry Rosso "Kaynak Yaratmaya Genel Bir Bakış" başlıklı makalesinde 14 adımlık bir kaynak yaratma döngüsü tanımlamaktadır (Şema: Kaynak Yaratma Döngüsü). Rosso'ya göre başarılı bir kaynak yaratma programının bu adımların her birini dikkatle atması, başka bir ifadeyle ev ödevini iyi yapması gereklidir. Rosso makalesinde 1.

Tablo 2

Gönüllü Katılımı İçin Temel Adımlar

- Gereksiniminizin analizini yapın
- "Uygun" adayları belirleyin
- Gönüllüleri "işe alın"
- Eğitin ve yönlendirin
- Programlara dahil edin
- Zamanlarını iyi kullanın
- Performanslarını değerlendirin
- Onurlandırın

Kaynak: The Fund Raising School

Adımı "davayı irdelemek" olarak tanımlar. Dava, zaman ya da maddi destek istediğiniz kişilere sunduğunuz argümanlarınızın toplamından oluşur. Bazı kuruluşlar için bu adımın aşılması bile ciddi bir zaman gerektirebilir.

Ülkemizdeki örnekler baktığımızda ise genellikle işe Rosso'nun döngüsünde 10. ve 11. Adımlar olan Kaynak Yaratma Planı ve İletişim Planı ile başladığını ve istenen sonuç alınmayınca da herkesin birbirine "Nerede hata yaptık?" sorusunu yönelttiğini söyleyebiliriz.

Performans değerlendirme

Yazının başında da belirtildiği gibi somut performans ölçümünden yoksun üçüncü sektör kuruluşlarının, kendi ihtiyaçlarına yönelik değerlendirme sistemleri geliştirememelerinin sonucu, kısa vadede verimsizlik, uzun dönemde de başarısızlıktır. Yine daha önce değinilen Michael E. Porter ve Mark R. Kramer'in vakıfları irdeleyen makalesi şu cümleyle bitmektedir:

"Vakıflar, topluma karşı sorumluluklarını kabul edinceye ve bir (fark yaratma) zorunluluklarını yerine getirinceye değin yaşadıkları dünya, başarısızlığa uğrayamayacakları bir dünya olarak kalacaktır. Ne yazık ki, bu dünyada gerçekten başarılı olma şansları da yoktur."

Kar amacı gütmeyen kuruluşların performans değerlendirmelerine yönelik çeşitli yöntemler bulunmaktadır. The Peter F. Drucker Foundation for Nonprofit Management'in geliştirdiği öz değerlendirme aracı yurtdışında çeşitli kuruluşlar tarafından kullanılmış, ancak, herkesi tümüyle tatmin etmemiştir. Bu yöntemde, bir üçüncü sektör kuruluşunu oluşturan tüm katmanlara 5 kritik soru yöneltilmektedir:

1. Misyonumuz ne?
2. "Müşterimiz" kim?
3. Müşterimiz için "değerli" olan hizmet / fayda nedir?
4. Neler başardık?
5. Gelecek için planlarımız neler?

Bu soruların yanıtları belli bir sistemle toplanmakta, çeşitli platformlarda tartışılmakta ve performans değerlendir-

mesiyle birlikte, kurumun geleceğini planlaması açısından hayati önem taşıyan bilgiler derlenmiş olmaktadır.

Bu denli sistematik olmasa da sıkça uygulanan başka bir yöntem de kurumların 3-5 yılda bir kez, hem iç hem dış katılımcılarla gerçekleştirdikleri değerlendirme toplantıdır. Amacın iyi belirlenmesi ve ön hazırlık sürecinin iyi yönetilmesi durumunda bu toplantılarda da genel bir performans değerlendirmesinin yapılması ve kurumun, misyon ve vizyonunu yeniden gözden geçirmesi mümkün olmaktadır.

Sonuç

Yukarıda kritik başarı faktörleri olarak ele alınan konular, tüm dünyada, başarılı üçüncü sektör kuruluşlarının etkin bir şekilde yönettikleri, planladıkları ve sürekli olarak değerlendirdikleri unsurlardır. Ülkemiz, üçüncü sektörünün, bugün içerisinde bulunduğu emekleme dönemini aşabilmesi, bu alandaki araştırma ve çalışmaların genişlemesine, insan kaynakları açısından sektörün güçlenmesine bağlıdır.

Türkiye üçüncü sektörü, varolan ihtiyacı görece, bu zor yolda yürümeyi göze alacak bireysel ve kurumsal liderlere gereksinim duymaktadır. Drucker'ın misyonla ilgili değerlendirmesine atıfta bulunmak gerekirse, söz konusu olan büyük bir fırsattır. Hedefe ulaşabilme gücüne ve isteğine sahip kişi ve kurumlara, bunu başardıkları takdirde ülkemiz çok şey borçlu olacaktır.

Erdal Yıldırım
Vehbi Koç Vakfı Genel Müdürü

Kaynaklar:

- 1- Managing the Nonprofit Organization, Peter Drucker.
- 2- The Fund Raising School, Principles and Technics of Fund Raising, Seminar Notları.
- 3- Philanthropy's New Agenda: Creating Value, Michael E. Porter, Mark R. Kramer, Harvard Business Review Kasım - Aralık 1999.
- 4- Voluntary Association and Volunteer Leadership, Simone P. Joyaux, New Directions for Philanthropic Fundraising, Sayı: 5, Sonbahar 1994.
- 5- The Emerging Sector Revisited, The Johns Hopkins University Comparative Nonprofit Sector Project, Phase II.
- 6- The Peter F. Drucker Foundation for Nonprofit Management, Self-Assessment Tool for Nonprofit Organizations.

Yerel Gündem 21'ler

Sadun Emrealp

Küresel Gündem 21'e doğru

Geride bıraktığımız 20. yüzyılın son çeyreği, çevre ve kalkınma sorunlarının tüm dünyada gündemin üst sıralarında yer aldığı, insanlık için oldukça karamsar ve ürkütücü bir geleceğin resmedildiği bir dönemi niteliyor. Giderek kirlenen, doğal kaynakları hesapsızca tüketilen bir dünyada, sürekli artan çevresel bozulmaya dik-kat çekilmeye başlanıyor. İnsanlığın çıkış yolu, çevre ile kalkınma arasındaki köprünün kurul-masına ve gelişmenin sürdürülebilir olmasına bağlanıyor.

Bu çerçevede, Küresel Gündem 21'in temel dayanağı olan sürdürülebilir gelişme kavramı, Haziran 1972'de Stockholm'de yapılan BM İnsan Çevresi Konferansı sırasında biçimlenmeye başladı. Stockholm Bildirgesi'nde, çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözetken, kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler, dünya kamuoyunu sürdürülebilirlik kavramı ile tanışmasına neden oldu. Bu Konferans'ın ivmesiyle, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" başlıklı ünlü rapor ise, bir küresel eylem planına giden yolun yapı taşlarını döşedi.

Küresel eylem planının hazırlık sürecinde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında sürdürülebilir gelişme konusunda keskin görüş ayrılıkları ortaya çıkması, şaşırtıcı olmadı. Bununla birlikte, çevrenin korunması ve sürdürü-

lebilir gelişme hedefine ulaşılmasının ancak yerinden çözümlerle mümkün olacağı konusunda bir görüş birliğine varıldı.

Gündem 21'in çıkış noktası

Gündem 21'in çıkış noktası, 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. Zirve'nin ürünü olan Gündem 21, sürdürülebilir gelişme kavramının yaşama geçirilmesi-ne yönelik bir eylem planı niteliğini taşıyor. İnsanlığın temel gereksinimlerinin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunmasını amaçlıyor.

Gündem 21, sürdürülebilir gelişme hedefini gösterirken, bu hedefe ulaşılmasının vazgeçilmez yöntemi olarak, "küresel ortaklık" kavramını gündeme getiriyor. Bu kavram ile birlikte, tüm dünyada, merkezi ve hiyerarşik yönetim anlayışının yerini, "yönetişim" (governance) olarak ifade edilen, katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yeni bir yaklaşıma bırakmayı hedefliyor. Bu yeni yaklaşımla, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün, uluslararası topluluk ve merkezi yönetimler tarafından (çoğu kez gönüllü de olsa) ortak olarak görülmeye başlanması, yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyor.

1992 Rio de Janeiro Yeryüzü Zirvesi'nden başlayarak 1996 İstanbul Habitat II Kent Zirvesi'ne uzanan küresel Birleşmiş Milletler konferansları, küresel ortaklık ilkelerinin tüm dünyada kabul görmesini sağladı.

Özel sektörün konumu

Dört ana başlık altında, toplam 40 bölümden oluşan Gündem 21'in, iş çevrelerinin ve sanayinin rolünün güçlendirilmesi başlıklı 30. bölümünde, özellikle iki konuya ağırlık veriliyor: İlk olarak, daha temiz üretimin desteklenmesinde (kaynakların verimli kullanılması, atıkların en aza indirilmesi ve geri kazanımı vs.) özel sektörün önderlik etmesi vurgulanıyor. İkinci olarak da, "sorumlu girişimcilik" anlayışının gelişmesi, yani doğal kaynakların girişimciler tarafından kullanılmasında emanetçi yaklaşımın yaygınlaşması ve sürdürülebilir gelişme politikalarını benimseyen girişimci sayısının artması yönünde ortak çaba gösterilmesi üzerinde duruluyor.

Yerel Gündem 21

Gündem 21'in 28. bölümünde, Yerel Gündem 21 kavramı ele alınıyor. Bu bölümde, dünyanın tüm ülkelerindeki yerel yönetimlere, kendi belde halkları ile birlikte katılımcı bir süreci başlatmaları konusunda küresel bir çağrı yapılıyor.

Yerel Gündem 21, yerel düzeyde küresel Gündem 21'in hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan katılım-

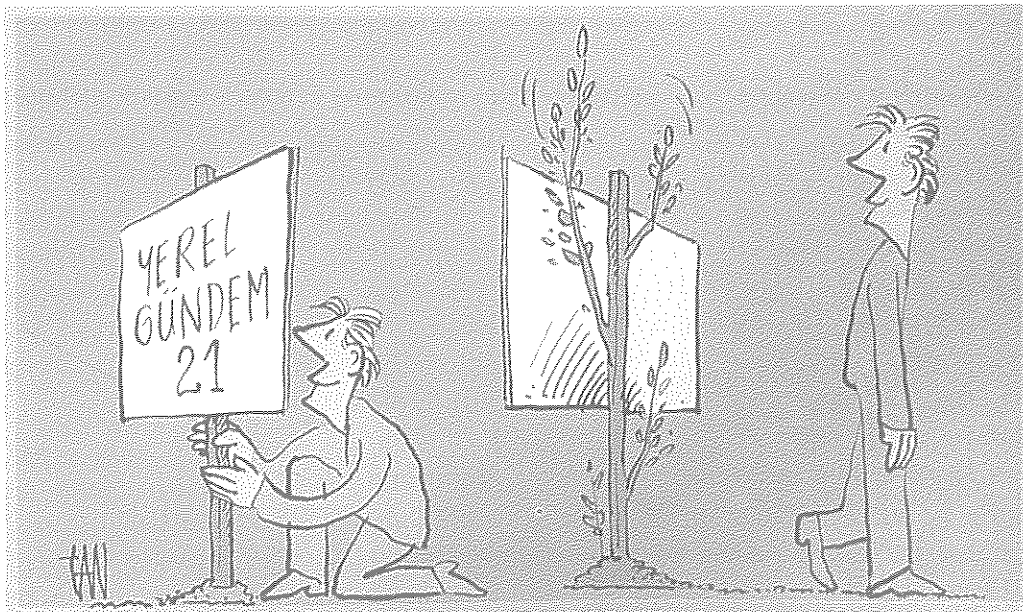
cı, çok-sektörlü bir süreci niteliyor. Yerel Gündem 21 süreci, kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon üzerinde katılımcı bir süreçle, toplumsal uzlaşma sağlanmasını, ardından da yerel topluluğa belirlenen bu sürdürülebilir kalkınma kimliğinin yaşama geçirilmesini sağlayacak stratejik, geniş kapsamlı bir yerel eylem planı hazırlanmasını (ve sonrasında uygulanmasını) içeriyor.

Yerel Gündem 21, mevcut faaliyetlerin uzayıp giden listesi içinde yer alan sıradan bir yerel program veya proje değil. Tersine, yerel yönetişimin tüm alanlarını ve aktörlerini yatay ve düşey olarak kucaklayan, bu bütünlük içerisinde yeni bir anlayış ve yeni bir yönetim ahlaki geliştirilmesini içeren bir ana süreç niteliğini taşıyor. Kısaca Yerel Gündem 21, çevre ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi projesi olarak tanımlanıyor.

Habitat II süreci ve Türkiye'de

Yerel Gündem 21'ler

Gündem 21'in Türkiye'de tanınması, büyük ölçüde Habitat II Konferansı (ve Habitat Gündemi) sayesinde oldu. Habitat Gündemi'nin iki ana hedefini oluşturan, herkese yeterli konut sağlanması ve

kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşmeyi gerçekleştirmek hedefleri, Gündem 21 ile kopmaz bağlar oluşturuyor. Sürdürülebilirlik kavramının temel insan haklarına ve kentsel haklara uzanan bir çerçevede ele alınması gereğinin altını çiziyor.

"Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin uygulanması" projesi

Habitat II Konferansı sonrasında, Türkiye'deki Yerel Gündem 21 uygulamalarını desteklemek amacıyla, IULA-EMME-Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın koordinatörlüğünde, Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin teşviki ve geliştirilmesi başlıklı bir proje geliştirildi. Bu proje, yaklaşık iki yılı kapsayan bir uygulama dönemi sonunda, geride bıraktığımız yüzyılın bitimine denk düşecek şekilde tamamlandı.

Yerel Gündem 21 süreci, kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon üzerinde katılımcı bir süreçle, toplumsal uzlaşma sağlanmasını amaçlıyor. Ardından da yerel toplulukça, geniş kapsamlı bir yerel eylem planı hazırlanmasını hedefliyor.

Proje, UNDP bünyesindeki Capacity 21 Programı'nın halen 70 ülkede desteklemekte olduğu projeler arasında en başarılı uygulama olarak seçildi. Bunun sonucunda da bir devam projesi hazırlandı. Halen uygulanmakta olan ikinci aşama projesinin başlığı, Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin uygulanması. Bu projenin 2001 yılı sonunda tamamlanması öngörülüyor.

Proje ortakları

Proje, Rio'dan İstanbul'a uzanan küresel konferanslar dizisinde benimsenen ortaklık yaklaşımının yalnızca ulusal değil, uluslararası düzeyde de en geniş ölçekli ve etkileyici uygulamalarından bi-

rini sergiliyor. IULA-EMME'nin koordinatörlüğünde yürütülmekte olan Proje'ye, UNDP'nin sağlamakta olduğu destek, BM'e bağlı kuruluşlar ile yerel aktörler arasındaki işbirliğinin en kapsamlı örneklerinden birisini oluşturuyor.

Sayıları 40'a ulaşan proje ortağı kentler, şunlardan oluşuyor: Birinci aşamadan ortaklıkları devam eden İzmir, Antalya, Bursa, İzmit ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyeleri; Kastamonu İl Özel İdare-si ve Afyon, Arı, Aliağa (İzmir), Burdur, Çanakkale, Çeşme (İzmir), Çorum, Foça (İzmir), Gölbaşı (Ankara), Harran (Şanlıurfa), Kaş (Antalya), Trabzon ve Zonguldak Belediyeleri. İkinci aşamaya katılan Samsun Büyükşehir Belediyesi ve Adapazarı, Babaeski (Kırklareli), Burhaniye (Balıkesir), Değirmendere (Kocaeli), Doğubeyazıt (Arı), Gölcük (Kocaeli), Hakkari, İznik (Bursa), Kahta (Adıyaman), Ladik (Samsun), Muğla, Orhangazi (Bur-

sa), Ödemiş (İzmir), Silivri (İstanbul), Ürgüp (Nevşehir), Van, Yalova, Yalvaç (Isparta) ve Yenişehir/Akdeniz (Mersin) Belediyeleri.

Diğer ortaklar arasında, Akdeniz Belediyeler Birliği, Doğu Karadeniz Belediyeler Birliği, Ege Belediyeler Birliği, GAP Belediyeler Birliği ve Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği ile kurulma aşamasındaki İnanç Turizmi Belediyeler Birliği yer alıyor.

Neler yapılıyor?

Yerel Gündem 21 sürecini başlatan proje ortağı kentlerdeki uygulamalar, önceden belirlenmiş bir şablona oturtulmak yerine, her kentin kendine özgü

koşullarının, değerlerinin ve önceliklerinin sergilendiği, birbirinden oldukça farklı gözükten yapılar ve yöntemlerle yürütülüyor. Örnek uygulamalara, biraz geriye çekilerek bakıldığında ise, bazı ortak noktaların, birbirini tamamlayan benzer süreçler ve çıktıların varlığı göze çarpıyor.

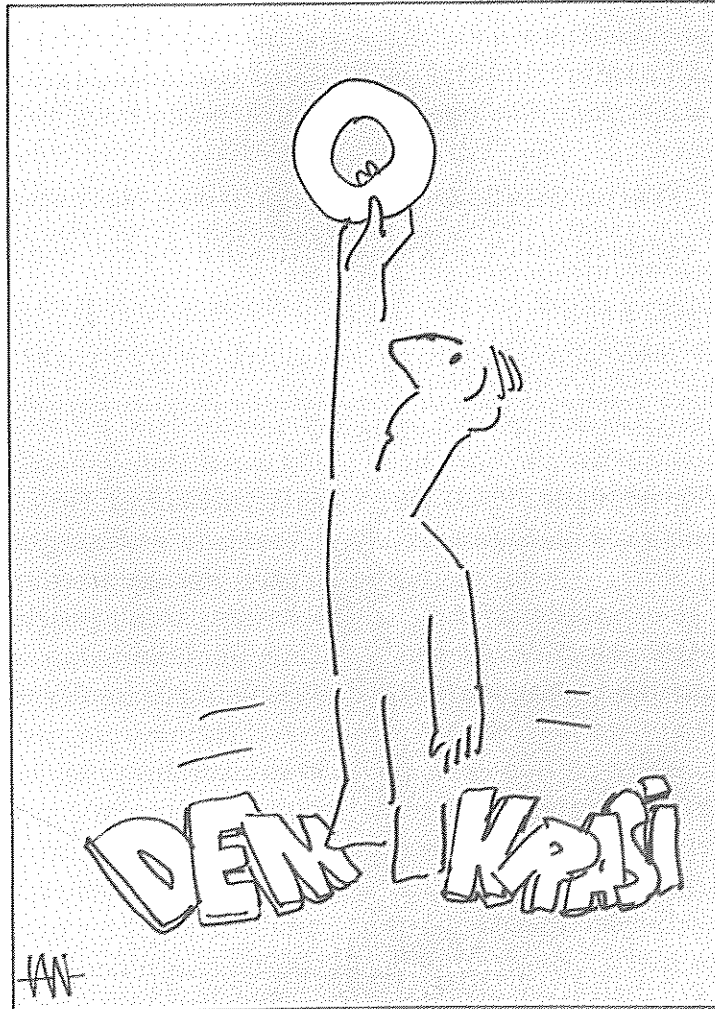
Proje ortağı metropoliten kentlerin öncülüğünde oluşturulan, farklı renklerle bezenmiş, ancak birbirinden gözhacı Kent Konseyleri ya da benzeri platformlar, değişik kurumların temsilcilerini ortak amaçlar doğrultusunda, düzenli olarak biraraya getiren katılımcı mekanizmalar olarak işlev görüyor. Benzeri yapılar, farklı büyüklükteki ve özellikteki birçok proje ortağı kentte de aynı ölçüde etkin ve etkileyici bir şekilde çalışıyor. Bu tür yapılar içerisinde, örgütlü ve örgütsüz tüm ortakların ve kesimlerin yeterli bir şekilde temsiline yönelik çalışmalar sürdürülüyor.

Proje ortağı kentlerde oluşturulan çalışma grupları ya da kozalar, her sektörden, her kesimden gönüllülerin tükenmez heyecanını, ilgili kentin öncelikli sorun alanlarında yoğunlaştıran bir başka önemli mekanizma işlevini sürdürüyor. Bu gruplara kadınların ve gençlerin etkin katılımının sağlanması, elverişsiz durumdaki hemşehri grupları-

nın yeterli bir şekilde temsil edilmesi, farklı çalışma gruplarının kendi aralarındaki koordinasyonun sağlanması gibi konulara özel bir duyarlılık gösteriliyor.

Proje ortağı kentlerde Yerel Gündem 21'in şemsiyesi altında düzenlenen mahalle toplantıları, yaygınlaşmaya başladı. Bazı belediyelerin girişimiyle mahalle merkezlerinin kurulması, kayda değer bir gelişme. Bu konuya öncelik veren belediyelerin desteğiyle kurulan mahalle ölçekli merkezler, öncü uygulamalar olmanın ağırlığı altında ezilmeden, halk eğitimi programlarıyla, sağlık merkezleriyle, sanatsal etkinlikleriyle ve diğer yönleriyle, belediyelerin mahalleye ulaşmasının başarılı uygulamalarını sergiliyor.

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'deki uygulamalar da, Yerel Gündem 21'in başarısının ve kalıcılığının, bu süreçte kadınların ve gençlerin etkin katılımına bağlı olduğunu gösteriyor. Sayıları hızla artan kadın platformları, kadının kentsel yaşama etkin katılımının artırılmasına yönelik çalışmalarını sürdürüyor. Bu kapsamda, karar mekanizmalarında toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip bir yaklaşımın etkili kılınmasına özel bir önem veriliyor. Aynı şekilde, proje ortağı

kentlerin birçoğunda kuruluşunu tamamlayan gençlik meclisleri, *Yerel Gündem 21* sürecinin dinamosunu oluşturuyor. Gençlik, geleceğin yalnızca mirasçısı değil, aynı zamanda mimarı olma kararlılığını sergiliyor.

Proje ortağı kentlerin büyük çoğunluğunda engelliler, emekliler ve çocukların kendi meclisleri ve çalışma grupları kuruluyor. Proje ortaklarının bedensel ve zihinsel engellilere, yaşlılara (kıdemli hemşehrilere) ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik politikalara verdiği ağırlık, kentsel hakların korunmasında ve geliştirilmesinde, yerel yönetimlerin daha bilinçli olarak işlev görmeye başladıklarını gösterir nitelikte.

Yerel eylem planlarının hazırlanması ve öncelikli sürdürülebilir yerel gelişme sorunlarının çözümüne yönelik

Uygulamalar, *Yerel Gündem 21*'in başarısının ve kalıcılığının, bu süreçte kadınların ve gençlerin etkin katılımına bağlı olduğunu gösteriyor. Sayıları hızla artan kadın platformları, kadının kentsel yaşama etkin katılımının arttırılmasına yönelik çalışmalarını sürdürüyor.

projelerin belirlenmesi çalışmaları sürüyor. Birçok kent, *Yerel Gündem 21*'in şemsiyesi altında geliştirilen projelerin uygulanmasına başlamış bulunuyor.

Tüm bu çalışmaların yerel koordinasyonu, proje ortağı kentlerde oluşturulan *Yerel Gündem 21* Genel Sekreterlikleri tarafından sağlanıyor.

Darboğazların aşılması...

Yerel Gündem 21 süreci bağlamında, yerel yönetim ile tüm yerel ilgi grupları arasındaki işbirliğinin ve ortaklıkların geliştirilmesi yönündeki girişimler, uzun ve engebeli bir yoldaki başlangıç adımlarını oluşturuyor. Genelde, yerel ilgi gruplarının ve bireylerin katılımı

talep edecek, sahiplenecek, içselleştirecek ve bu konuda sorumluluk alacak birikiminin ve bilincinin yeterince güçlenememiş olması, *Yerel Gündem 21* sürecindeki kentlerin göğüslemekte olduğu katılım sorunlarının boyutlarını gözler önüne seriyor.

Yerel Gündem 21 sürecine, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer örgütlü kesimlerin etkin katılımına rağmen, proje ortağı kentlerdeki uygulamalar, belde halkının örgütlü olmayan geniş kesimlerine ulaşılmasında ortak bir sıkıntı çekildiğini gösteriyor. Bu sıkıntının giderilmesine yönelik olarak, ikinci aşama kapsamında ulusal ve yerel düzeylerde çok yönlü ve birbirini tamamlayıcı çalışmalar yürütülmesi öngörüldü.

Bir başka darboğaz, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan kentlerde,

yerel kapasitenin göreceli olarak güçsüz olduğundan kaynaklanıyor. Proje ortağı belediyelerin *Yerel Gündem 21*'e olan ilgisine rağmen, bu kentlerde yerel ilgi gruplarının, özellikle sivil toplum kuruluşlarının geneldeki güçsüzlüğü, katılımın sınırlı kalmasına neden oluyor. Bu da yerel eylem planlaması sürecini olumsuz etkiliyor.

Bazı durumlarda, yerel yönetim sürecine katılan kuruluş ve kişiler arasında üretken bir işbirliğinin kurulması açısından sorunlar yaşanıyor. Ortaklar arasında yapıcı bir diyalog ortamı gelişmesi gerekirken, sivri uçlu örgütlenme modeli arayışı ağır basabiliyor. Kent ölçeğinde, kamu kurumlarını, yerel yönetimi ve sivil toplum kuruluşlarını yatay hiyerarşi bağları

içerisinde biraraya getirmeyi başaran katılımcı platformlar, yaptırım güçleri olmasını, aldıkları kararların belediye meclislerini bağlayıcı olmasını talep edebiliyorlar. Gönüllülerin oluşturduğu çalışma gruplarının işleyişinde, kolaylaştırıcılar, sözcüler gibi birlikte iş yapmanın gereği olan yata-yapılanmalar yerine, dikey hiyerarşi kademeleri oluşturulmaya başlandığı görüyor. Kuşkusuz, bu öğrenme sürecinin sancılarını yaşayan yerel ortaklar, birbirine destek vererek, birbirinden güç alarak ve birbirini ikna ederek, bu sıkıntıları aşabileceklerdir.

Özel sektörün katılımı?

Yerel Gündem 21 sürecini başlatan proje ortaklarının, büyük bir özveriyle ve gönüllülükle yürütmekte olduğu çalışmaların ve çabaların sınırlı kalmasına yol açan kronik bir darboğaz, özel sektörün (sanayi, iş çevreleri ve turizm sektörü dahil) Yerel Gündem 21 faaliyetlerine katılım düzeyinin, dikkat çekici ölçüde düşük olmasından kaynaklanıyor.

Genel olarak, Türkiye'deki özel sektörün, Sürdürülebilir Gelişme için Dünya İş Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara mesafeli yaklaştığı ya da özel sektör ile yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen Bremen Bildirgesi gibi uluslararası belgelere fazla itibar etmediği görülüyor. Madalyonun diğer yüzünde ise, çevreye uyum protokolleri imzalayan, toplam kalite çalışmaları kapsamında çevre ve yaşam kalitesinin geliştirilmesini hedefleyen ve çevreye sorunlarına duyarlılığı giderek artan bir özel sektör görüntüsü yer alıyor. Çevre dostu yatırımlara yönelen özel sektör kuruluşlarının, toplumsal sorumluluğa kayıtsız kalanlar karşısında haksız rekabet sorununu göğüslemelerine rağmen, bu konuda dikkate değer adımlar atılıyor.

Bu olumlu gelişmelerde, özel sektör temsilcilerinin kişisel ve kurumsal duyarlılıklarının oynadığı öncü rolün yanı sıra, AB'ne uyum süreci

de etkili oluyor. AB'nin çevre politikaları, temel toplumsal aktörler ile temel ekonomik sektörler (sanayi, enerji, ulaştırma, tarım ve turizm) arasında yeni bir karşılıklı etkileşim yaratılmasını amaçlıyor. Bu etkileşimin ise, sorumlulukların paylaşılması ilkesine uygun olarak geliştirilmesi hedefler arasında yer alıyor. Buna karşılık, böyle bir etkileşimin sağlanması ve toplumsal ortaklık temelinde sorumlulukların dengeli bir şekilde paylaşılmaya başlanması yönünde kayda değer ilerlemeler sağlandığını öne sürmek, gerçekçi olmayacaktır.

Yerel düzeyde geleceğin planlanması sürecine özel sektörün yeterli ilgi göstermemesi konusunda, uzun bir gerekçeler listesi oluşturmak mümkün. Bunlar arasında, özellikle büyük ölçekli özel sektör kuruluşlarının kendilerini yerel bir ortak olarak görmemeleri, yerel ortaklara çoğu kez özel sektör politikaları ve yatırımları için bir ayak bağı, hatta tehdit unsuru olarak bakılması, katılımcı mekanizmaların toplumsal işlevinden çok yaptırım gücüne bakılarak, bu platformların fazla ciddiye alınmaması gibi nedenler sayılabilir. Diğer yerel ortaklar açısından ise, özel sektörün vazgeçilmez bir toplumsal ortak olarak görülmekten çok, mali destek sağlayacak potansiyel bir sponsor olarak görülme eğilimi, özel sektörün yerel katılımcı mekanizmalara çekinceyle yaklaşmasına neden oluyor.

Özel sektörün genelde Yerel Gündem 21 sürecine etkin olarak katılımı konusunda çekilen güçlükler, bu darboğazın daha sonraki dönemlerde aşılabilemesi için yeni bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğunu gösteriyor. Bu şekilde, Yerel Gündem 21 sürecinin, yerel yönetimler ile özel sektör kuruluşları arasında birlikte iş yapıcı, sorun çözücü, alternatif üretici bir ilişki ve işbirliğinin gelişmesi açısından yarattığı eşsiz fırsattan yararlanılmış olacaktır.

Sadun Emrealp
Yerel Gündem 21 Projesi Ulusal Koordinatörü

Türkiye-AB ilişkilerinde bir ihtiyaç

Bilgiye dayalı düşünce üretim kurumları

Nilgün Arısan

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında, Türkiye'nin "ortaklık statüsü" kazandığı 1964 yılından bu yana inşili, çıkışlı bir seyir izleyen ilişkiler, AB devlet ve hükümet başkanlarının 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirdikleri zirve toplantısında Türkiye'nin tam üyelik adaylığı statüsünün resmen onaylanmasıyla, yeni ve çok önemli bir aşamaya girdi.

Helsinki Zirvesi'nin sonuç belgesinde⁽¹⁾, Türkiye'nin bu aşamada yapması gerekenler ana başlıklarıyla şu şekilde sıralandı:

- Kopenhag kriterlerine⁽²⁾ uyum sağlanması;
- Topluluk müktesebatının benimsenmesi;
- Bunun için de diğer adaylar gibi bir katılım öncesi stratejiden yararlanılması.

Bu aşamada taraflar arasındaki ilişkiyi veya bir başka ifadeyle, Türkiye'nin tam üyelik yönündeki "yol haritası"nı⁽³⁾ belirleyecek unsurlar ise şunlardır:

- "Katılım öncesi strateji";
- Bu stratejinin temel uygulama aracı olan "katılım ortaklığı" ve
- Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu için gerek AB gerek kendi önceliklerini içeren bir "ulusal program."

Katılım öncesi strateji

Avrupa Komisyonu 4 Mart 1998 tarihinde, Lüksemburg Zirvesi sonucunda kendisine verilen talimatı yerine getirerek, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak amacına sahip olduğu belirtilen ve "Türkiye için bir

Avrupa Stratejisi" adı verilen bir metin hazırlamıştır. Metin anahatları itibari ile Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesini, tarım ürünleri ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanarak ilişkilerin gümrük birliğinin ötesine geçmesini, Türkiye'nin AB müktesebatının bazı bölümlerine uyumunu ve bazı AB programları ve ajanslarına katılımını öngörmektedir. Helsinki Zirvesi sonuç belgesinde bu stratejinin genişletilerek tam bir "katılım-öncesi stratejisi" niteliği kazanması öngörülmüştür.

Zenginleştirilmiş yeni haliyle Türkiye için hazırlanan yeni "katılım öncesi strateji" şu unsurları içerecektir:

- Türkiye'nin Kopenhag kriterlerinin siyasi bölümüne uyum sağlamasına da yönelik olarak, güçlendirilmiş nitelikte bir "katılım-öncesi siyasi diyalog";
- Uyum için belirlenecek öncelikler;
- Uyum için bir izleme mekanizması ;
- Türkiye'nin diğer adaylarla birlikte Topluluğun tüm programlarına ve ajanslarına katılımı;
- Türkiye'nin katılım sürecinde diğer aday ülkelerle yapılan tüm toplantılara katılımı;
- Katılım-öncesi stratejinin finansmanı için tüm Topluluk kaynaklarını tek bir çerçevede toplayacak bir mali yardım.

Katılım ortaklığı

Helsinki Zirvesi sonuç belgesinde, Türkiye için diğer adaylar için yapılmış olduğu gibi bir "katılım ortaklığı" hazırlanması öngörülmüştür. Katılım öncesi stratejinin temel uygulama aracı olan "katılım ortaklığı", Kopenhag kriterlerine (ekonomik ve siyasi) uyum için yapılması gerekenleri ve AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini içermekte ve bunlar arasından üyelik için gerekli kısa ve uzun vadeli öncelikleri de belirtmektedir. Bu önceliklerin yerine getirilmesi için sağlanması gereken mali yardım da doğal olarak "katılım ortaklığı"nın bir parçası niteliğini taşımaktadır. Bu metni Avrupa Komisyonu, Türkiye ile istişare ederek hazırlayacak olmakla beraber, metni esas olarak kendisi yazacaktır.

Ulusal program

Katılım ortaklığının yanı sıra, Türkiye'nin kendisinin Topluluk müktesebatının üstlenilmesine yönelik bir ulusal program hazırlaması gerekmektedir. İlki bu yıl hazırlanacak ulusal programda Topluluk müktesebatına uyum sağlanması için Türk mevzuatında ne gibi değişikliklere ve yeniliklere ihtiyaç olduğu, ne tür yeni kurumların oluşturulacağı, söz konusu uyum için gerekli beşeri sermaye ve mali kaynaklar da belirtilmek suretiyle saptanacak, AB'nin öngöreceği katılım önceliklerinin yanı sıra, Türkiye'nin uyum için gerekli gördüğü kendi önceliklerine ve bu önceliklere ilişkin takvime ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

Avrupa Komisyonu da bu "ulusal programın" uygulanabilmesi için gerekli izleme mekanizmalarını oluşturacak ve Türkiye'ye özel bir "müktesebatın analitik değerlendirmesi süreci" başlatacaktır.

11 Nisan 2000 tarihinde, üç yıllık bir aradan sonra yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında "müktesebatın analitik değerlendirmesi süreci"nin Mayıs ayında öncelikle aşağıdaki alanlarda başlaması öngörülmüştür:

- 1) İç pazar:
 - Malların serbest dolaşımı,
 - Kişilerin serbest dolaşımı
 - Serbest hizmet arzı
 - Şirketler hukuku
 - Rekabet politikası
 - Tüketici ve sağlığın korunması
- 2) Çevre, enerji, ulaşım:
 - Ulaştırma politikası (trans-Avrupa şebekesi dahil)
 - Enerji politikaları
 - Çevre koruma
- 3) Ekonomik ve parasal konular:
 - Ekonomik ve parasal birlik
 - İstatistikler
 - Sermayenin serbest dolaşımı
- 4) Tarım, balıkçılık:
 - Tarım politikaları
 - Balıkçılık

Türkiye-AB ilişkilerinin yeni aşamasında "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"ların olası işlevi

Dolayısıyla içine girilmiş bulunan yeni süreçte, Türkiye'nin üzerine düşen en önemli görev AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda ekonomik ve siyasi alanlarda Kopenhag kriterlerine uyum sağlanması ve Topluluk müktesebatının benimsenmesi yönünde ciddi bir aşama kaydetmektir. Ayrıca müktesebatın uygulanabilmesini sağlayacak idari kapasiteyi geliştirmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini hızlandıracak politika ve tedbirleri içeren "ulusal programı"nı öncelikle uygulamaya koyması beklenmektedir.

Böylesi bir dönemde, Türkiye'de gerek hazırlık, gerek uygulama sürecinde tüm toplumsal hayatı önemli derecede etkileyecek gelişmeler olurken ve Türkiye'nin önceliklerinin belirlenmesi gerekirken, bütün bu oluşumların yalnızca Türk bürokrasisi ve diplomasisi tarafından tasarlanmasını beklemek hem yanlış hem de sağlıklı olacaktır. Bugüne kadar -ve bu günden sonra- Türkiye-AB ilişkileri alanında faaliyet göstermiş - ve gösterecek - olan "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"ların (think-tank) bu aşamada devreye girerek, gerek Türkiye'nin önceliklerinin belirlenmesinde, gerek yapılacak değişikliklerin köklü olması ve olumsuz etkilere yol açmamaları için takvim belirlenmesinde önemli rol oynamaları gerekmektedir. Her ne kadar, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın kurmuş bulunduğu, Türkiye-AB ilişkileri Özel İhtisas Komisyonu bünyesine ilgili tüm kuruluşlar dahil edilerek, bu konuda bir adım atılmış olsa da, bu ancak olumlu bir başlangıç sayılabilir. Bu adımın ulusal programın hazırlık aşamasında Türkiye-AB ilişkileri alanında faaliyet gösteren "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"ların görüş ve önerileri de dikkate alınarak, atılacak diğer adımlarla sürekli bir nitelik kazanması, AB üyesi olabilmek için gerekli olan "toplumsal zihniyet" değişik-

liğin gerçekleşmesinde ve kök salmasında önemli bir işleve sahip olacaktır

Türkiye-AB ilişkilerinde⁽⁴⁾

"bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"lar

Türkiye'nin "Avrupa Birliği tam üyeliği hedefi", batılılaşmanın modernleşme ile özdeşleşmesi anlayışının⁽⁵⁾ da verdiği ivme ile, neredeyse AB'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adı altında kurulduğu günden itibaren, tüm hükümetler tarafından benimsenen ve dolayısıyla süreklilik arzeden bir "devlet politikası" niteliği kazanmıştır. Her ne kadar gümrük birliği, 1978 yılında Türk hükümetinin bir moratoryumu ile 5 yıllık bir süre için askıya alınmak istenmiş⁽⁶⁾ ve akabinde, 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri müdahalenin ardından taraflar arasındaki ilişkiler, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu'nun (AT) inisiyatifi ile tam üyelik başvurusu ve ardından gümrük birliği sürecinin yeniden başladığı 1980'li yılların sonuna kadar dondurulmuş ise de, Türkiye için tam üyelik amacı her zaman geçerliliğini korumuştur. Ancak 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusu ile Türkiye, o zamanki adıyla AET ile kurmuş bulunduğu ortaklık ilişkisi aracılığı ile gerçekleşmesi hedeflenen "aşamalı bütünleşme" hedefini bir yana bırakarak, ortaklık ilişkisinden bağımsız, doğrudan ulaşmayı beklediği bir tam üyelik hedefi benimsemiştir.

Türkiye'nin aksine, AB'nin kendi tarihsel gelişim sürecinde Türkiye'nin tam üyelik talebine yaklaşımı ise, uluslararası konjonktüre ve AB'nin kendi içindeki gelişmelere paralel olarak değişim sergilemiştir. Türkiye'nin 1959 yılında Yunanistan'ın ardından ortak üyeliğe başvurusunu, ülkenin Soğuk Savaş döneminde büyük önem taşıyan jeo-stratejik konumu, kendisinin uluslararası arenada etkinliğini artırma ve bu anlamda Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan ülkeler arasında bir farklılık gözetme⁽⁷⁾ istemi ile büyük bir memnuniyetle kabul eden AET'nin öncelikleri, 1970'lerde değişmeye başlamıştır. Böylece, jeo-stratejik konumun taşıdığı

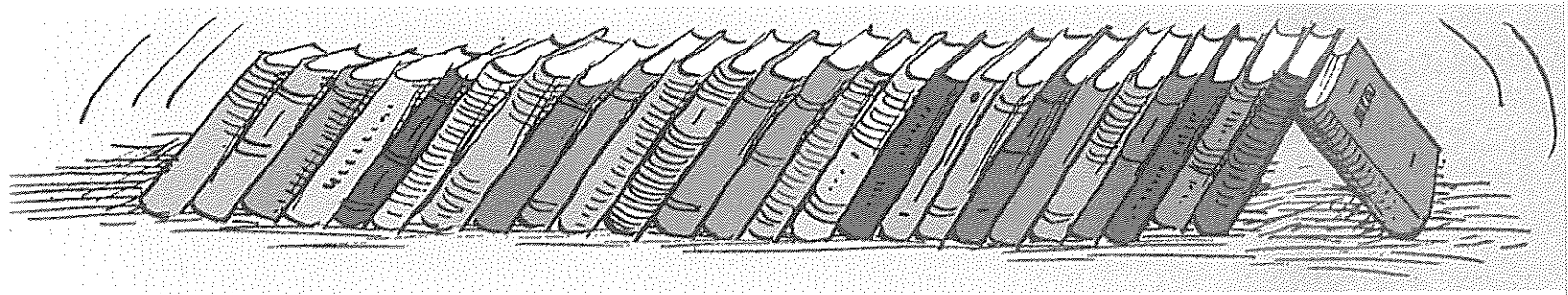
önem yavaş yavaş yerini demokrasi ve dış politika önceliklerine bırakmaya başlamıştır⁽⁸⁾. Bu bağlamda o zamanki adıyla AT, üçüncü ülkelerle ilişkilerindeki ağırlığı yavaş yavaş "Global Akdeniz Politikası" kapsamında diğer Akdeniz ülkelerine kaydır-maya başlamıştı. 1975 yılında Yunanistan'ın tam üyelik başvurusunu takiben Türkiye ile Yunanistan'a dengeli yaklaşım politikası da -en azından Bakanlar Konseyi düzeyinde- yavaş yavaş terkedilerek, 1976 yılında İspanya ve Portekiz'in tam üyelik başvurusundan sonra da ağırlık, iyiden iyiye Güney Avrupa'daki "yeni demokrasiler"⁽⁹⁾e (emerging democracies) kaydırılmıştır. AT, Türkiye'deki askeri müdahaleden sonra, 1980'lerin ortasından başlayarak tüm gayretini Doğu Bloku'nun çözülmesinden sonra, birer bağımsız devlet niteliği kaza-

- Güneydoğu Avrupa bölgesinde (Balkanlar) kalıcı bir istikrar sağlanması sürecinde Türkiye'nin oynayabileceği potansiyel rol,

- Herşeye rağmen ülkenin dünyanın çok istikrarsız bir bölgesinde görece olarak istikrarlı sayılabilecek laik demokrasi özellikleri sergilemesi.

Tarafların kendi açılarından konuya bakışlarındaki temel farklılık kısaca, Türkiye'nin AB tam üyeliğini 1959 yılından bu yana, devamlılık arzeden bir hedef olarak benimsemiş olmasına karşın, bu hedefin kapsamını da dikkate alan bir stratejiye sahip bulunmaması, AB'nin de bu konudaki stratejisini özellikle uluslararası konjonktüre bağlı olarak sürekli değiştirmesidir.

Türkiye'nin bu konuda tam üyelik hedefinin içeriğinin ve AB'nin dikkate aldığı uluslararası kon-

nan Merkezi ve Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin Avrupa ile "yeniden bütünleştirilmesi" (reunification) yönünde harcamaya başlamış⁽¹⁰⁾ ve Türkiye, bu anlamda, AT nezdindeki önemini yitirmiştir. Helsinki Zirvesi sonucu Türkiye'nin tam üyelik adaylığının AB tarafından resmen onaylanmasının arkasında birçok neden vardır. Bu nedenler şöyle sıralanabilir;

- Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum sağlayacağı yönünde verdiği taahhüt,

- Ülkenin Lüksemburg Zirvesi'nde benimsenen ayrımcı yaklaşımla AB'ye katılım süreci dışında bırakılması karşısında siyasi diyalogu askıya alarak verdiği kararlı tepki,

- Türkiye ile AB arasında aşamalı bir bütünleşme modeli öngören Ortaklık Anlaşmalarının mevcudiyeti,

jonktürün ayrıntılı incelemesine dayalı bir strateji sahibi olmamasının temel nedenleri ise şöyle maddeleştirilebilir:

- Ülkede Türkiye-AB ilişkileri alanında bilgi ve bu bilgiye dayalı strateji üreten kurumların eksikliği,

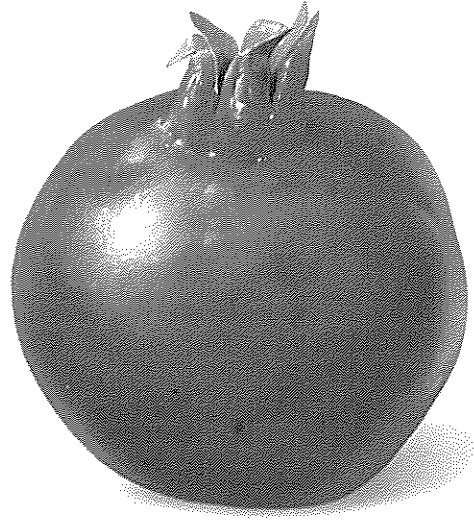
- Varolan kurumların, taraflar arasındaki ilişkilerin değişkenliği,

- Buna bağlı olarak AB konusunun zaman zaman Türkiye'de gündemden düşmesi nedeniyle bu alanda süreklilik arzeden çalışmalarının yetersizliği

- Bu kurumlar ile devletin AB politikasını belirleyen kamu kurum ve kuruluşları arasında düzenli, kurumsallaşmış bir bağın mevcut olmaması.

Dikkate alınması faydalı olabilecek bir başka etken ise, Türkiye'deki, Türkiye-AB ilişkileri alanında

Yatırım dünyasında...

**Yatırım dünyasında
köklü geçmişin birikimiyle
sunulan bin verimli seçenek...**

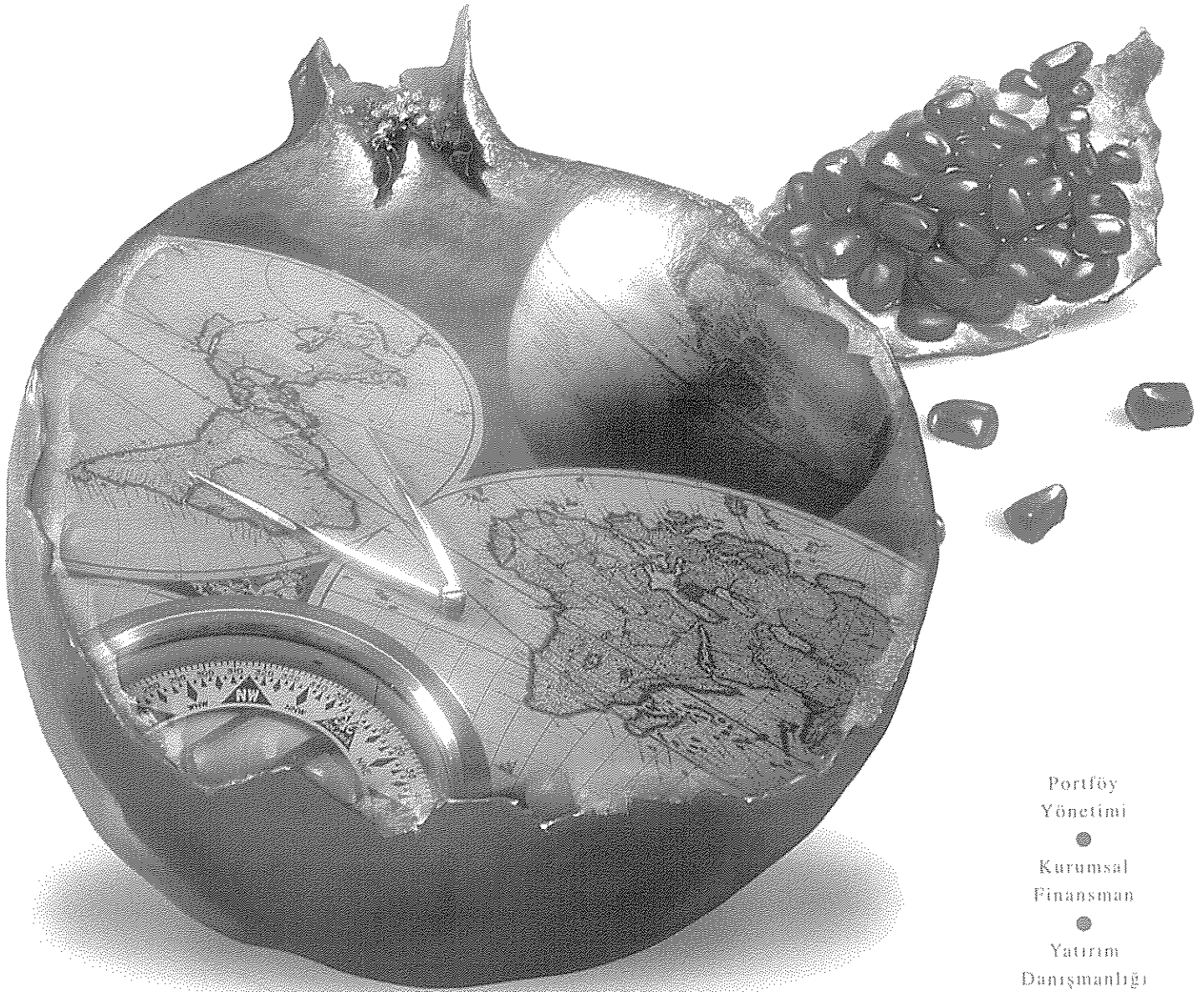
Deneyim, güven ve öncü hizmet anlayışı...
Bilgi, dinamizm ve vizyon... Geleceği yakalayan adımlar
için başarının vazgeçilmezleri...

İş Yatırım, "işin içinden" geliyor; devraldığı geleneği
geleceğe taşıyor. 76 yıllık birikimin ve güvenin üzerinde
yükselen İş Yatırım, bilgi ve deneyimiyle yatırım
dünyasının dinamik gücü...

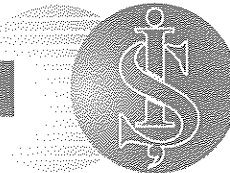
İş Yatırım sermaye piyasalarının tek bir alanında değil,
kurumsal finansmandan yatırım danışmanlığına, portföy
yönetiminden uluslararası yatırıma kadar yatırım
dünyasının her alanında bin verimli seçenek sunuyor.

Gelin, kazanmaya seçerken başlayın; İş Yatırım'ın
deneyim, bilgi ve vizyonunu, çok boyutlu yatırım anlayışını
kazanın, yatırım dünyasında güçlü bir ortak kazanın...

...köklü geçmişin birikimi,
bugünün dinamizmi,
yarının vizyonu...

İŞ YATIRIM

"Kazanmaya Seçerken Başlayın"

Portföy
Yönetimi
●
Kurumsal
Finansman
●
Yatırım
Danışmanlığı
●
Hisse Senedi
İşlemleri
●
Sabit Getirili
Menkul Kıymet
İşlemleri
●
Uluslararası
Sermaye Piyasaları

bilgi ve bu bilgiye dayalı strateji üreten kurumların Avrupa'da benzer amaca yönelik faaliyet gösteren kurumlar ile ilişkilerinin zayıflığıdır.

Türkiye'deki eksiklik

Türkiye-AB ilişkilerinde geçmişte ve günümüzde faaliyet gösteren ve bilgiye dayalı düşünce üreten kurumlara bir göz atıldığında aşağıdaki gözlemler ortaya çıkmaktadır:

İlişkilerin başlangıç döneminde, 1965 yılında, İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Sanayi Odası'nın girişimleriyle, Türk özel sektörünün o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu karşısındaki politikasına yön vermek amacıyla kurulan İktisadi Kalkınma Vakfı (IKV), yaptığı yayınlar, Türkiye-AB ilişkilerinde önem taşıyan konularda düzenlediği panel, seminer vb. gibi etkinlikler ve özellikle gümrük birliğinin tamamlanma sürecinde (1990'lı yılların ortaları) kamuoyunu geniş çaplı bilgilendirme çabaları ve ilişkilerin kritik dönemlerinde yansıttığı görüşler ile çoğu zaman bilgiye dayalı düşünce üreten bir kurum niteliği taşımış ve taşımaktadır.

Ancak bu kurumun "strateji geliştirme" yönündeki etkinliği ne yazık ki, devletin ilgili kurumları ile arasında yeterli bir kurumsal bir bağ oluşturulamaması ve daha çok karşılıklı kişisel çabalara dayalı bir diyalogun varlığı nedeniyle zayıf kalmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerini de diğer alanlarla birlikte çalışma konuları arasına alan bir diğer kurum da kökleri 1961'li yıllarda kurulan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'ne kadar uzanan ve 1994 yılından itibaren vakıf statüsünü alarak Boğaziçi Üniversitesi Vakfı, Ankara Üniversitesi'ne bağlı Siyaset Bilimleri Vakfı ve Konferans Heyeti tarafından yeniden yapılandırılan Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)'dir. Vakıf, Konferans Heyeti'ni ülke sorunlarına çözüm seçenekleri üretmek üzerinde yoğunlaşacak bir araştırma kuruluşuna dönüştürmeyi amaçlamıştır. Konferans Heyeti, otuz yıl süresince ulusal ve uluslararası pek çok önemli konunun özgürce ve nitelikli bi-

çimde tartışılması için gereken platformları oluşturmuş, TESEV de Türkiye'nin çok çeşitli alanlardaki sorunlarına çözüm seçenekleri üretmek doğrultusunda araştırmalar ve eğitim programları yürütmekte ve desteklemektedir. Gerek Konferans Heyeti, gerekse TESEV'in, Türkiye'nin çeşitli sorun alanları konusunda başarılı çalışmalar yapmalarına karşın, çalışma alanlarının çok çeşitli konulardan meydana gelmesi ve dolayısıyla Türkiye-AB ilişkileri konusuna özel olarak eğilmemiş bulunmaları nedeniyle, bu alanda çok etkin olduklarını söylemek mümkün değildir.

Türkiye-AB ilişkileri üzerinde uzun bir süredir fikir üreten ve aktif olan bir diğer sivil toplum örgütü de TÜSİAD'dır. 1971 yılında kurulan bir işadamları örgütü olan TÜSİAD, 1988 yılında kısa adı UNICE olan Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonu Birliği'ne üye olmuştur.

1993 yılında gümrük birliğinin gündeme gelmesi ile birlikte TÜSİAD yoğun bir şekilde Avrupa nezdinde lobi faaliyetlerine başlamış ve 1996 yılında Brüksel'de bir Temsilcilik açmıştır. Temsilciliğin kurulmasındaki başlıca amaç, Türk özel sektörünü Avrupa Birliği ve UNICE nezdinde temsil etmek ve TÜSİAD'ın gündeminde Avrupa boyutunun değerlendirilmesine katkıda bulunmaktır.

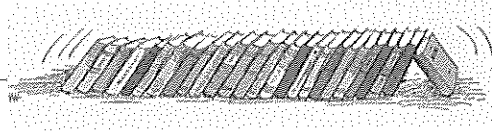
TÜSİAD, yayınladığı rapor ve çalışmalar, düzenlediği toplantı ve seminerler ürettiği görüşlerle Avrupa Birliği gündemindeki konuları tartışmakta, Avrupa'daki çeşitli kurumlar, siyasiler, akademisyenler ve medya kuruluşları ile düzenli temaslar kurarak görüşlerini aktarmayı sürdürmektedir.

Türkiye'deki bilgi ve düşünce birikimine çok çeşitli alanlarda yaptığı araştırmalarla önemli katkılarda bulunmuş olmasına karşın, özel olarak Türkiye-AB konusuna eğilmeyen bir diğer, bilgiye dayalı düşünce üreten kurum da 1974 yılında, Hacettepe Üniversitesi kampüsünde bağımsız bir araştırma merkezi olarak kurulan Dış Politika Enstitüsü'dür. Enstitü, özellikle Lüksemburg Zirvesi öncesinde Türkiye-AB ilişkilerine eğilen ve stratejik konula-

ra ağırlık veren çalışmalar yapmış olmasına karşın, Lüksemburg Zirvesi kararları ertesinde bir tür "hayal kırıklığı"na uğrayarak bu alandaki etkinliklerini sınırlamıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinin tam üyelik hedefi doğrultusunda geliştirilmesi amacıyla, ülkenin tam üyelik başvurusunun yapıldığı 1987 yılında kurulan, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği de, konusunda Türkiye'de faaliyet gösteren tek sivil toplum örgütü olarak, ilişkilerin kritik aşamalarında ve ilişkiler açısından önem taşıyan konularda seminerler, paneller düzenlemekte ve düzenli yayınlar yapmaya ve bunların aracılığı ile Türkiye-AB ilişkilerine olumlu bir ivme kazandırmaya çalışmış ve çalışmaktadır.

Çalışmalarını salt Türkiye-AB ilişkileri konusunda yoğunlaş-

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişim sürecinde think-tanklar çok fazla etkili olamamıştır. Bunun nedenlerinden biri, Türkiye'de bu konuda bilgi ve bu bilgiye dayalı strateji üreten kurumların, Avrupa'da benzer amaca yönelik faaliyet gösteren kurumlar ile ilişkilerinin zayıflığıdır.

tırmayan bir diğer düşünce üretim kurumu da 1987 yılında, bir grup siyasetçi, işadamları, akademisyen ve gazeteci tarafından, demokrasiyi sistem olmasının ötesinde, yurt çapında bir kültür ve yaşam şekli haline getirmek amacıyla kurulan Türk Demokrasi Vakfı'dır. Vakıf, serbest piyasa ekonomisinin büyümesi ve yerleşmesine, demokratik değerlerle demokratik kurumların gelişmesine, demokratik düşünce ve ideallerin Türkiye ile yurtdışında bütün insanlık için ortak ideal ve hayat tarzı haline gelebilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu amaca yönelik araştırmalar yapmakta, yapılanları desteklemekte, seminerler, sempozyumlar, paneller, açık oturumlar, konferanslar ve benzeri toplantılar düzenlemekte ve yayınlar yapmaktadır. Vakıf, bu etkinliklerde bulunurken, yabancı ve uluslararası kuruluşların temsilciliklerini yapmaktadır.

Türkiye-AB ilişkileri konusuna özel olarak eğilmemekle birlikte, çalışma alanı içine doğal olarak dahil eden bir diğer kurum da 1995 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan ve yarı resmi bir nitelik taşıyan Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)'dir. SAM, uluslararası ilişkiler ve bölgesel çalışmalar alanında, güncel konuları ve sorunları bilimsel olarak analiz etmekte ve geleceğe yönelik politikalar geliştirmeye çalışmakta, bu amaca yönelik toplantılar düzenlemekte ve düzenli yayınlar çıkarmaktadır. Merkez, Türkiye-AB ilişkilerini özel olarak gündeme alamamanın sakıncalarına karşın, Dışişleri Bakanlığı'nın danışma organı olması ve Bakanlık ile organik bağı bulunması nedeniyle diğer kurumlara göre daha etkin bir nitelik taşımaktadır.

Türkiye-AB ilişkileri konusunda "bilgiye dayalı düşünce üretme" konusunda özellikle vurgulanması gereken bir girişim, Sabancı Üniversitesi'nin 1997 yılından başlayarak, Avrupa Komisyonu'nun kısmi katkılarıyla, Türkiye-AB ilişkilerinin her alanında faaliyet gösteren kişilerden oluşmuş bir "diyalog mekanizması" tesis etmesidir. Dolayısıyla Helsinki Zirvesi öncesinde, taraflar arası bir tartışma platformu oluşturularak bir strateji geliştirilmiştir. Bu mekanizma, bilgiye dayalı düşünce üreten kurum işlevi gördüğü gibi, akademisyen, gazeteci, diplomat, araştırmacı ve bürokratları resmi kimliklerinden bağımsız bir şekilde bir araya getirip, tarafların birbirlerinin görüş açısını anlayıp tartışarak Türkiye-AB ilişkilerine yön vermelerini sağlamıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişim sürecinde, Türkiye'nin o zamanki adıyla AT'ye tam üyelik başvuru-

rusunda bulunduğu 1987 yılından itibaren, yukarıdaki listede yer alan birimlerden en etkin olan iki tanesi, gene 1987 yılında kurulan Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) ve Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'dür. ATAUM, kamu personelinin AB ve Türkiye-AB ilişkileri konusunda eğitimleri konusunda çok başarılı olmuş, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü ise, lisansüstü düzeyde Avrupalı ve uzmanların da katkısıyla çok nitelikli bir eğitim vermiştir. Ancak iki birimin de - Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nün bu konuda yapılmış çeşitli yayınlarının da varlığına karşın- tam anlamıyla bilgiye dayalı düşünce ve strateji üreten kurum sayılabileceği söylenemez.

Sonuç

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmesinden sonra Türkiye-AB ilişkilerinin içine girmiş bulunduğu yeni süreçte, bu güne kadar -ve bu günden sonra- Türkiye-AB ilişkileri alanında faaliyet göstermiş -ve gösterecek- olan "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"lara (think tank) önemli işlevler düşmektedir. Bu işlevlerin yerine getirilmesi, herşeyden önce tam üyelik yönünde atılacak adımların daha kalıcı ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır.

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişim sürecinde "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"lar çok fazla etkin olamamışlardır. Bunun temel nedenlerinden biri - genel olarak Türkiye'de "bilgiye dayalı düşünce üreten kurum"ların sayısının azlığı gerçeğinden bağımsız olarak- ülkede Türkiye-AB ilişkileri alanında bilgi ve bu bilgiye dayalı strateji üreten kurumların eksikliğidir. Ayrıca, varolan kurumların, taraflar arasındaki ilişkilerin değişkenliği ve buna bağlı olarak AB konusunun zaman zaman Türkiye'de gündemden düşmesi nedeniyle bu alanda süreklilik arzeden çalışmalarının yetersizliğidir. Bu kurumlar ile devletin AB politikasını belirleyen kamu kurum

ve kuruluşları arasında düzenli, kurumsallaşmış bir bağın mevcut olmaması da geçerli bir nedendir. Dikkate alınması faydalı olabilecek bir başka etken ise Türkiye'deki, Türkiye-AB ilişkileri alanında bilgi ve bu bilgiye dayalı strateji üreten kurumların Avrupa'da benzer amaca yönelik faaliyet gösteren kurumlar ile ilişkilerinin zayıflığıdır.

Bu aşamada sözkonusu kurumların kendilerinden beklenen işlevi yerine getirebilmeleri için bu sorunların aşılması gerekmektedir.

Nilgün Arısan

DPT Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Planlama Uzmanı

Dipnotlar

- 1- Helsinki European Council, 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions.
- 2- 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Kopenhag'da gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, bu tarihten sonra AB tam üyeliği için zorunlu kriterler belirlemiş ve bunları "Kopenhag Kriterleri" olarak tanımlamıştır. Siyasi, ekonomik ve üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi olmak üzere üç ana başlık altında toplanan Kopenhag Kriterleri doğrultusunda, adayların AB'ye üye olabilmeleri için siyasi alanda demokrasi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını sağlamaları gerekmektedir. Ekonomik alanda ise işleyen bir pazar ekonomisinin yanı sıra, ülke ekonomilerinin AB ekonomisi karşısında rekabet edebilme gücüne sahip olmaları beklenmektedir. Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi açısından da adayların siyasi, ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere tam üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmeleri, Topluluk müktesebatını benimsemeleri ve bu müktesebatı uygulayabilmek için yeterli idari ve hukuki kapasiteyi de oluşturmaları gerekmektedir.
- 3- Friedrich Gröning, "Turkey at the Doorsteps of the European Union; A Roadmap to Accession Negotiations",
- 4- Yazının konusu ile sınırlı kalmak düşüncesiyle, bu ilişkilerin gelişim süreci hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.
- 5- Atilla Eralp, "Turkey and the European Community in the Changing Post-War International System", in Turkey and Europe, ed. Canan Balkır and Allan M. Williams (Pinter Publishers Ltd. London and New York, 1993).
- 6- Heinz Kramer, Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship,
- 7- Roswitha Bourguignon, "The History of the Association Agreement between Turkey and the European Community" ed. Ahmet Evin and Geoffrey Denton, (Opladen: Leske u. Budrich, Germany, 1990).
- 8- Eralp, "Turkey and the European Community in the changing post-war international system",
- 9- Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'un bu konudaki AT yaklaşımını ele alan konuşması, Bulletin of the EC Commission, 9-1989

İşinizi büyötmek için en iyi çözüm

Artık Çözüm 2000'in sağladığı bilgisayar teknolojilerini kullanarak rekabet avantajı yaratabilir,
işlerinizi daha da büyütebilirsiniz.

İhtiyaçlarınıza özel çözümler için en uygun fiyat, en iyi finansman ve uzman bayi kanalı
Çözüm 2000'de.

ÇÖZÜM 2000

"İşletmelerin Rekabet Avantajı"

Lider firmaların işbirliğiyle:

Danışma Hattı: **0212 - 33 66 966**
www.cozum2000.net

BEKO
Beyazınca, 1994
KaçSistem

CISCO SYSTEMS
İstanbul

DATATEKNİK
BİLGISAYAR SİSTEMLERİ TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

hp
invent

intel

VESTEL
VESTEL BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ SAN. TİC. A.Ş.

KOSGEB
Küçük, Orta ve Büyük İşletmelerin
Geliştirilmesi ve Desteklenmesi
Genel Kurumu

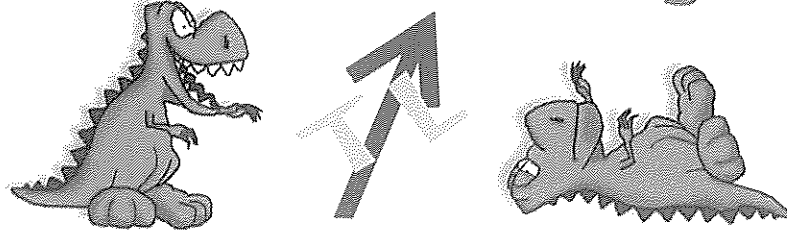
Microsoft

Üniversitelerde AB ile İlgili Çalışmaların Yürütüldüğü Birimler*

Üniversite	Fakülte / Merkez	Birim Sorumlusu			
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	İİBF, İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Ana Bilimi Dalı, Bolu Tel: 0374 253 45 11-12	Prof. Dr.A. Ali Karaca	Cumhuriyet Üniversitesi	İİBF, İktisat Bölümü, Sivas Tel: 0346 226 16 10	Prof. Dr. Mustafa Altıntaş
Akdeniz Üniversitesi	İİBF, Antalya Tel: 0242 227 44 45-46	Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu	18 Mart Üniversitesi	Biga İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Çanakkale Tel: 0286 316 57 11	Prof. Dr. Engin Erdoğan
Anadolu Üniversitesi	AB Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Eskişehir Tel: 0222 335 05 81	Yrd. Doç. Dr. Elif Uçkan Dağdemir	Çukurova Üniversitesi	Akdeniz Ülkeleri Tarımı M. İİBF Uygulama ve Araştırma Adana Tel: 0322 225 04 74	Prof. Dr. Muammer Tekeloğlu
Ankara Üniversitesi	ATAUM, Cebeci Kampüsü, Ankara Tel: 0312 3620762 - Sosyal Bilimler Enstitüsü AT ABD Tel: 212 60 40 - Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi (FİSAM)	Prof. Dr. Nahir Töre	Dokuz Eylül Üniversitesi	A.T. Uluslararası Ekonomik İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATMER) İzmir Tel: 0232 420 41 92 - Sosyal Bilimler Enstitüsü - İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Tel: 0 232 420 41 80 - İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü İzmir Tel: 0232 420 41 80 - İİBF, Maliye Bölümü, İzmir Tel: 0232 420 41 80 - İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir Tel: 0232 420 41 79	Doç. Dr. Semra Aytağ Prof. Dr. Fevzi Demir Prof. Dr. Alpay Ataol Prof. Dr. Mehmet Tosuner Prof. Dr. Mete Oktav
Atatürk Üniversitesi	ATAUM, 25240 Erzurum Tel: 0442 233 11 40	Doç. Dr. Erol Çakmak	Dumlupınar Üniversitesi	AB Araştırma ve Uygulama Merkezi (DAUM) Kütahya Tel: :0 274 224 42 89	
Balıkesir Üniversitesi	Bandırma İİBF, Balıkesir Tel: 0266 714 35 75	Yrd. Doç. Dr. Rıza Arslan	Erciyes Üniversitesi	İİBF, İktisat Bölümü, Kayseri Tel: 0352 437 49 01	Prof. Dr. Cihan Dura
Bilkent Üniversitesi	Dünya Sistemleri, Ekonomileri ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Ankara Tel: 0312 266 43 38	Prof. Dr. Orhan Güvenen			

Galatasaray Üniversitesi	Avrupa Araştırmaları Merkezi İstanbul Tel: 0 212 221 44 80	Prof.Dr.Bernard Fillion Dufouleur	KTÜ	İİBF,Uluslararası İlişkiler Blm. Trabzon Tel: 0 462 325 32 23	Doç.Dr.Haydar Çakmak
Gazi Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tel: 0 312 417 85 94 -İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Tel: 0312 221 21 08	Prof.Dr.Kazım Yaşar Koprman Prof.Dr.Haluk Günugur	Kırıkkale Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tel: 0318 224 74 00	Doç.Dr.Hikmet Özdemir
G.Antep Üniversitesi	AB Araştırma ve Uygulama Merkezi (GABAM), G.Antep Tel: 0342 360 07 52	Prof.Dr.Ismail H.Özabuncuoğlu	Marmara Üniversitesi	AT Enstitüsü, İstanbul Tel: 0216 336 33 35 -AT Araştırma ve Uyg. Mrk.	Prof.Dr.Aslan Gündüz
Hacettepe Üniversitesi	İİBF, Beytepe/Ankara Tel: 0312 297 68 30	Prof.Dr.Halil Can	ODTÜ	Uluslararası İlişk. Blm., İİBF Ankara Tel:0312 210 20 16 -ODTÜ Avrupa Çalışm. Mrk. Tel: 0312 210 20 16	Prof.Dr.Atilla Eralp Prof.Dr.Atilla Eralp
Harran Üniversitesi	İİBF, İktisat Bölümü, Ş.Urfa Tel: 0414 312 84 56	Yrd.Doç.Dr.M.S.Ekici	Sakarya Üniversitesi	AB Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Tel: 0264 346 03 35	Yrd.Doç.Dr.Ismail Özbay
İnönü Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya Tel: 0422 341 00 43	Prof.Dr.Mahmut Tandoğan	Selçuk Üniversitesi	İİBF, Kamu Yönetimi Blm. Konya, Tel: 0332 241 01 13 -İİBF, Uluslararası İlişk. Blm. Konya Tel: 0332 241 00 41	Prof.Dr.Orhan Gökçe Doç.Dr.M.Sami Denker
İstanbul Üniversitesi	Avrupa Topluluğu Uygulama ve Araştırma Merkezi -Sosyal Bilimler M.Y.Okulu Dış Ticaret ve AB Programı, Tel: 0212 520 18 11 -Sosyal Bilimler Enstitüsü, AT Ana Bilim Dalı Tel: 0212 514 03 03 -SBE, Uluslararası İlişk. Blm., Devletler Hukuku ABD -SBE, Kamu Yönetimi Blm., Yönetim Bilimleri ABD -SBE, Kamu Yönetimi Blm. Hukuk Bilimleri ABD, Tel: 0212 522 25 22	Prof.Dr.Şener Akyol Prof.Dr.Ünal Tekinalp Doç.Dr.Rauf Versan Doç.Dr.Zehreddin Aslan Prof.Dr.Bakır Çağlar	S.Demirel Üniversitesi	İİBF, İktisat Bölümü, Isparta Tel:0246 237 09 21	Yrd.Doç.Dr.Ömer Eroğlu
İTÜ	İşletme Fakültesi, Tel: 0212 293 13 00	Prof.Dr.Sıtkı Gözlü	Uludağ Üniversitesi	İİBF, Uluslararası İlişkiler Bursa Tel: 0224 442 89 40-49 -İİBF, İktisat Bölümü -Sosyal Bilimler Enstitüsü	Prof.Dr.Mehmet Genç Prof.Dr.Hüseyin Şahin Prof.Dr.Tuncer Tokol
			Yıldız Teknik	İİBF, Uluslararası İktisat ve İktisadi Gelişme ABD İstanbul Tel: 0212 259 70 70	Prof.Dr.Sema Kalaycıoğlu
				* Devlet Planlama Teşkilatı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü Ahmet FURKAN tarafından hazırlanmıştır.	

2010 Yılı için

HAYALLER

Mahfi Eğilmez

İktisatçıları diğer bilimadamlarından ayıran en belirgin husus iktisatçıların geleceğe dair tahminler yapmalarıdır. Bu özellik iktisatçıları falcılara yaklaştırır. Doğal olarak da diğer bilim adamlarından uzaklaştırır. Özellikle piyasaların ve dolayısıyla günlük karar almanın giderek önem kazanması ve geleceğe göre yatırım yapma arzusu iktisatçıları üzerinde geleceğe dönük tahmin yapma baskısını artırdı. ABD, İngiltere, Almanya veya Fransa'da bu tür tahminleri yapmak nisbeten kolay. Çünkü bu ülkelerde kurallar belirli. Sürprizlere ya hiç yer yok ya da son derecede az sürpriz oluyor. Bu ülkelerde tahmin yapmanın bir başka kolaylığı hükümetlerin izleyecekleri politikaların çok önceden biliniyor olması. O nedenle, bu ülkelerde yapılan tahminler çok az sapma gösteriyor. Ancak "Asya Krizi" gibi dışsal faktörlerin yarattığı dalgalanmaların etkisiyle sapmalar daha ciddi boyutlara ulaşabiliyor.

Oysa Türkiye böyle bir ülke değil. Bunun çeşitli nedenleri var:

1- Türkiye'de kurallar, henüz tam anlamıyla yaşama geçirilebilmiş değil. Örneğin Merkez Bankası'nın bağımsızlığı zaman zaman hala tartışılabilir. Ya da bütçe dışında hala kamu harcaması yapılabilir. Örneğin görev zararları ya da bütçe dışı fonlar aracılığıyla yapı-

lan harcamalar.

2- Türkiye, sürprizlere hala açık bir ülke. Örneğin geriye dönük vergi uygulayabiliyor. Ya da enflasyonla mücadele programı uygularken bir yandan da gerçekçi kur uygulaması adı altında hızlı devalüasyon uygulamasına girebiliyor.

3- Türkiye, başladığı programları orta yerinde terkediverabiliyor. Dolayısıyla Türkiye'de tahmin yapmak İngiltere ya da ABD'de tahmin yapmaktan oldukça farklı.

4- Türk siyaseti son derecede değişken bir yapıya sahip. O nedenle de siyasal istikrarsızlık her zaman söz konusu olabiliyor.

Üç senaryo

Bu çerçevede, Türkiye ekonomisinin bir yıl sonra nerede olacağını söylemek tahminden öte biraz falcılık. Böyle bir ortamda 10 yıl sonrasını konuşmaya çalışmak ise, yalnızca hayal kurmak olabilir. O nedenle 2000 yılı tahminlerinde hükümetin hedeflerine sadık kalmaya çalışırken 2010 yılı için hayaller kurmaya başlayacağız.

Başlıca üç tür hayal kurulabilir:

1- İyimser hayaller. Yani herşeyin bugünkünden da-

ha iyi olacağını hayal edebiliriz.

2- Orta halli hayaller. Üç aşağı beş yukarı her şeyin bugünküne benzer koşullarda sürüp gideceğini düşünebiliriz.

3- Kötümser hayaller. Gelecekteki gelişmelerin bugünkünden iyi olmayacağını düşünebiliriz.

Bu üç hayali, üç senaryo halinde sunulabilir. İyimser senaryo, orta halli senaryo ve kötümser senaryo. Kuşkusuz bunlara bir de felaket senaryosu ekleyebiliriz. Ama bugünkü gelişmeler Türkiye'nin önünde böyle bir senaryo olmayacağı izlenimi bıraktığı için, felaket senaryosuna değinmemekte yarar var.

Öncelikle 2000 yılına girerken elimizde neler olduğuna bir bakalım:

- Sosyal güvenlik reformunda ilk adım atıldı.
- Anayasa değişikliği uluslararası tahkime olanak sağladı: Böylece yap işlet devret yatırımları hız kazanabilecek.
- Bankacılık alanında reform yapıldı. Buna göre bankalar artık siyasetten bağımsız olarak denetlenip yönlendirilebilecek.
- Türkiye G-20 üyeleri arasına girdi.
- AB'ne aday ülke konumuna alındık.
- Türkiye'deki terör bitti. Böylece kamu giderlerinde kesinti yapabilme olanağı doğdu.
- IMF ile 3 yıllık stand by düzenlemesine girildi. IMF'den 2000 yılında 1.5; 2001 yılında 1.2 ve 2002 yılında 1.2 milyar dolar olmak üzere toplam 4 milyar dolar alınacak.
- Dünya Bankası, Türkiye'ye yapısal reformları desteklemek üzere 3 milyar dolarlık program kredisi tahsis etti. Bu miktarın 6 milyar dolara çıkarılması için Dünya Bankası'nın dış destek arayışları (Japon OECF ve diğer kuruluşlardan) devam ediyor.
- AB'den Türkiye'ye bir miktar hibe gelecek.
- Para ve kur programı açıklandı. Buna göre önümüzdeki dönemin kuru belli. Bu açıklama, herkesin önünü daha iyi görmesine yol açtı. Yatırım kararlarının daha rahat oluşturulmasına olanak sağladı.
- Getirilen vergi düzenlemeleri, bütçe açığının denetim altına alınmasını sağladı.

Bütün bu önlemler sonrasında Türk Lirası, biraz da dış piyasalardaki çapraz kur etkilerinden dolayı yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başladı.

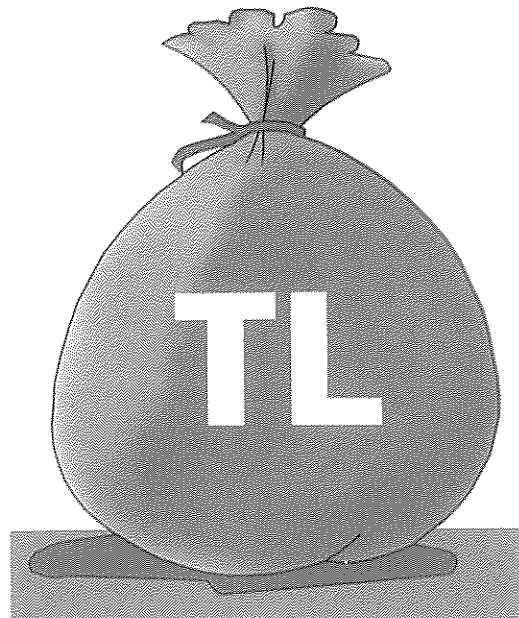
Faizler hızlı bir düşüşe geçti. Önce gecelik faizler, ardından repo faizleri derken, bankaların mevduat faizleri ve en sonunda da Hazine ihalelerinde oluşan faizler hızla düştü. Hazine borçlanması son on yıldaki en düşük faizle yapıldı. Reel faiz, beklenen enflasyona göre yüzde 15'e geriledi. Bu hala yüksek bir faiz ama 1999 yılının reel faiz ortalamasının yüzde 35 olduğu düşünülürse gerilemenin önemi ortaya çıkıyor.

2000 yılı ve ötesi

Bütün bu gelişmeler ileriye dair olumlu izlenimler yaratıyor. Özellikle özel kesimin de, hükümetin aldığı bu önlemlere uyum göstermeye başlaması, beklentileri olumlu biçime dönüştürüyor.

Beklentiler, son yıllarda ekonomi teorisinde çok önemli bir yer tutmaya başladı. Yeni klasik iktisatçılar diye adlandırılan bir grup iktisatçının ortaya attığı yaklaşımlar, bugün ekonomi teorisinde merkezi bir yer tutuyor.

Bu yaklaşımı kısaca şu cümleyle özetleyebiliriz: "Beklenti ne yöndeysse gerçekleşme de o yönde olur." Gerçekten de bir toplum enflasyonun hızla düşeceği beklentisine girerse, davranışlarını da bu beklentiye göre biçimlendirmeye başlar. Örneğin piyasa aktörleri, yapacakları ücret artışlarından fiyat artışlarına kadar ayarlamalarını düşük enflasyon beklentisine göre yaparlarsa

enflasyon da düşük çıkar. Kuşkusuz her şey beklentiyle oluşmuyor. Bu beklentileri bu şekilde biçimlendirmek için bir takım ciddi önlemlerin alınması gerekiyor.

Bu noktada önümüze, ekonomi teorisinin ünlü tartışma konusu olan; kurallar mı, yoksa seçimlik politikalar mı önemlidir sorusu geliyor. Bize göre kurallar önemlidir. Ne var ki, kuralların yaşama geçirilmesinden önce seçimlik politikaların uygulanması ve ekonomide enflasyonsuz, sürdürülebilir büyüme oranlı bir denge- nin yakalanması gerekiyor.

Çünkü Türkiye'nin bilinen iki gerçeği var:

1- Her türlü reform, tarım kesimine gelindiğinde tıkanıyor. Nedeni tarım kesimindeki büyük oy potansiyeli.

2- Seçim havasına girildiği anda kamu giderleri artıyor. Bu artış da büyük ölçüde tarım kesimine yönelik olan destekleme fiyatlarının arttırılmasıyla ilgili. Ya da belki şöyle ifade etmek mümkün: Seçim havasına girildiği zaman oy potansiyeli nedeniyle tarım desteklemeleri arttırılıyor, bu artışı karşılamak için de zorunlu olarak kamu giderleri artıyor.

Senaryolar

Bu risklere karşın bugünkü görünüm, hükümetin bütün bu riskleri aldığı ve sorunları çözmeye kararlı olduğu biçiminde. Şimdi bir varsayım yapalım ve diyelim ki, hükümet seçimin normal zamanına kadar iktidarda kalacak. Yani erken seçime neden olacak bir siyasal istikrarsızlık doğmayacak. Hükümet, IMF'ye verdiği bütün taahhütleri tutacak. Biraz daha iyimserleştirelim varsayımlarımızı ve diyelim ki, Türkiye, demok-rasi, insan hakları, hukuk reformu ve diğer sosyal alanlarda da gereken her türlü reformu yaparak 2004 yılında Avrupa Birliği üyesi olacak.

Bu durumda iyimser senaryomuz çalışacak demektir. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımları hız kazanacak ve Türkiye bu anlamda yabancı fonların cazibe merkezi olacak. Böylece Türkiye'ye gelen yabancı sermaye, yatırımların ve dolayısıyla büyümenin artmasına yol açacak. Özelleştirmeler en yüksek düzeyde gerçekleşecek ve bunun sonucunda özelleştirilen kuruluşlarda ortaya çıkacak verimlilik artışları büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratacak. Bunların yanısıra Avrupa Birliği üyeliği, Türkiye'ye bir yandan karşılıksız fonların akmasına bir yan-

dan turizm gelirlerinin yükselmesine yol açacak. Bütün bu gelişmelerin büyümeyi iyiden iyiye uyaracağına hiç kuşku yok. Senaryolarımız özetle şunları gösteriyor:

Senaryolar	İyimser		Orta		Kötümser	
Göstergeler	2000	2010	2000	2010	2000	2010
GSMH (Milyar \$)	213	617	213	405	208	306
Nüfus (Milyon)	63.8	74.9	63.9	78.3	64.1	80.4
Kişi Başı GSMH(\$)	3,332	8,245	3,360	5,174	3,247	3,800
Cari Denge/GSMH	-4.3	1.5	-1.5	-1.1	-2.0	-3.5
Faiz Dışı Denge/GSMH	5.0	2.5	2.5	2.5	1.5	-1.7
Enflasyon (TEFE)(%)	20.0	1.0	30.2	5	40.0	65.0

Bu senaryolarda bazı kalemler yer almıyor. Örneğin ihracat, ithalat ya da dış ticaret dengesi yok. Kuşkusuz bunlar için de projeksiyonlar yapılabilirdi. Ama bu kadar belirsizlik içinde iktisatçı olarak projeksiyonu, ödemeler dengesinin en önemli özet kalemi olan cari denge üzerinde yapmayı tercih ettik. Geri kalan pek çok faktörü ise sezgisel olarak ele almak zorunda kaldık. Eskiden olsa ekonometrik bir modele dayanarak ve pek çok değişkeni alıp bir bölümünü de gölge değişken olarak kullanarak bazı tahminler yapılabilirdi. Ama artık bu tür tahminlerin de modası geçti. Çünkü ekonometri büyük ölçüde geçmiş verilere dayalı bir gelecek tahminine yarıyor. Oysa günümüzde, geçmiş verilerden giderek, geleceği tahmin etmek neredeyse olanaksız. Aynı zamanda çok da mantıklı değil. İki nedenle:

1- Elde geleceğe dair açıklanmış veriler ve politikalar varken geçmiş veri ve politikaları kullanmak doğru değil.

2- Türkiye gibi dinamizmin ve belirsizliğin doruklarını zorlayan bir ülkede geçmiş veri ve bilgilere dayanarak tahminler yapmak iyiden iyiye anlamsız. Bu tabloda yer almayan, ancak, hesaplamalarımıza doğrudan giren bir veri hakkında açıklama yapmakta yarar var. İyimser senaryoda ortalama reel büyüme %7 olarak alındı. Yani bu rakam, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana oluşan uzun yıllar ortalaması olan 5'in üzerinde. Orta senaryonun ortalama büyüme rakamı ise, %5. Yani uzun yıllar ortalamasına denk geliyor. Kötümser senaryoda ise orta-

lama büyüme oranı %3.5 olarak alındı. Yani uzun yıllar ortalamasının gerisinde. Bir noktayı daha belirtmek gerekiyor. Büyüme her yıl için aynı ortalama kullanılarak hesaplanmadı. Özellikle seçim yılları dikkate alınarak inişli çıkışlı bir trend olarak alındı. Dolayısıyla, bir kez daha vurgulamak gerekiyor; büyümeyle ilgili oranlar farklı yılların ortalamasını temsil ediyor.

İyimser senaryoya katkı

Kuşkusuz ABD ve Avrupalı ülkeler önümüzdeki 10 yılda büyümeye devam edecekler. O nedenle aradaki fark hemen on yılda kapanmayacak. Ama iyimser senaryomuz, farkın daralacağını söylüyor.

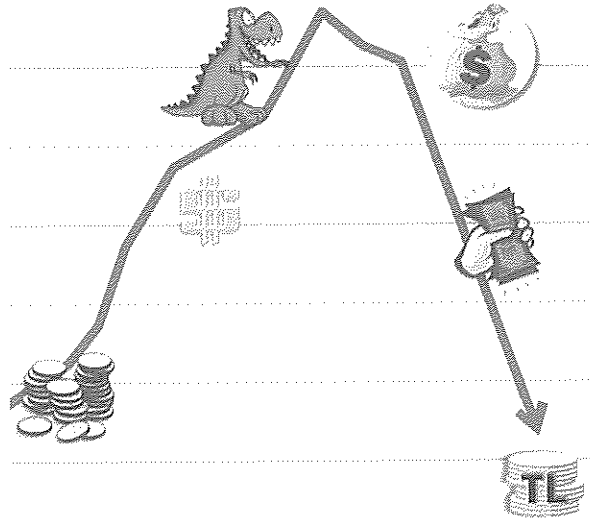
Biz, iyimser senaryo ya da onun benzeri bir senaryonun oynanacağına inanmak istiyoruz. O ki iyimser senaryodan sapma ortaya çıkarsa, eski filmlerde ne oluyordu diye aklınıza bir soru takılırsa, şu iki senaryoya başvurabiliriz; ötekileri bir yana koyup da iyimser senaryoyu biraz daha sürdüreceğiz olursak, Türkiye'nin B + olan kredi notunun bir süre sonra BB'ye yükselebileceğini tahminde zorlanmayız. Böyle bir gelişmenin ortaya çıkması ise Türkiye'nin, dış borçlanma miktarlarının artması, vadelerin uzaması ve faizlerin düşmesi gibi bir ortama girmesine yol açacak. Bu gelişme yalnızca Hazine'nin dış borçlanmasında değil, bankaların ve diğer kuruluşların dış borçlanmalarında da ortaya çıkacak.

Aslında, Asya ve Rusya'da yaşanan krizin etkilerinin henüz unutulmamış olması ve Türkiye'nin bu ülkelerden önce davranarak bir istikrar programını uygulamaya koymuş olması bu sonucu hızlandıracak. Dış borçlanmada ortaya çıkacak rahatlama, Türkiye'nin ekonomik büyümesini de hızlandıracak.

Geleceğin sektörleri

Bu iyimser senaryo içinde, biraz da, geleceğin önem kazanacağını düşündüğümüz sektörlerle değinmekte yarar var. Türkiye, giderek tüketim toplumu olmaya doğru ilerliyor. Böyle bir ortamda gıda sektörünün önem kazanması kaçınılmaz görünüyor. Süpermarket zincirleri, restoran zincirleri hızla gelişecek. Bu gelişime aslında bugünden görülebiliyor. Eğer Avrupa Birliği'ne giriş yolunda hızlı adımlar atılabilirse turizm sektörü de hızla gelişecek. 1999 yılında yaşanan sıkıntılar yavaş yavaş geride kalacak. Türkiye, turizmden sağladığı geliri hızla arttıracak gibi görünüyor. Geleceğin en önemli

sektörlerinden birisi, enerji sektörü. Hem Hazar petrolünün geçiş üssü olarak Türkiye'nin belirlenmesi, hem uluslararası tahkime olanak tanıyan Anayasa değişikliği hem de Türkiye'nin artan enerji talebi bu alanda yap-işlet-devret yatırımlarının fazlasıyla artacağını ortaya koyuyor. Faizlerin hızla düşmeye başlaması, daha uzun vadeli fonların Türkiye'ye girişine yol açacak bir süre sonra. Böyle bir gelişmenin mortgage sisteminin yaygınlaşmasına ve doğal

olarak konut inşaatının hızlanmasına yol açması da beklentiler arasında. İnşaat sektöründe böyle bir gelişme ortaya çıktığı zaman, kuşkusuz, yan sanayilerin de gelişmesi söz konusu olacak. Önümüzdeki dönemde bunlara ek olarak sağlık ve eğlence sektörleri de gelişecek. Özellikle emekli aylıkları ile sağlık sigortasının birbirinden ayrılması ve sağlık sigortasının gider yazılarak serbest bırakılması gerçekleşirse, bu alanda büyük gelişmeler olacak. Eğlence sektöründen kasıt, sinemalar, oyun merkezleri, lunapark gibi yerler.

Toplumsal geliri arttıkça, tüketim harcamaları ve onun içinde nispeten lüks tüketime ayrılan miktar artacaktır. Çünkü ekonomi teorisinden biliyoruz ki, tüke-

tim, harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur. Gerçi, gelir artışı tasarrufa ayrılan miktarın tüketimden daha fazla artmasına neden olur ama Türkiye'de gelir, henüz gelişmiş ülkeler düzeyinde olmadığı için ilk anda lüks tüketime kayan bölümü daha yüksek olabilir.

Önümüzdeki kısa dönemde paranın biraz serseri bir tavrı izlemesi kaçınılmaz görünüyor. Yaklaşık 25 yıldır yüksek enflasyonla yaşamış bir ülkede yeni ortama alışkanlık yaratılması zaman alacak. O nedenle para, gidecek yer arayacak bir süre. Enflasyonist ortamda işler daha kolaydı. Hiç bir şey bilmeyen kişi bile parasını bir sepette toplamayı biliyordu. Biraz TL mevduatı, biraz döviz mevduatı, biraz borsada yatırım güzel bir dağılım veriyordu. Şimdi bu kadar kolay değil işler. Para, toplu olarak gittiği her yerde sorun çıkarıyor. Hep birlikte borsaya gidildiğinde önce borsanın yükselmesine yol açıyor ama bir süre sonra borsa düşünce şaşkınlık başlıyor. O aşamada parasını kurtaran mevduata yöneliyor ama faizler düşmüş oluyor.

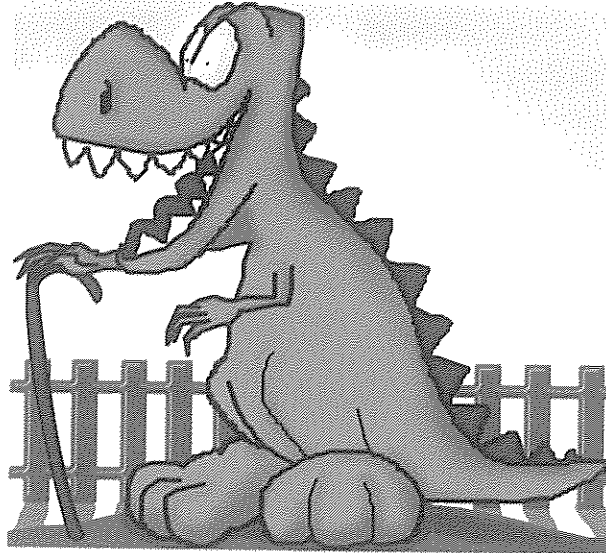
Bu dalgalanmalar bir süre devam edecek. Ta ki toplum enflasyon düşüşüne alışınca kadar. Henüz enflasyonda herhangi bir düşüş olmadığı için hiç kimse faizlerin niçin düştüğünü, dövizin niçin eskisi gibi yükselmediğini anlayamıyor. Bir süre sonra enflasyonda düşme başlayınca bütün bunlar anlaşılır hale gelecek.

Herşey hayal etmekle başlar. Albert Einstein diyor ki: "Hayalgücü bazan bilimden daha önemlidir." 10 yıl sonra büyümenin uzun yıllar ortalamasının neredeyse 3 katına çıktığı, enflasyonun yüzde 1'lere indiği, Avrupa Birliği'ne üye olmuş bir ülke hayali. İyimser senaryoda, Maastricht kriterleri tuttuğu için Euro'ya girişimiz de var. O nedenle 2008 yılından itibaren enflasyon yüzde 1'e düşüyor. Güzel bir hayal.

Geçmişte kanıt aramak

Aslında bu hayali kurmak çok da anlamsız değil. Geçmişten kanıtlar sunmak mümkün. Osmanlı İmparatorluğu 20. yüzyıla hasta olarak girdi. Yüzyıl başlarında Rus Çarı Nikolay, İngiltere büyükelçisine şöyle diyordu "Elimizde ölümcül derecede hasta bir adam var. Eğer o hasta adamı elimizden kaçırırsak çok yazık olur." O hasta adam sonradan ünlenen adıyla Avrupa'nın Hasta Adamı olarak anılan Osmanlı İmparatorluğu idi. Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan darmadağın çıkmıştı.

İmparatorluk artık yaşayamaz durumdaydı. Yaşamadı da. Ne var ki Türkler inanılmaz bir direnişle başlattıkları Kurtuluş Savaşı'nı zafere dönüştürmeyi ve 1923'de yeni bir devlet kurmayı başardılar. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin GSMH'si yalnızca 570 milyon dolardı. Kişi başına düşen gelir, 50 dolardı. 77 yılda gelinen noktada GSMH 200 milyar dolar ve kişi başına düşen gelir 3,200 dolar. Avrupa'nın hasta adamından GSMH sıralamasında 200 ülke arasındaki 22'nciliğine uzanmış bir devlet. En

önemli sorunu nüfus artışının çok hızlı olması nedeniyle kişi başına gelirini 89'uncu sıraya ancak taşıyabilmiş olması. Şimdi, nüfus artışı da yavaşlayacağına göre kişi başına gelir daha hızlı artacak. Bizim iyimser senaryomuz bunu gösteriyor.

Türkiye böyle bir gelişim izlemiş. Yeterli mi? Çok daha iyi olabilirdi. Eğer yapısal reformlar daha önce gerçekleştirilmiş olsaydı, eğer nüfus artışı bu kadar hızlı olmasaydı ve siyasal istikrar sağlanabilmiş olsaydı, kuşkusuz Türkiye çok daha iyi bir noktada olacaktı. Uzakdoğu ülkelerinin çok daha hızlı gelişmesinde bu etkenler oldukça etkili oldu. Daha kötü de olabilirdi.

En azından hasta adamlığı üzerinden atılmış, hızlı bir

iyileşme içine girmiş durumda. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'na hasta adam diyen Rusya, 21'inci yüzyıla kendisi hasta adam olarak giriyor. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, 20'inci yüzyılda ne mucize yaratmış ne de kötüye gitmiş değil. Yavaş yavaş büyümesini sürdürmüş bir ülke. 21'inci yüzyılın eşliğinde büyük bir çıkışın da eşliğinde duruyor.

Geçmişe baktığımızda, ABD'nin GSMH'si, 1929 dünya ekonomik bunalımına girildiğinde, 104 milyar dolardı. Bugün 7.8 trilyon dolar. Bir ülke bir kez 100 milyar dolarlık GSMH'yi yakaladığı zaman, eğer doğru politikaları izleyebiliyor ve yapısal sorunlarını çözebiliyorsa gelişme katlanarak büyüyor. Bu tıpkı, borsaya 1 milyar, 10 milyar ve 100 milyar yatıran üç adamın elde edeceği gelirlerin farkı gibi. Diyelim ki, bu üç adam aynı kağıda bu kadar para yatırmış olsun. Söz konusu kağıt bir ayda yüzde 50 değer kazanmış olsun. Bu, Türkiye'de olabiliyor. Bu kağıda para yatırırlardan ilk adamın toplam parası 1.5 milyara; ikinci adamın parası 15 milyara; üçüncü adamın parası 150 milyara yükselmiş olacak. Görünüşte hepsi yüzde elli oranında para kazanmış gibi. Ama hepsinin zenginliği sonuçta çok farklı bir yere gelmiş bulunuyor. Tıpkı bu örnekteki gibi, büyük olanın büyümesi de hızlı oluyor.

Sonuç

Bütün bu örneklerle varılmak istenen nokta şu: Eğer Türkiye, bundan sonra doğru politikaları izlerse, hızla gelişmiş ülkeler arasına girer. Ya bunlar olmazsa? Ya Türkiye doğru politikaları izlemekten vazgeçerse? Tıpkı geçmişte olduğu gibi yine popülizm ağır basarsa? O zaman da duruma göre öteki iki senaryomuzdan birisi devreye girer. Öteki iki senaryonun pek de tartışılacak

bir yanı yok. Çünkü biz o senaryolara dayanan filmleri geçmiş 25 yılda çok gördük. Burada tekrarlamaya gerek yok. Yalnızca üç noktaya değinmek gerekir:

1- Eğer Türkiye, doğru politikaları uygulamak yerine yine siyasal istikrarsızlığa saplanıp kalırsa, kötümser senaryo ortaya çıkacak demektir. O takdirde biz, bir kaç yıl sonra Avrupa sevdasını bir yana bırakıp tipik bir Ortadoğu ülkesi olacağız.

2- Türkiye, son on yılda sergilediği performansla devam ederse, orta senaryomuz gerçekleşecek demektir. Bu durumda da Türkiye, ileride çok daha zor koşullarda bugün denediği programın çok daha yüksek faturalı

olanını bir kez daha deneyecek. Bu senaryo bizim Avrupa Birliği'ne en az 10 - 15 yıl giremememiz anlamına geliyor.

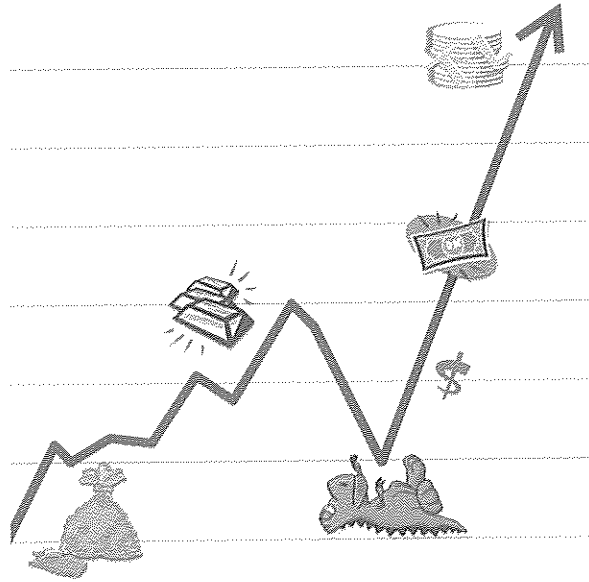
3- Türkiye'nin kaçınması gereken en önemli konu siyasal istikrarın bozulmasıdır. Koşullar ne olursa olsun ekonomik program süresince siyasal istikrarı bozacak her türlü gelişmeden kaçınmak gerekir. Geçmiş deneyimlerimiz Türkiye'de siyasal istikrarın olmadığı ortamlarda ekonomik istikrarın da olamayacağını gösteriyor. Üstelik

bu kez oluşabilecek bir siyasal istikrarsızlığın yaratacağı ekonomik istikrarsızlık, geçmişte yaşadığımız sorunlardan çok daha çok farklı bir boyuta taşıyabilir bizi.

Programdan önemli bir sapma ortaya çıkarsa döviz fiyatlarının nereye gidebileceğini ve dolayısıyla enflasyonun hangi düzeye çıkabileceğini hayal etmek bile zor. O nedenle siyasal istikrarı korumak bugün eskisinden çok daha önemli.

Elimizdeki veriler ve bilgiler, iyimser senaryonun ağırlık kazandığı yolunda.

Dr. Mahfi Eğilmez
İktisatçı

Dini inançlar, siyaset ve kamu politikaları

Ali Çarkoğlu - Binnaz Toprak

Siyasal İslam'ın yükselişi son yıllarda Türk siyasal gündemini en çok meşgul eden konulardan biri. "İslamcı-Laik" karşıtlığı şeklinde ifade edilen ayrımın temelinde, iki farklı toplumsal proje yatmaktadır. Laikliği temel alan cumhuriyetin çağdaşlaşma projesi İslamiyet'i kişisel inanç ve ibadet düzeyinde algılamakta, buna karşılık Siyasal İslam'ın medeniyet projesi, İslamiyet'in kamu yaşamına çekilmesini amaçlamaktadır. Ülke nüfusunun çoğunlukla Müslüman olması hem İslami hareketin meşruiyet iddiasını güçlendirmek için kullanılmakta, hem de laikliği benimsemiş kesimin şeriat devleti korkularını beslemektedir. İslami kesim, ezici çoğunluğu Müslüman olan bir halkın İslamiyet'in kamu yaşamında daha görünür bir rol oynamasını istemesinin ve bunu demokratik bir hak olarak talep etmesinin doğal olduğunu savunmaktadır. Laik kesim açısından ise halkın "yüzde 99'u Müslüman" olan bir ülkede şeriat devleti kurulması ciddi bir olasılıktır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) için Şubat 1999 tarihinde Türk seçmenini temsil yeteneğine sahip bir örneklem çerçevesinde yürüttüğümüz ve TESEV tarafından geçtiğimiz günlerde yayınlanan "Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset" adlı araştırmamızda, cumhuriyetin medeniyet projesinin Türk halkı tarafından ne ölçüde içselleştirildiğini, yukarıda özetlenen iddiaların geçerli olup olmadığını saptamaya çalıştık.

Kuran'ın inandırıcılığı sorgulanıyor

Araştırmamız, Türkiye nüfusunun çoğunlukla Müslümanlardan oluşmasının, ne İslami kesimin varsaydığı gibi dinin siyasal yaşamda rol almasına destek, ne de laik kesimin korktuğu gibi şeriat devleti kurulması için taban oluşturduğunu göstermiştir. Kişilerin ne ölçüde dindar olduklarını, kişisel yaşamlarında dinin gereklerini yerine getirip getirmediğini irdelediğimiz sorulara verilen cevaplar, Türk halkının genelinde dine bağlı ve inançlı Müslümanlardan oluştuğu tezini doğrulamaktadır. Ancak, dini inanç ve ibadet, halkın büyük bir çoğunluğu tarafından kişisel yaşamla sınırlı görülmekte, dinin

kamu yaşamını etkilemesi ve kamu yaşamında daha görünür bir yer edinmesi tasvip edilmemektedir. Örneğin, halkın %67.2'si dinin, devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı bulmakta, buna karşın bu görüşe katılmadığını belirtenler %16.5 ile sınırlı kalmaktadır. Türk parti sistemi içinde din temelinde politika yapan partilerin olması gerektiğini savunanlar %24.8 iken, bu görüşe karşı çıkanlar %60.5'tir.

Dini inançlarla ilgili ilginç bir bulgu, halkın çok büyük bir çoğunluğunun inançlı Müslümanlardan oluşmasına karşılık, Kuran'ın inandırıcılığını sorgulayanların ve İslam'ın değişmesi gerektiğini düşünenlerin azımsanma-

yacak oranlarda olmasıdır. Örneğin, bilimin ilerlemesi sonucu Kuran'da yazılanların inandırıcılığının zayıfladığı fikrine katılanların oranı %23'tür. İslam'ın günümüz şartlarına göre yeniden yorumlanmasına ihtiyaç olduğunu düşünenler %34.8 ile daha yüksek bir orandadır.

Araştırmamızda, halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede Müslüman kimliğinin ağırlıklı bir şekilde ön plana çıkmadığı, her ne kadar kendini öncelikle Müslüman olarak tanımlayanlar %35.7 ile en büyük kategori ise de, kendini Türk veya vatandaşlık kimliği etrafında tanımlayanların halkın çoğunluğunu oluşturduğu gözlemlenmektedir. Kendisini öncelikle Türk olarak tanımlayanlar %20, öncelikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlayanlar % 33.9'dur. Bu iki kategorinin toplamı %53.9'dur. Bu konudaki cevaplarda en beklenmedik sonuçlar, Kürt ve Alevi kimliğine ilişkindir. Halkın sadece %1.4'ü kendini öncelikle Kürt olarak tanımlarken, gene sadece %1.2'si Alevi olarak tanımlamıştır. Bu düşük

mesidir. Cumhuriyet devrimlerinin bu ülkeyi ileri götürdüğünü düşünenlerin oranı %77.6'dır. Cumhuriyet devrimlerinin temel taşlarından olan Medeni Kanun ilkeleri de büyük çoğunluk tarafından desteklenmektedir. Örneğin, Medeni Kanun'un değiştirilip İslam hukukuna göre bir erkeğin dört kadına kadar evlenmesini uygun bulanların oranı %10.8'dir. İslam hukukuna göre boşanmayı kabul edenler %13.9, kız çocukların mirastan daha az pay almalarını kabul edenler %14.0 gibi azınlıkta kalan görüşlerin temsilcileridir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, dinin kamu ve siyaset yaşamı üzerinde etkili olmaması gerektiğini düşünenlerin çoğunlukta olmasının yanı sıra, devletin de dini yaşam üzerinde etkili olmaması gerektiğini düşünenlerin çoğunluğu oluşturmaktadır. Örneğin, halkın %42.6'sı bugün Türkiye'de dindar insanlara baskı yapıldığını düşünmekte, bu baskıya örnek vermeleri istendiğinde %42.6'nın %53.7'si türban sorununu gündeme getirmek-

Halkın çok büyük bir çoğunluğunun inançlı müslümanlardan oluşmasına karşılık, Kuran'ın inandırıcılığını sorgulayanlar ve İslam'ın değişmesi gerektiğini düşünenler azımsanmayacak oranlardadır.

rakamların gerçeği mi gösterdiği, Türkiye'deki Kürt ve Alevi yurttaşlar açısından "vatandaşlık" ya da "Müslümanlık" gibi bir üst kimliğin daha mı geçerli olduğu, yoksa Kürt ve Alevilerin şu ya da bu nedenle kimliklerini gizlemeyi mi tercih ettikleri tartışmaya açıktır. Etnik farklılığın seçmen tercihlerinde ne derece etkili olduğunu dolaylı yoldan belirlemek amacıyla görüşülen kişilere Türkçe dışında hangi dilleri konuştukları sorulmuş, "Kürtçe" yanıtı verenlerin parti tercihlerinin Kürtçe bilmeyen seçmenlerden farklı olmadığı gözlemlenmiştir. Diğer bir deyişle, Kürtçe konuşma, parti tercihlerini açıklamada anlamlı bir farklılık yapmamaktadır.

Laik cumhuriyet projesi büyük çoğunluk tarafından destekleniyor

Araştırmanın en önemli bulgularından birisi, laik cumhuriyet projesinin büyük çoğunluk tarafından desteklen-

tedir. Devlet memuru kadınların ve üniversite öğrencisi kızların isterlerse başlarını örtmelerine izin verilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı sırasıyla %74.7 ve %76.7'dir. Kişilerin kurban derilerini istedikleri yere bağışlayabilmeleri gerektiğini düşünenlerin oranı %72.4'tür. Türkiye'de çalışma saatlerinin Cuma namazına göre ayarlanması gerektiğini düşünenler %66.6'dır. Buna karşın Diyanet İşleri Başkanlığı desteklenmekte, %81.7 gibi bir çoğunluk kaldırılmaması gerektiğini düşünmekte, %69.2 ise Diyanet'in, Alevi vatandaşlara da hizmet vermesini uygun bulmaktadır. Diğer bir deyişle, halkın çoğunluğu devletin hem Sünni hem de Alevi vatandaşlara dini hizmet götürmesi gerektiğini düşünürken, başörtüsü, kurban derisi bağışı, Cuma namazı saatleri konularında devletin daha esnek davranmasını ve inananlara baskı yapmamasını istemektedir.

Araştırmamızda, Türkiye'de Şeriat'a dayalı bir din dev-

leti kurulmasını isteyenler %21.2'dir, ki bu, oldukça yüksek bir orandır. Ancak, araştırmamızda bu soruya verilen cevap başka sorularla karşılaştırıldığında Şeriat'a dayalı din devletinden ne anlaşıldığı açık değildir. Örneğin, yukarıda değinildiği gibi, Medeni Kanun'daki hükümlerin değiştirilip İslam hukukuna uygun hükümlerin benimsenmesini isteyenler %21.2'nin çok altındadır. Zina gibi çok hassas bir konuda bile Kuran'a göre ceza verilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı sadece %1.4'tür.

Halkın müslümanlık anlayışı hoşgörüyü dayanyor

Araştırmamızda halkın dini konularda hoşgörüsünü ölçen bir dizi soruya alınan yanıtlar, Türk halkının Müslümanlık anlayışının hoşgörüyü dayandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, başka dinlere inananlar arasında iyi insanlar olabileceğini düşünenlerin oranı %89.2'dir. Müslüman olmayanların günah işlemedilerse cennete gidebileceğine

Diğer taraftan, inanç ve yaşam biçimi farklılıklarını hoşgörü ile karşılamak genel bir tavır gibi gözükmemekte, konu kişinin kendi yaşamına indirgendiğinde bu tür bir hoşgörülü bakış açısı büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Diğer bir deyişle, Türk halkının çoğunluğu, başkalarının farklı inançları olmasını ve farklı yaşamalarını kabullenmekte, ancak bu farklılıkların kendi yaşamına yansımaları istememektedir. Örneğin, kızının veya oğlunun Müslüman olmayan biriyle evliliğine karşı çıkanlar sırasıyla %75.5 ve %70.7, kızının veya oğlunun başka mezhepten bir Müslümanla evlenmelerine karşı çıkanlar ise %41.7'dir. Halkın %75.2'si insanın evleneceği kişiyi seçerken dini bütün olmasına dikkat etmesi gerektiği kanısındadır. Benzer şekilde, kiracısının, komşularının, arkadaşlarının, alışveriş ettiği bakkalın dindar olmasını tercih edeceğini söyleyenler sırasıyla %51.9, %54.4, %61.2, %49.3'tür. Halkın %48.8'i dindar bir kişinin ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir ol-

"Aşırı İslamcı-Aşırı Laik" gibi siyah-beyaz kategoriler, halkın küçük bir kesimini kapsıyor. Kendini hiç dindar görmeyenler ile çok dindar görenlerin oranı sırasıyla %2.7 ve %6.0'dır.

inananlar %41.8'dir. Halkın %53.1'i Allah'a inanmayanlar arasında da iyi insanlar olabileceğini düşünmektedir. Benzer şekilde, bir kişi Allah'a ve Hz. Muhammed'e inanıyorsa namaz kılmaya bile Müslümandır diyenlerin oranı %85.6, oruç tutmaya bile Müslümandır diyenlerin oranı %82 ve içki içse bile Müslümandır diyenlerin oranı %66.6'dır. Her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiğini düşünenler %59.0 iken, bir kadının başını örtmeme si halkın önemli bir kesimi için Müslüman sayılmasına engel değildir. Bir kadın Allah'a ve Peygamber'e inanıyorsa başını örtmese bile Müslüman sayılacağını söyleyenlerin oranı %85'tir. Kadınların cenaze namazı kılmaları gibi daha çok yeni olan bir uygulamayı bile %25.0 uygun görmektedir. En önemlisi, %91.5 gibi ezici bir çoğunluk, inanç farklılıklarımızın hoşgörü ve barış ortamında korunmasını toplumsal huzur için gerekli bulmaktadır. Bu görüşe karşı çıkanlar %2.2 gibi küçük bir azınlıktır.

duğu kanısındadır.

Bu sonuçların yukarıda bahsettiğimiz hoşgörülü yaklaşımlara ters düştüğü söylenebilir. Bir yandan halkın çoğunluğu farklı inançları ve yaşam biçimleri olan bireylere karşı hoşgörülü yaklaşırken, öbür taraftan kendi yaşamlarında yakın çevrelerinin homojen olmasını tercih etmekte, kendi inanç ve yaşam pratiğine uymayan fikirlerin ve davranış kalıplarının yasaklanmasını istemektedir. Bu çelişkili görüşleri yorumlamak, ankete dayalı bu tür bir çalışma kapsamında olanaklı gözüküyor, çelişkilerin birey-toplum ilişkilerinde nereden kaynaklandığı ve ne tür psikolojik ya da toplumsal koşulların sonucu olduğu daha derinlemesine analizler gerektiriyor.

Aşırı İslamcı- Aşırı Laik gibi siyah-beyaz kategoriler, halkın küçük bir kesimini kapsıyor

Araştırmamız, Siyasal İslam'ın güçlenmesi sonucunda

Türk halkının "İslamcı-Laik" diye ikiye bölündüğü ve bu bölünmenin ayrı kutuplarda odaklanmış ve birbirine tahammül edemeyen kamplar yarattığı iddiasının geçersizliğini de ortaya koyuyor. "Aşırı İslamcı-Aşırı Laik" gibi siyah-beyaz kategoriler, halkın küçük bir kesimini kapsıyor. Kendini hiç dindar görmeyenler ile çok dindar görenlerin oranı sırasıyla %2.7 ve %6.0'dır. Buna karşın %55.0 gibi önemli bir çoğunluk kendini "dindar sayılırım" kategorisine dahil ediyor. Kamplaşmanın boyutlarını ölçmek için sorulmuş sorulara verilen yanıtlar bu tür bir kamplaşmanın çoğunluk için anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. İslamı farklı yaşayanların bir aradalığını sorgulayan bir dizi soruya aldığımız yanıtlar, hoşgörü sergileyenlerin her bir soruda daha yüksek oranlarda ve hiç birinde %50'nin altında olmadığını göstermiştir.

Ancak, kişisel yaşam düzeyinde "İslamcı-Laik" kamplaşmasından söz edilemese bile, araştırmamız siyasal düzlemde bu tür bir ayrışmanın var olduğunu ortaya koymuştur. Saba çalışmasının yürütüldüğü Şubat 1999 tarihinde Fazilet Partisi kamuoyu tarafından yeterince tanınmadığından Refah Partisi'ne ilişkin daha çok sayıdaki sorumuza verilen yanıtlardan, seçmenin din temelinde politika yapılmasına ilişkin ciddi bir bölünme gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Refah Partisi'nin kapatılmış olmasını onaylayanlar %36.9 iken, yanlış bulanlar %38.7'dir. Daha da önemlisi, Türk parti sistemi içinde din temelinde politika yapan partilerin yer almasını onaylayanların oranı sadece %24.6'dır. Halkın %60.6'sı bu tür partilerin varlığına karşı çıkmaktadır. Benzer şekilde, dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı bulanlar %67.2 iken, bu tür bir gelişmede sakınca görmeyenler sadece % 16.4'tür. Bu bağlamda Refah Partisi hakkında sorulan bir dizi soruya verilen cevaplar benzer bir bölünmenin Parti'ye ilişkin değerlendirmelerde de geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Refah Partisi'ne destek vermiş ve araştırmanın yapıldığı tarihte Fazilet Partisi'ne oy vereceğini söyleyen seçmenin ankette sorulan çeşitli konulardaki görüşleri diğer partilerin seçmenlerine kıyasla farklılık göstermektedir. Genel olarak, Refah-Fazilet seçmenlerinin Türk seçmeni içinde en muhafazakar kesimi oluşturduğu söylenebilir. Diğer partilere göre toplumsal yaşama yabancılaşmış kesimlerden daha yüksek oranda oy alan Refah ve Fazilet partileri, görece daha düşük dini tolerans sahibi bir seçmen kitlesine sahip görünmektedir. Laik Cumhuriyet ilkelerine daha düşük oranda destek veren Refah ve

Fazilet seçmenlerinin diğer parti seçmenlerine göre oldukça daha yüksek oranda şeriat istemi dile getirmeleri söz konusudur.

Cumhuriyet ile Siyasal İslam'ın karşı karşıya geldiği en önemli konu kadına bakış açıları

Araştırmamız, Türk halkının önemli bir kesitinin sosyal yaşamda muhafazakar olduğunu, bu muhafazakarlığın ise büyük ölçüde kadınların konumu ve davranışlarıyla ilişkilendirildiğini göstermiştir. Bu bağlamda, muhafazakarlık ile dindarlık iç içe gibi gözükmemekte, özel yaşam-cemaat yaşamı ayrımı belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Siyasal İslam'ın temel taleplerinin, başörtüsü örneğinde olduğu gibi, kadının toplumsal konumuyla ilgili olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet'in temel ilkeleri ile Siyasal İslam'ı karşı karşıya getiren en önemli konu, kadına bakış açılarının farklılığıdır. Bu açıdan bakıldığında Türk halkının önemli bir kesiti kadın konusunda muhafazakar tutumlara sahip gözükmemekte, bu tür bir muhafazakarlık ise Siyasal İslam'ın temsilcisi olan parti seçmenleri arasında daha da yüksek oranlara ulaşmaktadır. Örneğin, anketi cevaplayanların %59'u her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiğini düşünmektedir. % 57.2 kızların ve genç kadınların kısa etek giymelerini uygun bulmamaktadır. Birbirini tanımayan kadın ve erkeklerin şehirlerarası otobüslerde yanyana oturmalarını doğru bulmayanların oranı %60.7 ile daha da yüksek çıkmaktadır. Bu sorular arasında muhafazakarlık ölçütünde en düşük oran kız öğrencilere ilişkin olamıştır. Lise çağındaki kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda okumalarını doğru bulmayanlar %38.9 ile doğru bulan %51.6'ya kıyasla sayıca daha azdır. Bunun, kız ve erkek öğrencilerin biraradalığını vurgulayan Milli Eğitim politikalarının görece başarısını simgelediği söylenebilir. Araştırmamızda genelde, daha önceki araştırmaların da gösterdiği gibi, eğitim ile dindarlık, muhafazakarlık ve çağdaş değerlere yakınlık arasında doğrudan bir ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi arttıkça aşırı dindarlık ve muhafazakarlık azalmakta, buna karşın çağdaş değerler daha önem kazanmaktadır.

Prof.Dr. Binnaz Toprak

Doç.Dr. Ali Çarkoğlu

Bogaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi

ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyeleri

İkinci dine dönüş dalgası

Ruşen Çakır

Türkiye'de İslami hareketin son yirmi yılını üç ayrı dönemde inceleyebiliriz:

- 1) 1980-1991 arası dine dönüş yılları;
- 2) 1991-1997 arası siyasal İslam'ın zafer yılları;
- 3) 28 Şubat 1997'de başlayan gerileme dönemi.

İslamcıların Türk siyasetinde bağımsız bir alternatif olarak siyasete soyunmaları, 1970'li yıllarda gerçekleşti. Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Milli Nizam Partisi ve onun Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması üzerine kurulan Milli Selamet Partisi "Önce ahlak ve maneviyat" sloganını öne çıkaran İslamcı partilerdi. MSP ilk kez seçime girdiği 1973'te büyük bir başarı elde edip sosyal demokrat CHP ile koalisyon yapmıştı. MSP daha sonraları kurulan MC hükümetlerinde de yer almıştı. Siyasetteki bu atılım karşın, toplumsal alanda İslamcı hareket, sol ve milliyetçi akımların yanında sönük kalıyordu.

Dine dönüşün dinamikleri

Türkiye'de 1980'li yıllarla birlikte dinsel pratiklerde belirgin bir patlamanın yaşandığı kabul ediliyor. İslamcılar bunu, "yeraltına geçmek zorunda kalanın, bulduğu ilk gedikten yerüstüne çıkması" olarak değerlendirdi. Onlara göre bu "diriliş" dindar halkın inançlarına bağlılığı ve sebatıyla açıklanabilirdi. İslamcılık karşıtlarıysa bu olguyu, değişik iktidarların, özellikle de 12 Eylül 1980'de askeri bir darbeye yönetime el koyan generallerin şu ya da bu nedenle İslami yapılanmaların faaliyetlerini teşvik etmesi, en azından bunlara göz yumması ile gerekçelendirdiler.

Ancak devlet eliyle değişik dönemlerde yürütülen

İslamizasyon politikalarının Türkiye'de yaşanan "dine dönüş" olgusunu açıklamakta çok önemli olsa da yeterli olmadığını belirtmek gerekiyor. Çünkü tek başına bu yaklaşım, toplumsal hareketliliğin öznesi olan bireyi küçümsüyor, onu değişen koşullara birebir uyan, "dış etmenler" tarafından kolaylıkla yönlendirilen bir nesneye indiriyor.

"Dine dönüş", olmayan bir şeyin keşfedilmesini değil, varolan bir şeyin hatırlanmasını kavramsallaştırıyor. Ancak zamanla dönülen din ne aynı dindir, ne de ona dönen dindar aynı dindardır. Türkiye'de yaşanan "dine dönüş" olgusu, İslamcılarının iddia ettiği gibi modernleşmenin, Batılaşmanın fiyaskosunu gözler önüne sermek yerine, bunların Türkiye'de büyük ölçüde başarıya ulaştığını göstermektedir. Çünkü "dine dönüş" modernleşme sürecinin bir ürünüdür, bu sürecin zorunlu bir aşaması olarak bile görülebilir.

Örnek tüketiciler olarak dindarlar

Cemaat ve dayanışmayı kollayan ve destekleyen bazı özellikleri sayesinde İslamiyet, modernleşmenin anonimleştirilen dalgalarına karşı potansiyel bir direniş odağı olarak kavramsallaştırılır oldu. Nitekim bu özelliklerden hareket eden bir grup İslamcı aydın, bu "diriliş" moderniteye bir cevap olarak algılama ve algılatma yoluna gitti. Bu aydınlara göre moderniteye karşı izlenen üç geleneksel tutumun (toptan reddediş, teslimiyet ve uzlaşma) dışında dördüncü ve doğru bir tavır, moderniteyi aşma tavrı mümkündü ve işte bu direniş onun yolunu açıyordu.

Ne var ki, bu teoriler olgulardan çok niyetleri yansıtmaktadır. Bu dönemde dindarların değişik düzlemlerde geliştirdikleri tavırları incelediğimizde, onların, İslamiyete sarılmalarında moderniteyi aşma kaygısı yerine, moderniteye tutunma telaşının belirleyici rol oynamış olduğunu görebiliriz.

Şöyle ki, Türkiye için "dine dönüş" olgusunun söz konusu edildiği dönem olan 1980'li yıllarda doludizgin bir şekilde "serbest pazar ekonomisi"ne geçiş yaşandı. Doğal olarak dindarlar da bundan doğrudan ve yoğun bir biçimde etkilendi. Bu geçişin mimarı Turgut Özal'ın Nakşibendi tarikatından ve Cuma namazı kılan ilk cumhurbaşkanı olması, dindarların, tüm ülkenin global bir tüketim toplumu haline gelmesine ve bunun kendilerini de içermesine fazla itiraz etmemelerinde etkili oldu.

Dindarların "örnek birer tüketici" haline gelmeleri "modernitenin yalnız tekniğini alıp manevi değerleri koruma" şeklindeki egemen geleneksel tutumun doğrudan bir sonucu olarak da görülebilir. Bu yaklaşımla her türden yeniliğe "İslami öz" katılmaya çalışıldı.

Bir bakıma 1980'li yıllar için, dine dönüşten ziyade, dinin ve dindarların kamusal alana dönüşünün yılları diyebiliriz. Aslında cumhuriyetin ilk dönemlerinde merkezin çevreye ittiği, aşağıladığı, horgördüğü, birçok konuda yoksunlaştırdığı dindarlar, 1950'de başlayan çokpartili yaşamla birlikte güçleri oranında ülkenin her türlü iktidarından pay almaya başlamışlardı. Fakat hukuki, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda mesruiyetlerini kazanmaları 1980'lerde gerçekleşti.

Dine dönüşün aktörleri

Bu dine dönüş hareketinin tüm toplumu kuşattığını söylemek abartma olmayacaktır. Ülkenin her bölgesinden, her etnik gruptan, sınıftan, cinsiyetten, gelir ve kültür düzeyinden insanların içinde yer aldığı İslami hareketliliğin öne çıkan gurupları şunlardı:

1) Gençler: Öncelikle imam hatip liselerinde okuyanlar ve büyük kentlerde üniversite okumaya

gelmiş muhafazakar ailelerin çocukları İslami hareketliliğin en dinamik aktörleri arasında yer alıyordu. Bunların içinde radikal İslamcı akımlara yakın olanların sayısı sanıldığı kadar fazla değildi. Çünkü içlerinden büyük kısmı köklü İslami cemaatlerin sağladığı maddi imkanlarla öğrenimlerini sürdürüyor ve onların katı kurallarına uyuyorlardı.

2) Kadınlar: 1980 öncesi kadınlar, İslami hareketlilikte hep geri plana itilmişti. 1980 sonrası, eski sol militanların başlattığı feminizm tartışmaları İslami kesimi de derinden etkiledi. Cemaatler özerk kadın yapılarına gitti; kadınlara yönelik yayın faaliyeti başlatıldı. Refah Partisi Hanım Komisyonları, özellikle seçim dönemlerinde çok dinamik ve aktif çalışmalar yürüttü. Fakat dönüştürücü unsur, üniversitelerdeki

Başörtüsünün siyasi anlamı da giderek flulaştı. Bir zamanlar öğrenci kızlar başörtüsünü bir direniş sembolü olarak takıyorlardı. Son dönemdeyse babalar, abiler ve kocaların, egemenliklerini pekiştirmek için kızları/kadınları örtünmeye yönelttikleri gözlenir oldu. Bunun sonucunda "türban" olarak tarif edilen kıyafet, İslamcı üniversite öğrencilerine has olmaktan çıktı.

başörtüsü eylemleri oldu. Başlangıçta bir avuç öğrencinin, ailelerine ve hatta cemaat liderlerine razı men başlattığı bu eylem, günümüze kadar İslami kesimin sürdürdüğü belki de yegane sivil direniş oldu. Ancak değil bağımsız, özerk bir İslami kadın hareketinin bile boy vermesine, bu kesimdeki erkek egemen gelenek izin vermedi.

3) Kürt milliyetçileri: Dindarlıklarıyla bilinen Kürtlerdeki milliyetçi eğilimler, 1984'te başlayan PKK eylemleriyle iyice tırmanışa geçti. Hem devlette, hem de "komünist/dinsiz" görünümlü PKK'ya karşı mesafeli durmak isteyenler için İslam/İslami cemaatler/İslamcılık çok cazip bir seçenek oldu. Bundan en fazla RP yararlandı. Bu arada "İslami Hareket Süreci" ve "Hizbullah" gibi, yöntem olarak terörizmi öne çıkartan örgütler de hep Kürtler arasından çıktı.

4) Türk milliyetçileri: İç ve Doğu Anadolu'da Alevilerle birlikte yaşayan Sünni kesimin merkez partilerinden uzaklaşmaya başladıkları biliniyordu. Örneğin bu bölgelerde 1973'de MSP, 1977 seçimlerindeyse MHP çok başarılı olmuştu. Bu iki partinin yani İslamcı ve ülkücü hareketlerin tabanları bu bölgelerde geçişken bir yapı arz ediyordu. Fakat 12 Eylül darbesinin MHP ve ülkücü harekete indirdiği ağır darbe İslamcılarının işini epey kolaylaştırdı ve 1980'li yıllar İç ve Doğu Anadolu'daki "önce milliyetçi-sonra muhafazakar" kitlelerin "önce muhafazakar-sonra milliyetçi" bir konuma doğru evrildiğine tanık oldu.

5) Muhafazakar girişimciler: Kamuoyunda "yeşil sermaye" olarak bilinen muhafazakar girişimciler de en çok İç ve Doğu Anadolu'da kendini gösterdi. MÜSİAD adıyla derneklenen bu girişimciler kabaca üç profil çiziyordu: a) Zengin muhafazakar ailelerin iyi eğitim görmüş ve globalleşmeyi yakından takip eden çocukları; b) Aileleri muhafazakar olmamakla birlikte bir şekilde (özellikle öğrenciyken) İslami bir yaşantıyı benimseyen zengin çocukları; c) Yurtdışındaki işçiler başta olmak üzere, birikimlerinden faiz almayı günah gören kişilerden topladıkları paralarla çok ortaklı şirketler kuran, çoğu öğretmen veya serbest meslek kökenli yeni girişimciler.

6) Kent yoksulları: Yükselmekte olan katmanların yanı sıra, hızlı modernleşmeden olumsuz anlamda etkilenen kesimler de İslami hareketin saflarına akmaktaydı. Örneğin işyerlerinde ve sendikalarda yapılan seçimlerde İslami eğilimli adaylar başarılı olu-

yor; bir zamanların ünlü solcu sendikası DİSK etkisini kaybederken, muhafazakar eğilimli HAK-İŞ güçleniyordu. Bunların dışında özellikle metropollerdeki gecekondualarda yaşayan işsiz gençler İslami hareketin "sokak gücü" olarak dikkati çekiyordu.

7) Aydınlar: 12 Eylül 1980 askeri darbesinin siyasete getirdiği yasaklar ve buna bağlı olarak esen yılgınlık ve teslimiyet havası, kültürel alanda da kendini gösterdi. Solun boşalttığı bu alanı İslamcılar doldurmak için gayret sarfetti. Bir dizi yayınevi İslam dünyasının dört bir yanından çeviriler yaptı. Bu arada peşpeşe İslami dergiler yayınlanmaya başladı.

1980'lerde İslami siyaset ve siyasal İslam'ın zaferi

İslami cemaatler önceleri vakıflar aracılığıyla sadece kendi çevreleri içinde faaliyet gösterirdi. 1980'lerle birlikte, hem vakıfların sayısı arttı, bunların faaliyet alanı genişledi, hem de İslamcılar değişik konularda (insan hakları, kadın, sağlık vb.) dernekler kurmaya; hem de pek ilgilenmedikleri baro, oda, birlik seçimlerinde ayrı listeler çıkarmaya başladılar. Bu süreç içinde İslami kesimdeki çokbaşlılık ve gruplar arasındaki rekabet daha da arttı. Her grup başarının olmazsa olmaz şartı olarak birleşmeyi gösteriyor; ama bunun kendi çatısı altında olmasını da şart koşuyordu. MSP'nin orta düzey kadroları tarafından 1983'te kurulan Refah Partisi de uzun bir süre bu hareketliliği denetimi altına alamadı; devre dışı kaldı.

27 Mart 1994 yerel seçimleri, RP için tam bir zafer oldu. 5.340.969 oyla oy oranını yüzde 19.0'a çıkardı. 24 Aralık 1995 genel seçimlerindeyse RP'liler oyların en az yüzde 25'ini almayı umuyordu, ancak 6 milyona yakın oyla yüzde 21.3'de kaldılar. Artık Türkiye'de yalnızca siyasal İslam konuşulur olmuştu.

REFAHYOL hükümeti

Seçim zaferlerine kadar RP'nin hem söyleminin, hem imajının muğlaklaşmaya başladığı, kitleselleştikçe bu kitleselliğin hedefinin bulanıklaştığı göz-

lendi. RP kendisini iktidara yakın hissettikçe, daha fazla iktidara endekslendi. Aralık 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan RP'nin, bu taktik başarıyı kalıcılaştırması için bir hamle daha yapması gerekiyordu: Hükümet olmak. Hükümet oluşturmak için ilk başvurulacak adres ANAP'ı, ama olmadı. Ardından DYP ile "Refahiyol" koalisyonu kuruldu.

RP, Çekiç Güç, Olağanüstü Hal, yolsuzluklar, İsrail'le anlaşma, Kürt sorunu, insan hakları gibi birçok konuda tabanını hayal kırıklığına uğrattırken, genel kamuoyunda da derin şaşkınlıklara yol açmıştı.

Çünkü RP, sistemin merkezine yerleşmek için hamle yapmıştı. İşareti de önce Erbakan vermişti. Zamanla Refahlılar da kendilerini sistem içi, hatta sistem için en hayırlı, yararlı parti olarak göstermeye çalışmışlardı.

Yine de RP'de bu ana güzergahı ve varılacak noktayı açıktan sorgulayana pek rastlanmıyordu. Sadece gidilecek yollar ve bu yolculuğun sürücülerini ile yolcularına ilişkin farklı görüşler vardı: Sağcılığı koyultmak mı lazım, cepheyi genişletmek mi? İcraatçı mesajlar mı vermeli, inkılapçı mı olmalı? Radikalleşmek mi hayırlı, iyice liberalleşmek mi?

28 Şubat süreci

Fakat bu müraacatın bir de kabul mercii vardı: İş çevreleri, medya ve "derin devlet". RP'nin ısrarlı adaylık başvurusu bu odaklar nezdinde açık bir kabul görmemişti. Merkeze taşınmak için denklemleri toplamış RP'nin, bir türlü sözleşmeyi imzalayamaması, genel kitleyi memnun edecek hiçbir projeyi ortaya koyamamış bir hükümet görüntüsüyle birle-

şince geleneksel tabanda rahatsızlıklar artmaya başlamıştı. Bu da, kendini ve pozisyonunu kalıcılaştıracak kararlılığı ve siyasi netliği yaratamayan RP üst yönetimi ve Erbakan'ı can havliyle eski reflekslerine döndürmüştü.

1997 yılına girilirken RP ve Refahiyol artık kendi belirleyemediği bir konjoktürün içinde sürüklenir hale gelmişti. Ve nihayet 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında komutanların muhurası geldi.

Bu sürecin sonunda, Parti açısından Refahiyol deneyimiyle bizzat Refahlılarca da kabul edilen şu hatalar ortaya çıktı: Kararsızlık, hazırlıksızlık, basiretsizlik, kifayetsizlik. RP Genel Başkan Yardımcısı Aydın Menderes'in deyişiyle RP, "Ne karşı çıktı, ne kabul etti; ne kavga etti ne anlaştı". Bulanıklaşarak, gevşeyerek büyüdü, gerilimle sürüklendi ve kendisine rağmen gücünü korudu.

Krizin görünürleşmesi

Kimileri tarafından "örtülü darbe" veya "postmodern darbe" olarak tanımlanan 28 Şubat sürecinin Türkiye'de siyasal İslam için bir milad olduğu doğrudur. Fakat 28 Şubat 1997 İslami

hareketin gerilemesinin değil; gerilediğinin görünürleşmesinin miladı oldu.

Çünkü 1980'lerde yükselişe geçen İslami hareket esas olarak kültürel, ekonomik, dinsel ve sosyal alanda kendini gösteriyordu. Bu yıllarda dindarlar "biz de varız" dediler ve turizmden sağlığa, eğitimden medyaya hayatın her alanında, özellikle de yükselmekte olan sektörlerde örgütlenip kurumsallaşmaya gittiler. Fakat ekonominin çok önemli bir bölümünün devletin denetiminde olduğu Türkiye'de

1980'li yıllarda dergilerin fetva köşelerinde gündelik yaşam üzerine yapılan tartışmaların hemen hiçbiri artık yapılmaz oldu. Zaten artık pek dergi de çıkmıyor; muhafazakar gençler İnternet başında (ister evlerinde, ister cafelerde) chat'leşmekle meşgul.

onlar da "gerçek iktidar" sahibi olmak için siyasete girdiler; veya siyasetle olan ilişkilerini belirleyici bir konuma getirdiler. Ve o andan, yani siyasetin yörüngesine girdiği 1990'lardan itibaren İslami hareket gerilemeye başlamıştı. Örneğin 1990'larda RP'nin yaşadığı aslında büyüme değil şişmeydi. Bu arada sırayla denenmiş merkez partilerinin yarattığı hayal kırıklığı ve RP kadrolarının fedakar ve profesyonel çalışmalarının sonucu üstüste gelen 1994 ve 95 seçim zaferleri krizin gözle görülmesini engelledi; aldatıcı oldu.

Efsanenin sonu

1980'li yıllar dine dönüşe tanık olduysa, 1990'lar da bundan hareketle efsanelerin yaratıldığı yıllar oldu. İslamcılardan ürken çevrelerin ürettiği bu efsanelere en çok İslamcılar inanır oldu. Böylece iki zıt taraf yakın bir zamanda Türkiye'ye şeriat düzeninin geleceğinde hemfikir olmuştu.

Bu efsanelerin verdiği özgüvenle İslamcılar 8 yıllık zorunlu-kesintisiz eğitim uygulamasına karşı çeşitli vakıf, dernek vb. yöneticileri heyecanlı toplantılar düzenlediler ve MÜSLAD Başkanının ağzından milyonları sokağa dökceklerini ilan ettiler. Önce İstanbul'da kalabalık bir miting yapıldı. Ardından Ankara'daki bir gösterinin polis tarafından dağıtılmasından sonra, "provokasyona gelmeyelim" diyerek hep birlikte geri çekildiler.

RP'nin Anayasa Mahkemesi'ndeki yargılanma sürecinde ve parti kapatılıp Erbakan ve arkadaşları siyaset dışına itildikten sonra da ülke çapında yaprak bile kımıldamadı.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı RP'li Recep Tayyip Erdoğan, bir şiir yüzünden yargılanmaya başlayınca, önce "Türkiye'nin Gandisi" olup kitleleri sivil itaatsizliğe sevk etmeye niyetlendi. Ama kısa sürede fikir değiştirip derin devletin güçlü ismi Mehmet Ağar'ın oğlunun nikahını kıydı. Ardından fazla gürültü çıkarmadan cezasını çekti ve siyaset yaşayımın dolmasını beklemeye başladı.

Ülkenin dört bir yanında İslami cemaatlara bağlı

Kuran kursları ve öğrenci yurtları kapatıldı; cemaat yöneticileri hakkında soruşturmalar açıldı. Yine kimse sesini çıkarmadı.

Özetle, bütün bu gelişmeler İslami hareketin gücünün ne kadar abartılı ve kof olduğunu; İslami yapılanmaların sivil yönlerinin hemen hemen hiç gelişmemiş olduğunu açık bir şekilde gözler önüne serdi. Diğer bir deyişle, 28 Şubat süreci 1980'li yıllarda oluşan bir efsaneyi sona erdirdi.

21. yüzyıl islamcılığı

18 Nisan 1999'da yapılan genel seçimlerde, dört yıl önce RP'nin aldığı oyun çok gerisine düşen, buna karşılık yerel seçimlerde gücünü büyük ölçüde koruyan FP 2000'li yıllara ana muhalefet partisi olarak girdi. Fakat daha ilk günden RP'nin devamı olduğu gerekçesiyle haklarında kapatılma davası açılmış olması FP'lilerin ellerini kollarını bağlıyor.

Öte yandan FP ciddi bir kimlik krizi içinde bocalıyor. RP, kapatılma sürecinde "demokrasi, insan hakları, sivil toplum ve hukuk devleti" gibi evrensel değerleri keşfetmiş ve savunmaya başlamıştı. Daha sonra FP mirası devraldı; hatta bu değerleri amblemine taşıdı. Ama hareketin tabanının bu ilkeleri tam olarak benimseyip sindirebildiği söylenemez. Çünkü FP 30 yılı aşkın bir geleneğin günümüzdeki uzantısı ve bu geleneğe göre demokrasi "beşeri bir ideoloji"den başka bir şey değil.

FP'nin bir diğer sorunu örgütsel. Yenilikçi kandan önde gelen isimlerinden Abdullah Gül, siyasi yasaklı Necmettin Erbakan'ın emanetçisi olarak genel başkanlığı yürüten Recai Kutan'a karşı aday olduğunu açıkladı. Böylece 30 yılda dört parti değişiren bu siyasi hareket ilk kez birden fazla genel başkan adayının olduğu bir kongre yapacak. Dolayısıyla parti içerisindeki "gelenekçi"- "yenilikçi" saflaşması kongreyle birlikte daha belirgin bir hal aldı. Herşeyden önemlisi Erbakan ve yakın çalışma arkadaşlarının oligarşisi ciddi bir biçimde tehdit altında.

Ama İslami hareketi 21. yüzyılda nasıl bir geleceğin beklediğini tartışmak için siyasetten ziyade diğer

alanlara bakmak gerekiyor. Örneğin "Yeşil sermaye", 28 Şubat sürecinde çok ağır yaralar aldı. 1994 ve 95 seçimlerinden sonra üyelik başvurusunda patlama yaşayan muhafazakar işadamları kuruluğu MÜSİAD artık gözden düşmüş durumda. Ülkenin en önemli tüketici kurumlarından biri olan ordunun yöneticileri, tüm birliklere yolladıkları kara listelerde yer alan şirketlerle her türlü alışverişi yasaklaması başbaşa MÜSİAD türü kurumlardan kaçılmasına neden oldu.

Türkiye'deki muhafazakar girişimciler, 28 Şubat kriziyle birlikte Uzakdoğu'da başlayıp Rusya'yı da içine alan global krizi atlatmak için de epey gayret sarfettiler. Öncelik olarak kendilerine yeni bir imaj çizmeyi kararlaştıran çokortaklı Anadolu şirketleri futbol ve basketbola yatırım yapıp; pahalı PR kampanyaları düzenlediler.

1990'lı yıllarla birlikte İslami entelijansiyanın da bekleneni veremediği görüldü. Çünkü iktidarla tanışmışlardı. Özellikle RP'li belediyeler birçok İslamcı aydını istihdam ederek memurlaştırmış ve onların yaratıcılık ve eleştireliliğini köreltmışti.

Entelektüel kaygılarını muhafaza etmek isteyenlerse İslami kesimle olan bağlarını asgariye indirip kendilerine ait küçük dünyalar kurmuşlardı. Bütün bu süreçte, toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi İslamcılarda da kültürel düzlem popüler olanın egemenliği altına girdi.

Bu arada başörtüsünün siyasi anlamı da flulaşmıştı. Bir zamanlar öğrenci kızlar başörtüsünü bir direniş sembolü olarak, çoğunlukla da ailelerine rağmen takıyorlardı. Son dönemdeyse babalar, abiler ve kocaların, egemenliklerini pekiştirmek için kızları/ka-

dınları örtünmeye yönelttikleri veya zorladıkları gözlenir oldu. Bunun sonucunda "türban" olarak tarif edilen kıyafet İslamcı üniversite öğrencilerine has olmaktan çıktı; daha çok gecekondulu kızların üniforması haline geldi.

1980'li yıllarda dergilerin fetva köşelerinde gündelik yaşam üzerine yapılan tartışmaların hemen hiçbirisi artık yapılmaz oldu. Zaten artık pek dergi de çıkmıyor; muhafazakar gençler İnternet başında (ister evlerinde, ister cafelerde) chat'leşmekle meşgul.

Şu ana dek 2000'li yıllara özgü bir İslamcılık henüz geliştirilmiş değil; bundan sonra geliştirilebileceği de benzemiyor. Çünkü İslamcılar, değişime ayak uydurma çabasıyla kendilerini var eden gelenekle fütursuzca oynayıp sonunda bindikleri dalı kesmiş durumdalar.

Yazıyı iki anekdotla bitirelim: Necmettin Erbakan'ın Başbakanlıktaki iftarına davetli olan bir cemaat liderini cemaatin yüzlerce öğrenciyi barındıran külliyesinde görmüş ve davete neden icabet etmediğini sorduğumuzda "Ülkede biraz İslam var, bu Erbakan onu da yok edecek" cevabını almıştık. Nitekim birkaç

ay sonra külliyenin mühürlendiğini öğrendik.

Karadeniz'de Erbakancılığıyla tanınan yerel bir Nakşibendi kolunun temsilcisi de, 28 Şubat'tan sonra ne yapacaklarını sorduğumuzda bizi şöyle yanıtlamıştı: "Dine döneceğiz."

1980-90'lı yıllar genel olarak sıradan insanın "dine dönüş" yılları olmuştu; 2000'li yıllarsa İslamcılarının dine dönüşüne tanık olacağı benziyor. Ama dönecek olan dinin eski din olmayacağı kesin.

Ruşen Çakır
Gazeteci-yazar

1980-90'lı yıllar genel olarak sıradan insanın "dine dönüş" yılları olmuştu; 2000'li yıllarsa İslamcılarının dine dönüşüne tanık olacağı benziyor. Ama dönecek olan dinin eski din olmayacağı kesin.

F u t b o l

İngiltere'den Türkiye: Ö l ü m

v e b i r b a r a j

Zafer Yörük

Son aylarda alışılmışın dışında "iyi haberler" konusu olarak Avrupa basınında manşet olmaya başlayan Türkiye, Nisan ayı başındaki Galatasaray-Leeds United maçı öncesi yaşanan olaylardan bu yana, "kötü haberler" listesindeki yerine geri dönmüş izlenimi veriyor. Bu olayların Türkiye basınında nasıl işlendiği hepimizin malumu. Öte yandan, yine Türkiye basını, bu olayların İngiltere basını tarafından yansıtılışıyla ilgili genel bir iddiaya da sahip. Buna göre, İngiltere basını Türkleri lanetlemekte ve Leeds'te oynanacak Galatasaray maçı öncesi taraftarlar arası bir çatışmayı kışkırtmaktaydı. Kanal D'de yayınlanan "Olacak O Kadar" adlı haftalık gülmece programının Nisan ayı içindeki bir bölümünde bu iddia oldukça açık. Burada, Türkiye ve İngiltere'den iki gazetenin haber büroları arasındaki paralellik gösteriliyor ve iki taraf, karşılıklı hakaretlerle gerilimi tırmandırarak işi iki ülke arasında savaşa kadar vardırmıştı. İlginç olan, Türk gazetelerinde yazılan her yorumun İngilizlerce okunması ve ertesi günkü gazetenin buna bir yanıt olarak çıkmasıydı.

Basında kışkırtıcılar ve yatıştırıcılar

Bu genel iddianın içinde bir miktar doğru bulunduğunu teslim etmek gerekiyor. Öncelikle, 6 ve 7 Nisan günleri, Britanya medyası, bir bütün olarak İstanbul'da yaşanan ve iki Leeds United taraftarının ölümüyle sonuçlanan olayları ilk haber olarak verdi. İkincisi, basının The Sun ve Daily Mirror başta olmak üzere tabloid gazetelerden oluşan bölümü "holiganca" tabir edebileceğimiz bir yaklaşım sergilediler. Ne var ki, doğrular bu kadarla sınırlı. Britanya televizyon kanalları ve tabloid dışı "çarşaf" gazeteler, Taksim'deki ölümleri başından itibaren "trajik bir olay" olarak niteleyerek soğukkanlı bir tavır almaya özen gösteriyorlardı. Dahası, olayın üzerinden iki gün geçtiğinde, Türkiye'dekinin aksine, artık ne tabloidlerde ne de diğer medyada bu olay, ilk haber olarak görünmüyordu. Bu tavır, Bri-

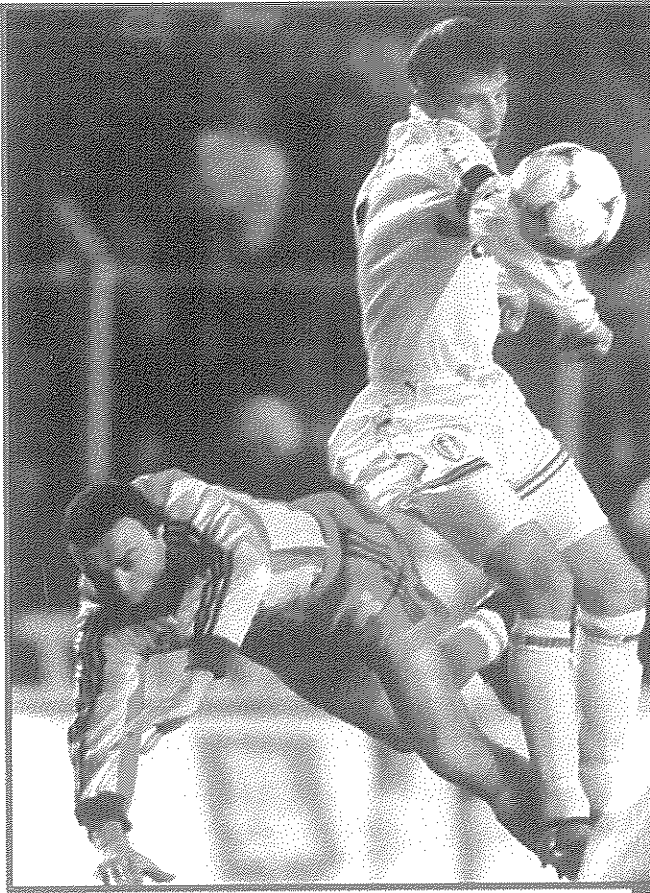
tanya hükümetinin tutumuyla da uyum içindeydi: Başbakan Tony Blair, başlangıçtan itibaren sükunet çağrısında bulundu. Başbakanlık, olayla ilgili olarak hayatını kaybedenlerin ailelerine taziyelerini bildirmekle yetinirken spordan sorumlu Bakan Chris Smith'in açıklaması, olayın nasıl vuku bulduğu, tahrik ve ihmal unsurlarının kimler üzerinde olduğu hakkında bir soruşturma başlatıldığını bildirmekten ibaretti (The Guardian, 7 Nisan 2000).

Olay üzerine çıkan yorum yazıları ise, öznel yorumlardan çok, olayı araştıran gazetecilerin makalelerinden oluşuyordu. 9 Nisan günü The Sunday Times'da Gareth Jenkins ve John Follain'ın "The Man From Hell" başlığıyla yayımlanan yazılarının konusu "Maç İçin Sabahlayanlar" çetesi idi. Çetenin "Kara Murat" lakaplı reisi, habercilere çetesinin örgütleniş tarzını ve olayın nasıl cereyan ettiğini anlatıyordu. Kara Murat, başlangıçta amaçlarının taşkınlık yapan İngiliz taraftarları sindirmekten ibaret olduğunu, ancak kışkırtmalara tahammül edemeyen "Araplar"ın (çetenin alt grup önderleri) inisiyatif kullanarak bıçaklı saldırı kararı aldıklarını söylüyordu: "Araplar yapmaları gerekeni yaptılar. Bu, bir onur meselesiydi. Başka ülkelerde bunun önemi olmayabilir ama burada önemli. Bunlar onur cinayetleridir."

Türkiye basınının olay üzerine yorumları aktarılırken, olayı kınayan yorumların altı özellikle çizilmişti. Yazılarda olayda, İngiliz taraftarların taşkınlıkları ve kışkırtıcı tavırları kadar polisin ihmalinin rolü olduğunu özellikle vurgulanıyordu. The Sunday Times'da yayımlanan bir makale, İngiliz taraftarların olayı, tamamiyle Türk fanatiklerin ve polisin ortaklaşa bir komplosu olarak açıklayan görüşlerine katılmak yerine, şu yorumla son buluyordu: "Futbol holiganlığının uzun tarihinde defalarca gözlemlendiği üzere, her iki taraf içindeki art niyetli azınlıklar, bir kez daha spora utanç gölgesi düşürürken bir trajedinin de nedeni oldular."

Diğer yorumcular ise, Britanya ve Türkiye kültürleri

arasındaki farka işaret ediyorlar ve İngiltere'dekinin aksine, Türkiye'de küfürleşme, kavgaya etme ve futbol taraftarlığıyla bağlantılı şiddetin, ölüme neden olabileceğine dikkat çekiyorlardı. Seamus Potter, 7 Nisan tarihli Daily Telegraph'ta, eski bir Galatasaray taraftarı olarak ilk kez anaya küfür etmeyi nasıl öğrendiğini ama kendisine bu küfrü öğreten kişinin, "tabii, eğer bir Türke bu küfrü edersen seni öldürür" uyarısında bulunduğunu anımsıyordu. Potter, yazısını

tan kasıt, Britanya'da, basın, Türkiye'dekinin aksine taraflı yayın yapmadığı iddiası değil. Burada vurgulanmak istenen iki nokta var. Birincisi, İngiltere'de tabloid gazetecilikle "merkezci" gazetecilik arasında önemli bir fark var ki, bu farkın, Galatasaray maçı özelinde Türkiye basınında olmadığını gözlemledik. Burada, yukarıdaki örneklerin, siyasal yelpazenin sağından soluna tabloid-dışı gazetelerin çoğunluğunu içerdiğini hatırlatmak gerekiyor. Bu olayda, Türkiye basınının başta belirttiğimiz genel iddiasının aksine, Britanya'nın merkezi medyası, kışkırtıcı ve taraflı yayın yapmaktan kaçınmayı tercih etti. İkincisi, Britanya kamuoyunda Galatasaray maçı ve bu maçla bağlantılı olarak işlenen cinayetler bir "milli mesele" haline getirilmedi. Bu tavrın en önemli nedeni, kamuoyunu oluşturmada başat rolü oynayan medya kuruluşlarının ve hükümetin, sorunu bir iç huzursuzluk boyutuna taşımama kararlılığı olsa gerek. Çünkü bu ülkede başlayacak Türkiye karşıtı bir kampanya, kısa sürede sonuçları kontrolden çıkma riski taşıyan ırkçı şiddet ve çatışmalara doğru evrilme tehlikesine sahip. Türkiye medyasında, Britanya basınıyla ilgili olarak sunulan iddia, bu anlamda büyük ölçüde kurgusal ve bir çeşit psikik "projeksiyon" olarak açıklanabilir. Yani, Türkiye basını İngiltere basını izleyicilerine sunarken, aslında kendine bir ayna tutmakta ve böylelikle kendi "holiganca" tabiri edilebilecek tavrını meşrulaştırmayı ummaktaydı.

Avrupa'nın ötekileri

Galatasaray'ın UEFA finaline yükselişi ile final maçının oynanışı arasında bir döneme tekabül eden 1 Mayıs olaylarında bazı Türkiyeli sol örgütlerin ön saflarda görülme-

Olayların tabloid basın aracılığıyla siyasal söyleme verdiği hizmet: Bir yanda "kana susamış" Türk imgesi, öte yanda "sorun yaratan" İngiliz holigan imgesi eşitlenerek, Britanya toplumunun içindeki "ötekiler" bir kez daha sergilenmiş oldu. (Fotoğraf: Aksiyon arşivi)

"Welcome To Hell" sloganına gönderme yaparak, "Türkiye cehennem değil - tam tersine. Ama İngiliz taraftarların bilmediği birşey vardı: Türklerle takışılmaz, çünkü sizi öldürebilirler," cümleleriyle bitiriyordu.

20 Nisan'daki rövanş karşılaşması yaklaştıkça, tabloid basını da tansiyonu yükseltici yorumlardan kaçınma eğilimine girdi. Nitekim Leeds kulübü başkanının maç günü bütün gazetelerde yayımlanan bildirgesi, "Bu gece futbol hakkında olmalı" çağrısını vurguluyordu.

Britanya basınının bu yöndeki tutumunu vurgulamak-

si, Londra'nın yerel gazetesi Evening Standard'ın gözünden kaçmadı: "Kızıl Türkler Sokaklarımıza Şiddet Getirdi" başlıklı haber, kendi ülkelerinde faaliyetlerine izin verilmeyen "kızıl Türkler" in, Türkiyeli cemaate ait işyerlerinden haraç topladıklarını ve 1 Mayıs yürüyüşünü de bir şiddet eylemine dönüştürdüklerini iddia ediyor. Oysa 1 Mayıs olaylarına ilişkin görüntü ve fotoğraflarda bazı örgüt flamalarına sıkça rastlanmasına rağmen, polis gözaltına aldığı ve mahkemeye sevkettiği kişiler arasında Türkiyeli yok.

Tabloid gazeteciliğin gerek Leeds United - Galatasaray maç-

ları etrafındaki olaylarla ilgili haberleri, gerek Evening Standard'ın yukarıdaki haberi ve gerekse de daha sonra Galatasaray'ın Arsenal'le oynadığı UEFA kupası finali öncesi Kopenhag'da çıkan çatışmaların bazı tabloid gazetelerde aktarılma tarzı, bir milli mesele olmak yerine Britanya'nın iç politikasıyla paralel değerlendirildiğinde anlam kazanıyor. Şubat ayında çıkan yeni göçmenlik yasası ve bu yasanın tavizsiz uygulanacağı yolunda İçişleri Bakanı tarafından yapılan açıklamalar, son aylarda özellikle Londra'da mülteci karşıtı bir rüzgarı da beraberinde getirmişti. Londra sokaklarına dilencilik taşıyan Yugoslavyalı çingene ve kendileriyle birlikte Britanya'ya mafya ilişkilerini de getiren Kosovalı Arnavut imgeleri, şimdilerde İstanbul sokaklarının Galatasaray maçı öncesi yaşanan olaylarla gözler önüne serilen şiddeti Londra'ya taşıyan Türk imgesiyle pekiştiriliyor. Kopenhag'da çoğunluğu Avrupa ülkelerinde göçmen olarak yaşayan Türk futbol taraftarlarıyla İngiliz holiganlar arasında gerçekleşen sokak savaşları, işte bu imgenin güçlenmesine önemli katkılarda bulundu.

"Türkler Arsenali taraftarı bıçakladı" (Evening Standard, 17 Mayıs 2000), "Öldürmek için geldiler" (The Mirror, 18 Mayıs 2000) ve "Vahşiler" (The Sun, 18 Mayıs 2000): Bu başlıklar ve çoğu tabloidin baş sayfasında yayımlanan bir elinde bıçak diğerinde balta sapı taşıyan Galatasaray "savaşçısının" ve bıçaklanmış İngiliz taraftarın fotoğrafları daha fazla yorumu gereksiz kılıyor. Bunların yanında İngiliz holiganların olaylardaki sorumluluğu da gündeme getirildi; özellikle Haziran ayında Hollanda ve Belçika'da gerçekleşecek olan Euro 2000'de güvenliğin büyük sorun olacağı ve 2006 Dünya Kupası finallerinin Britanya'da oynanmasının "holiganizmin hortlaması" nedeniyle tehlikeye girdiği bütün basında vurgulanıyor. Ama bu olayların tabloid basın aracılığıyla siyasal söyleme verdiği hizmet tartışılmaz: Bir yanda "kana susamış" Türk imgesi ile öteki yanda "sorun yaratan" İngiliz

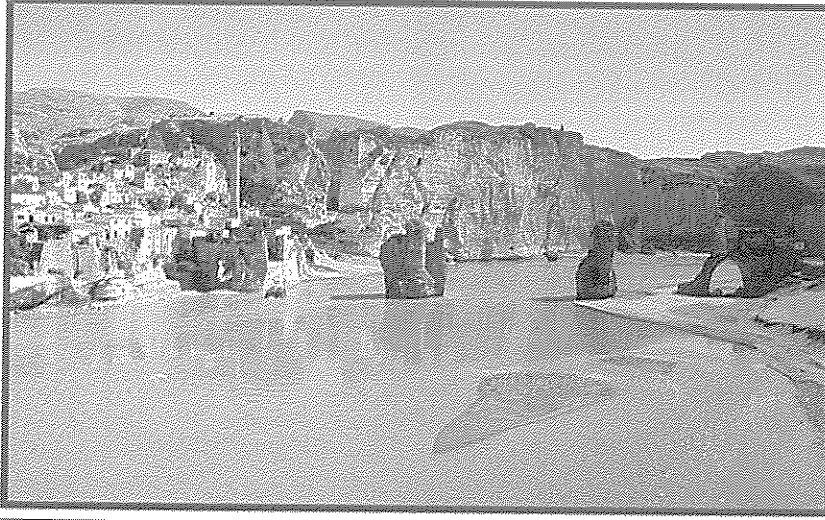
holigan imgesi eşitlenerek, Britanya toplumunun içindeki "Ötekiler" bir kez daha sergilenmiş oldu.

İlisu baraj projesi: Bir "kötü haber" daha mı?

Son aylarda Türkiye'nin haber konusu olarak manşete çıktığı bir başka sorun da Britanya hükümetinin Ilisu baraj projesine vermeyi planladığı kredi desteği. Dicle Nehri üzerine Ilisu barajı inşa edildiğinde, 25 bin kişinin göçe zorlanacağı tahmin ediliyor.

The Guardian, Ilisu baraj projesini 19 Şubat tarihli Cumartesi Dergi ekine kapak yaptı. Linda Grant, "Tufandan Önce" başlıklı makalesinde Batman ve Hasankeyf bölgesinden birçok kişiyle görüşerek baraj projesinin tarihi kent

Hasankeyf'in geleceği ve yöre halkının karşı karşıya kalacağı göç sorunu gibi boyutlarını ele alıyor. Grant, Hasankeyf'in geleceği bağlamında çevreci örgüt Friends of the Earth'ün bir iddiasını özellikle vurgu yapıyor. Bu iddiaya göre, Ilisu baraj projesinin ardındaki asıl amaç, Kürt kültürel mirasını ortadan kaldırmak. Grant, yaptığı

Mayıs ayı ortalarında Britanya hükümeti Türkiye'ye Ilisu Barajı için vermeyi planladığı krediyi, koşullar garantileninceye kadar askıya aldı.

görüşmeler sonucu bu iddiayı yerinde bulmadığını belirtiyor. Grant'ın bulgularına göre, Ilisu barajı inşa edilse de Hasankeyf'in korunması mümkün. Bunun için çeşitli seçenekler mevcut ve bunların en akıllıcası baraj seviyesinin 570 metre yerine 520 metreda tutulması. Eğer Hasankeyf korunursa, Güneydoğu'da başlayan barışçıl ortamla birlikte, Ege'nin Efes'i kadar önemli bir turistik çekim merkezi olma ihtimali ortaya çıkacak. Şu aşamada görünen o ki, Türkiye, Hasankeyf'in baraj suları altında kalacağını düşünerek tek koruma projesi olarak bölgedeki tarihi değerlerin müzeye kaldırılması seçeneği üzerinde duruyor.

Sorunun bir başka boyutu olan zorunlu göç de içinde bir dizi ek sorunu barındırıyor. Grant, yaptığı görüşmelerde daha önceki baraj yapımları sonucu yakın bölgede topraklarını yitiren köylülerin, resmi belgeleri olmadığı için

ya hiç tazminat almadıklarını ya da kendilerine yok denilebilecek kadar az bir ödeme yapıldığını öğreniyor. Yöre halkı, gerek Hasankeyfi koruma gerekse de topraklarından olmama kaygılarıyla baraj projesinin genel olarak karşısındalar. Öte yandan devlet yetkilileri Grant'a Ilisu barajıyla birlikte yörede ekilebilir arazi oranının yüzde üçten, yüzde 50 civarına çıkacağını, bölgenin elektrik ihtiyacının karşılanacağını ve yöre halkına birçok yeni iş olanağı yaratılacağını söylüyorlar. Britanya hükümetinin Ticaret ve Sanayi Dairesi de benzer görüşleri aktaran bir rapor yayımlamış.

Ilisu baraj projesine Britanya hükümetinin vermeyi planladığı bu destek, 1999 Mart ayında ilk kez yine The Guardian tarafından araştırılıp açıklanmaya kadar Parlamento'nun bilgisi dışındaydı. Bu yılın mart ayında bir rapor yayımlayan Parlamento, Ticaret ve Sanayi Seçici Komitesi, hükümeti, Türkiye ile bu konuyla ilgili yaptığı anlaşmalarda şeffaf olmamakla suçluyor ve Türk hükümeti belli garantiler vermezse ihracat kredisinin verilmemesi gerektiğini vurguluyor. Türkiye hükümetinin projeye ilgili olarak bu tarihe kadar ne bölge halkının ne de komşu devletler Irak ve Suriye'nin görüşlerine başvurmadığı, Britanya hükümetinin ise projenin ekolojik boyutları hakkında Parlamento'yu yeterince bilgilendirmediği belirtiliyor. 10 Mart 2000 tarihli The Guardian, çevreci kuruluş Friends of the Earth tarafından bu raporla ilgili yapılan açıklamaya yer veriyor: "Bu rapor, hükümetin çevre, insan hakları, demokrasi ve etik dış politikaya olan bağlılık iddiasının ihracat kredisi garanti dairesi (ECGD) politikalarına yansımadığının göstergesidir."

The Times gazetesi yazarı Ann Treneman, 17 ve 18 Nisan tarihlerinde Ilisu baraj projesiyle ilgili iki makale yayımladı. "Tabii ki Bu Barajı Yapacağız" başlıklı yazısında yörede edindiği izlenimleri anlatan Treneman, özellikle 41 kişilik resmi ve sivil giysili bir güvenlik ekibinin kendisini sürekli takip etmiş olduğuna dikkat çekiyor. Yöre halkıyla yüzyüze görüşmelerinde sürekli izlendiğini ve bu nedenle de kimseden barajla ilgili gerçek görüşlerini alamadığını anlatıyor. Treneman, bu kısıtlamalara rağmen hükümetin evleri suları altında kalacak olanlara hiç danışmamış olduğu sonucuna varabilecek kadar bilgi edinebilmiş.

18 Nisan tarihli yazı ise, Londra'da komedyen Mark Thomas'ın Ilisu baraj projesiyle ilgili yürüttüğü protesto kampanyasından izlenimleri aktarıyor. "Ankara, Ilisu'ya karşı kampanyanın Suriye gibi Türkiye'nin düşmanları tarafından yönetildiğine inanıyor" diye devam ediyor, Treneman. Britanya hükümeti ise, öyle görünüyor ki, ihracat kredisini parlamentoya onaylatmak için elinden geleni yapıyor. Projeyi Başbakan Tony Blair'in şahsen desteklediği

ve bu konuda Dışişleri Bakanı Robin Cook ve Sanayi ve Ticaret bakanı Stephen Byers'ı itirazlarından vazgeçirdiği söyleniyor. Gerek The Guardian gerekse de The Times'in yorumları, "Tony Blair Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor ve Ilisu baraj projesine verilecek desteği iki ülke ilişkileri açısından önemli görüyor" biçiminde.

Mayıs ayı ortalarında Britanya hükümeti Türkiye'ye Ilisu barajı yapımı için vermeyi planladığı krediyi, öne sürmüş olduğu koşullar garantileninceye kadar askıya aldı. Bu koşullar, nehrin aşağı bölgelerindeki ülkelere danışılması ve bu ülkelerle anlaşmaya varılması ve sular altında kalacak olan 52 köy ve 15 kasabanın halkına yeniden yerleşim projesi sunulması. 17 Mayıs tarihli The Guardian'da Paul Brown, Türkiye'nin Suriye ve Irak'la Dicle nehrinin kullanımı üzerine görüşmeyi reddettiğini ve bölgede göçe zorlanacak 25 bin kişi için yeniden yerleşim projesi üretmemiş olduğunu hatırlatarak 200 milyon sterlin tutarındaki kredinin en az Haziran ayına kadar ertelenmiş olduğunu belirtiyor.

Bu açıklamanın üzerinden iki gün geçmeden, Birecik Barajı'nın devreye girişi sonucu tarihi Zeugma kentinin sular altında kalışı, Britanya basınında uzun haber ve yorumların konusu oldu. Bu kentteki tarihsel kalıntılar arasında dünyada bugüne kadar bulunmuş en iyi mozaiklerin olduğu belirtildi ve bölgede çalışan arkeologların ağzından, devletin buradaki mozaiklerin çıkarılması ve müzeye kaldırılması için gerekli ödeneği çıkarmayı geciktirmesi sonucu birçok paha biçilmez tarihsel değer sular altında çürüyeceği vurgulandı. Chris Morris, 19 Mayıs tarihli The Guardian'da Birecik barajının Ilisu baraj projesini de içeren GAP projesinin bir parçası olduğundan hareketle, Ilisu barajı muhaliflerinin bilinen en eski ortaçağ kenti olan Hasankeyfi'nin benzer biçimde sular altında kalmasına neden olacak bu projeye, Britanya hükümetinin destek vermesine karşı çıktıklarını anımsatıyor. Böylelikle, Birecik'te tarihsel değerlerin su altında kalışıyla ilgili haberler, adeta Ilisu kredisinin askıya alışına canlı bir gerekçe oluşturdu.

Ilisu baraj projesi, Britanya hükümetiyle olan kredi bağlantısı nedeniyle gündeme geliyor. Bununla bağlantılı olarak da Türkiye'nin ve özellikle Güneydoğu'nun birçok sorunu, basın aracılığıyla kamuoyunun gözleri önüne seriliyor. Bu nedenle bu projenin onaylanma ve hayata geçiş süreci, Britanya hükümeti kadar Türkiye için de Britanya kamuoyu nezdinde, bir demokrasi, şeffaflık, çevre politikası ve yurttaş hakları sınavı olma niteliği taşıyor.

Zafer Yörük
Essex Üniversitesi

Niçin endüstri tasarımı?

Mehmet Asatekin

Sanayi devrimi ve bunu takiben endüstriyel üretim süreçlerinin gelişmesiyle, endüstri tasarımı disiplini ortaya çıktı. Sanayileşmenin daha geç başladığı ülkelerde ise, endüstri tasarımı, ancak tipik sanayi modelinin bir parçası olarak ele alındı. Diğer bir deyişle, doğal bir oluşumdan çok, metodik bir gelişmenin parçası olarak görüldü.

Böylesi bir gelişim, endüstri tasarımı disiplini uzun süre "ne olduğunu anlatan" bir konumda tuttu. Oysa günümüzde endüstri tasarımına yöneltilen sorular ülkemizde bile "nedir" sorusundan "niçin" ve "nasıl"a dönüşmüş durumdadır.

"Endüstri tasarımı nedir" sorusuna verilen cevap, topluma dönüktü ve topluma (ve onun parçası olan sanayiciye) tasarım kavramını iletmeye yönelikti. Oysa, "niçin" ve "nasıl"ın cevapları, doğrudan sanayiciye yönelik. Sanayi "niçin" endüstri tasarımı yapacak ya da kullanacaktır? Ve eğer yapacaksa bunu en verimli biçimde "nasıl" gerçekleştirebilir? Görüldüğü gibi, öncelikle "niçin" sorusuna yer vermekte yarar var.

Niçin endüstri tasarımı?

Endüstri tasarımı, her şeyden önce, ürüne yeni değerler katar ve pazarda öne çıkmasını sağlar. Birçok işletmeci için "endüstri tasarımı = katma değer"dir.

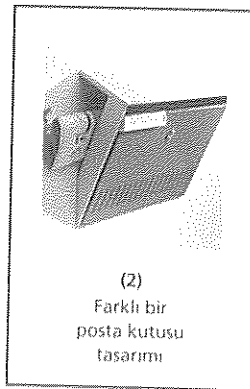
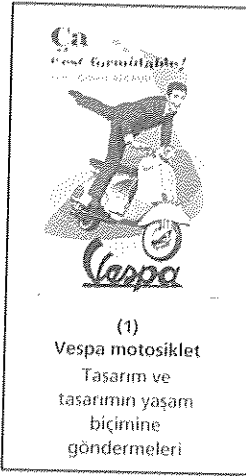
Katma değer kavramının bir pazar stratejisi olarak ele alınışının izleri, savaş sonrası Japonya'nın kalkınma hamlesinde izlenebilir. O dönemde Japonya, ucuz ve taklit üretim yapan güvenilemez bir imaja sahipti. Oysa bunun hemen ardından ortaya çıkan şemada ürettikleri (taklit ettikleri) her ürünü ek bir "şey" ile, (belki bir işlev, belki bir renk, belki bir ekonomi...) bir öncekinden (orjinalinden) ayırde-

diyorlardı. Böylece kullanıcıya "bu ürünle daha fazlasını elde ediyorsunuz" diyorlardı. Böylesi bir eklemeci/yenilikçi tavır, ayrıca doğal bir gelişim çizgisinin oluşmasına da yol açtı. Yenilikçilik kavramı ürün geliştirme olgusunun hattı sayılır bir ögesi haline geldi.

Katma değerın değeri

Bir ürünün oluşumunda etken olan birçok alan vardır: İşlev, üretim, malzeme, ergonomi, maliyet, psikoloji, kültür vb. Bütün bu ve benzer alanlarda katma değerler yaratılabilir. Endüstri tasarımı ve endüstri tasarımcısı da "disiplinlerarası" niteliği ile katma değer olgusunun oluşumunda farklı konumlarda yer alabilir. Örnek olarak işlevsel, teknolojik ve anlamsal alanlar başlık olarak ele alınabilir.

İşlevsel katma değer: Endüstri tasarımcısı, mesleğinin öğretisi uyarınca proje tanımına daima "köktenci" bir tavırla yaklaşır. İşlevin çözümlemesini yapar, temel kavramlara iner, sorgulayıcıdır, alışılmışla şartlanmadan özgün bir sonucu amaçlar. Böylesi bir yaklaşımın sonuçları yeni ve daha iyi işlevsel tanımlara zemin hazırlar. Örneğin, motorsiklet belli bir ulaşım türünün gerçekleştirildiği, kullanıcı kitlesinin de bu ulaşım türü paralelinde tanımlandığı pazar nitelikleri belli bir ürün sınıfıdır. Oysa savaştan sonra Avrupa'da kentleşmenin giderek ağırlığını hissettirdiği, kentsel korumanın önem kazandığı bir ortamda, yeni tanımla oluşmaya başlayan kentsel mekanda, endüstri tasarımcısı farklı bir ulaşım aracı olarak motorsikleti temelden ele almış ve ortaya Vespa'yı çıkarmıştır. Vespa'nın tasarımcıları d'Ascario ve Piaggio, kullanıcı profilini çözümlemiş, çevre değerlerini ve kentsel işlevlikleri incelemiş ve motorsiklet olarak adlandırılan bu ulaşım aracına yepyeni bir işlevsellik

kazandırmışlardır... (Resim 1) Bu, yeni bir pazar payı hatta yepyeni bir pazar demektir.

Basit bir posta kutusu bile tasarım aracılığı ile daha işlevsel yani daha "kullanışlı" olabilmektedir. (Resim 2)

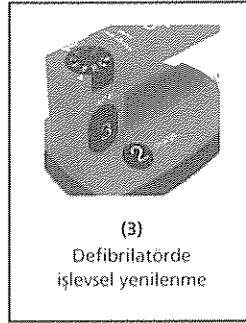
Tıbbi bir teçhizat olan ve kalbi duranlara elektroşok vermekte kullanılan defibrilatörlerde, akım düzey seçimi kumandası ve şarj düğmesi ana gövde üzerinde yer alır ve yardımcı personel tarafından talimat üzerine kullanılır.

Yeni bir defibrilatör tasarımında bu iki kumanda öğesinin el birimine aktarılması ve doğrudan doktor tarafından kullanılabilir konuma getirilmesi hayati değere sahip saniyelerin kazanılmasını ve daha çok hastanın yaşamının kurtulmasını sağlayabilecek önemli bir artı değerdir. (Resim 3)

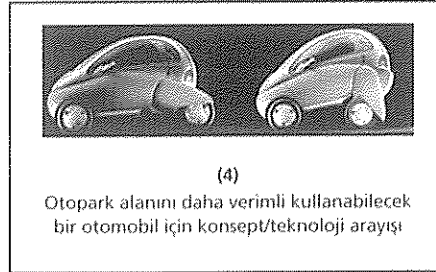
Teknolojik katma değer: Endüstri tasarımcısının teknik birikimi global bir birikimdir ve birebir teknolojik bir katma değer oluşturmaya yeterli olamaz. Ancak sorgulayıcı/köktenci yaklaşımı ile tasarımcı, "dürtücü" bir etmen rolü üstlenir. Bir beyin fırtınası yapımcısıdır. Katı kurallar ile sınırlanan teknolojik ortamda şartlanmışlığı aşarak sorular sorulmasını, yeni cevaplar aranmasını gündeme getirir. (Resim 4) Salt teknolojik gelişmeden anlamlı teknolojik gelişmeye bir geçiş sağlar. Tasarımcı ayrıca bütünsel yaklaşım tavrı ile kısa vadeli verimlilik değerlendirmelerinin uzun vadeli katma değer platformuna transferinde de katkılarda bulunur.

Anlamsal katma değer: Günümüz endüstri tasarımı teori ve pratiğinde en etken kullanılan kanallardan biri budur. Ürünlerarası rekabet giderek daha fazla anlamsal değerler üzerinde kurulmaktadır. Tasarımcı kültürel dinamiğin yorumlanmasında, anlamsal göndermelerin biçimsel oluşumunda ve hatta yeni anlamların yaratılarak kültürel dinamîğe eklenmesinde etken roller alır.

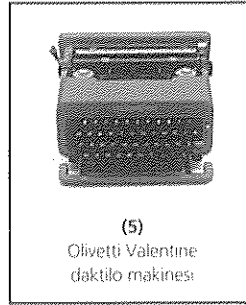
İtalyan tasarımcı Ettore Sottsass'ın Olivetti firması için 1970'lerin başında tasarladığı Valentine isimli daktilo makinesi kültürel dinamiğin yorumuna tipik bir örnektir. (Resim 5)

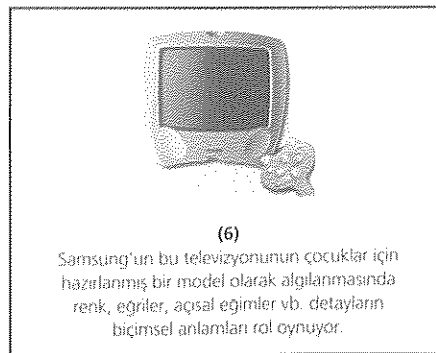
(3)
Defibrilatörde
işlevsel yenilenme

(4)
Otopark alanını daha verimli kullanabilecek
bir otomobil için konsept/teknoloji arayışı

(5)
Olivetti Valentine
daktilo makinesi

(6)
Samsung'un bu televizyonunun çocuklar için
hazırlanmış bir model olarak algılanmasında
renk, eğriler, açılabilir vb. detayların
biçimsel anlamları rol oynuyor.

Tasarımcı, 1968'deki kültürel değişimi, karşı kültür olgusunu ve gençliğin yeni yaşam biçimi etrafında yapılanmasını bir tasarım dili haline getirmiştir ve özgün bir kullanıcı/kullanım/ürün örüntüsü yaratmıştır. Valentine, yalnızca bir daktilo değil, o günlerdeki yeni özgür gençliğin kültürel bir sembolü haline dönüşmüş bir üründür.

Her toplumun zengin bir biçim dili, dağarcığı vardır. Belli biçimler, belli renkler, belli örüntüler, belli anlamlarla eş tutulur. Ve bu anlamlar dağarcığı toplumsal ortamın dinamik (değişken) karakterine

koşut biçimde dinamik nitelikler sergiler. Biçimler her an farklı anlamlara yol açabilir. Tasarımcı işte bu dinamik biçimlerin yorumlayıcısı olarak anlamsal göndermeleri biçimsel dile oturtur. Pratiklikten öte, sosyo-kültürel değerlerin giderek öncelik kazandığı günümüzde, tasarımcı, yarattığı "biçimle" ürüne bir kişilik ve anlam kazandırır. Örneğin, bir televizyonun lüks ya da çocuksu olarak, bir otomobilin sportif ya da evcil olarak anlandırılmaları, tasarımcının sosyal dinamikteki biçimsel anlamlara doğru göndermeler yapması ile olasıdır. (Şekil 6)

Tasarımcı, kültürel dinamiğin değişen anlamsal yapılarının biçimsel yorumlarını yapmak yerine, oluşturduğu ürün ile yepyeni anlamlar yaratarak dinamiğin özgün bir katkı ögesi de olabilir. Sony tasarımcıları tarafından 1972'de tasarlanmış olan Captain 55 model radyo 1970'lerde toplumsal biçim dağarcına yeni bir biçim ve yeni bir anlam eklemiştir. Bu army-look olarak adlandırılan bir akımın, dolayısı ile bir anlamın oluşmasına yol açmıştır ve bu biçimsel gönderme paralelinde bir çok başka ürün belli bir süre pazar payı elde etmiştir.

Sonuç olarak, günümüzde "Niçin tasarım" sorusunun cevabı ise "Getirdiği katma değer, bu katma değerini sağladığı rekabet avantajıdır."

Doç.Dr. Mehmet Asatekin
ODTÜ Biltir Endüstriyel
Tasarım - Üretim Birimi Üyesi

Üç kitap, FARKLI BAKIŞLAR

Lütfü Tınç

Sivil toplum kavramını ve buna bağlı olarak, sivil toplum kuruluşlarını (STK) 1980'lerin sonlarından beri tartışıyoruz.

Aslında sivil toplum - devlet ilişkisi teması, Batı'da, siyaset tartışmalarının gündemine 1980 sonrasında girdi.

Bu zamanlamanın da açık bir anlamı var: Batılılar, bu sivil toplum kategorisini çok fazla kullanmaz olmuşlardı. Zaten bu kavram, kendi toplumlarının işleyişinin bir diğer adıydı. Ama Merkezi Avrupa ve Doğu Avrupa devreye girmeye başladığında, işler değişti. Bu bölge insanların, kendi otoriter rejimlerine karşı geliştirdikleri aydın hareketleri, "sivil toplum" ve "sivil toplum kuruluşları" gibi kavramları, düşünce pazarına yeniden soktu.

Sivil toplum kavramı, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, hem bu ülkelerde hem de Ortadoğu'ya sarkan bir coğrafyada, "yokluğu" dolayısıyla, sık sık gündeme gelir oldu!

İşte Doç. Dr. Aydın Uğur, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumları"nın üçüncüsünde yer alan bir makalesinde aşağı yukarı, bu düşünceleri dile getiriyordu.

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın Mart 1998'de yayımlandığı "İş Sempozyum / Sivil Toplum Kuruluşları" adlı kitapta, Aralık 94, Haziran 95 ve Aralık 95'te İstanbul'da gerçekleştirilen üç sempozyumun bildiri ve sunuş metinleri ile tartışma özetleri yer alıyordu.

Kitabı yeniden karıştırırken şunu fark ettim ki, biz sivil toplum örgütlerine ya da daha yaygın bir kullanım biçimiyle, STK'lara (Sivil Toplum Kuruluşları - nendense, 'örgüt' lafı, pek sevilmiyor) ilişkin kimi konuları daha yıllarca tartışacağız!

Örneğin Tarhan Erdem'in, 1994 Aralık ayındaki

sempozyumun ilk oturumunda dile getirdiği iki nokta, değil 2004'te, çok daha sonraları bile gündeme getirilecek.

Bunlardan biri, Türkiye'de 60 bin sivil toplum örgütü bulunduğu. Evet, yanlış okumadınız, tam 60 bin örgüt! Ülkemiz bu rakamla, bir sivil toplum örgütleri cenneti sayılabilir değil mi!..

Ama yine Tarhan Erdem'in altını çizdiği gibi, bu 60 binin 40 bini, 'güzelleştirme ve kalkındırma' dernekleriyle 'cami yaptırma' dernekleri.

Burada, Tarhan Erdem'in altını çizmek istediği nokta, çok net: Bu rakamlar böyle ise, çeşitlilik azalıyor demektir. Erdem, "Gayet tabii cami yaptırma derneği de olacaktır, (.) her şey olmalıdır; zaten problemimiz orada," diyor.

Evet, sivil toplum kuruluşları alanında 'temel bir problem' var gerçekten de! Türkiye'de dernekler izne tabidir. Kanunen değil; ama devlet memurlarının iznine tabidirler. Çünkü kuruluş safhalarının önünde, yönetmeliklerle sınırlanmıştır.

Yine aynı konuşmasında Tarhan Erdem, siyasi partilerin de dernekler konusundaki tavrını sorguluyor ve oligarşik bir bünyeye sahip olan, "demokratik olmadıkları" bilinen siyasi partilerimizin, bu derneklerin kurulmasının yasaklanmasına, sınırlanmasına taraftar olduklarını dile getiriyor.

Oysa artık bütün dünya kabul ediyor ki, sivil toplum kuruluşlarının varlığı, yaygınlığı, siyasi yaşama zenginlik getirir; siyasi partileri 'zorlar' ve geliştirir.

Tarhan Erdem, "bütün bunların hiçbirisi olmadığı için, siyasi partiler de güdük kalıyor," diyor: "Dolayısıyla toplum hayatı, gerek siyasal hayat gerek toplumsal kuruluşların çalışmaları bakımından, fevkalade fakir,

renksiz kalmaya mahkum oluyor."

Kitapta yer alan diğer sempozyumların tartışma bölümü metinlerinde ya da sempozyumlara sunulan bildiriler arasında, çok ilginç düşünceler, parlak tespitler var. Ama biz, bu yazı çerçevesinde, "çok temel" gördüğümüz bazı bakış açılarını sergilemekle yetinmek istiyoruz.

Çünkü size, yine sivil toplum kuruluşlarına ilişkin başka iki kitapdan daha bahsetmek istiyorum.

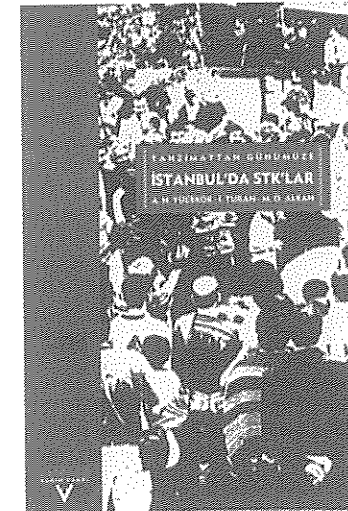
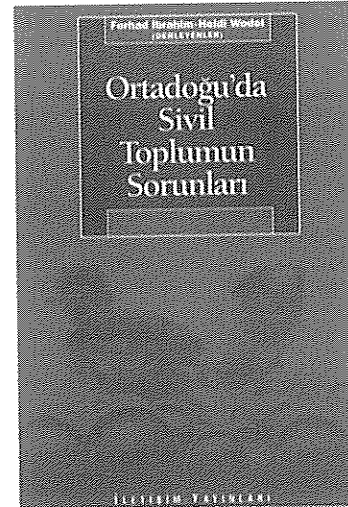
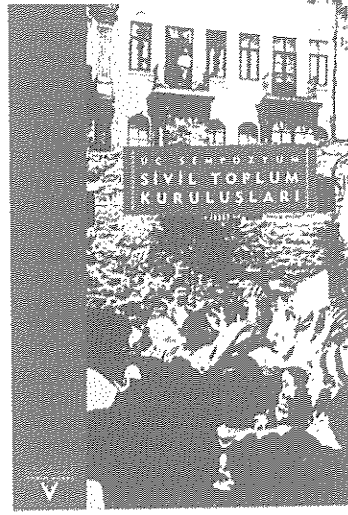
Bunlardan biri, yine Tarih Vakfı'nın yayınladığı "Tanzimattan Günümüze, İstanbul'da STK'lar" adlı çalışma.

Prof. Dr. Ahmet N. Yücekök, Prof. Dr. İlder Turan ve Dr. Mehmet Ö. Alkan'ın bu araştırması, İstanbul ile sınırlı. Ama araştırma boyunca, bu sivil toplum kuruluşlarının gelişme süreçleri, ülkenin genel tarihi içinde ele alındığından, kitap aslında, bütün Türkiye için de bir rehber.

Ayrıca bu çalışmanın bir başka özelliği de, "Redefining the Public Space of Muslim Societies: The Associational Life of Cities" başlığı ile gerçekleştirilen uluslararası bir projenin İstanbul ayağını oluşturmasıdır. Proje, İstanbul dışında Amman, Beyrut, Cakarta, Kasablanka kentlerini ele almakta...

Konuyla ilgili bir başka kitap da İletişim Yayınları'nın "Araştırma - İnceleme Dizisi" arasında yayımlanan "Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları" adlı yapıt.

Kitabın derleyicilerinden Ferhad İbrahim, Berlin Özgür Üniversitesi'nin Siyasal Bilimler Dalı'nda öğretim üyesi; Heidi Wedel ise aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışıyor. Ferhad İbrahim'in çalışma alanları,

uluslararası politika ile 'politika ve din' konuları. Heidi Wedel de Türkiye'nin siyasal sosyolojisi ve demokratikleşme sorunlarıyla ilgileniyor.

Bu iki akademisyenin ortak çabalarıyla derlenen ve Erol Özbek'in titiz Türkçesiyle 1997'de dilimize kazandırılan kitap, şu sıralar ikinci baskısını yaptı.

Kitabın her iki derleyicisi de, Berlin Özgür Üniversitesi'nin Siyasal Bilimler Dalı Ortadoğu Bürosu'ndaki bir araştırma grubu içinde çalışıyorlar. Grup, seçilmiş ülkelerdeki sivil toplum tartışmalarını izlemişler, siyasi süreçleri incelemişler.

Kitapta, bu araştırmaların bazı sonuçları sunuluyor. Kitapta yer alan yedi adet makalenin yazarları, demokratikleşmenin uzun vadede ancak ve ancak, devlete karşı ağırlıklı bir sivil toplumun oluşması halinde başarılı olacağına inandıklarından, hem halihazırdaki dönüşüm süreçlerini hem de bölgedeki gelişmeleri, birlikte izliyorlar.

Kitaptaki yedi makaleden biri de Gülistan Gürbey'in "Türkiye'de Bir Sivil Toplum Oluşumunun Önündeki Siyasal ve Hukuki Engeller" adımı taşıyan çalışması.

Gürbey bu makalesinde, Türkiye'de siyasi sistem dışında bir sivil toplumun oluşmasını zorlaştıran etkenleri inceliyor.

Kitaptaki diğer makalelerin inceleme alanları, Mısır, Irak, İran ve Filistin.

Satır satır okunmasa da, her üç kitabı da yan yana koyup taradığınızda, hem uluslararası anlamda hem de Ortadoğulu ülkeler bağlamında, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları alanının son on yılına, kuşbakışı bir gezi düzenlemiş oluyorsunuz.

Moskova

Geleceğini arayan kent

"Eğer St.Petersburg imparatorluk Rusyası'nın taçı ise Moskova kalbidir" derler. Çarlık Rusyası'nda St.Petersburg ile Moskova arasında gidip gelen başkent ünvanı, tarihin ve çarların bir cilvesi sonucu bu kentte kalmıştır. Moskova'ya ayak basar basmaz Rus tarihinin en acımasız yanları ile imparatorluğun görkemi karşılar sizi. Rusya'nın hiçbir kentinde tarih, bu denli içiçe geçmemiştir; çarlık Rusyası, Sovyetler Birliği geçmişi ile kent tüm dokusunda kendini hissettirirken, kapitalist bir gelecek içinde yok olmamak için direnirler. Moskova, geçmişle geleceği birlikte yaşamak için biçilmiş kaftandır.

Moskova'yı ziyaret eden yabancılarla Moskovahılar hep

farklı rotalar çizer. Geniş, devasa bulvarlardan geçerken siz gözlerinizi herbiri tarih olan binalardan alamazken, Moskovahılar daha çok Harrod's ya da Macy's gibi dünya markalarının satıldığı vitrinleri seyretmeyi tercih ederler. Ama hangi dönemi özlüyor olsalar da ziyaret etmeniz için hepsi önceliği tek bir mekana tanır: Kızıl Meydan yani Kremlin Meydanı.

Yüksek duvarlı görkemli yapı ve hemen yanıbaşında bir "lego"yu andıran katedral, bu devasa ülkenin minik bir profili gibidir; her dönem güçlü iktidar ve ortodoks dine bağlılık. Kremlin'in meydana bakan yüzünün hemen altında ise hala tartışmalara konu olan Lenin'in mozolesi vardı.

Son aylarda ziyaretçilere kapalı olan mozolenin geleceği konusunda tevattür de çoktur. Bolşevik liderin cesedinin artık bozulmaya yüz tuttuğu, bu yüzden ziyarete açılmadığı en geçerli olandır. Eski sistemi hatırlatan unsurları ziyaretçilere kapatmak da geçerli dedikodulardan biridir Moskova'da.

Kremlin'in içine girmeye kararlıysanız, sabahın erken saatlerinde kuyruğa girmeniz ve saatlerce beklemeyi göze almanız gerekir. O kalın duvarların ardında neler mi vardır? Çarlık mimarisinin gerçekten nadide parçalarının bulunduğu bu geniş binada her çarın ama özellikle Büyük İvan'ın yaptırdığı katedraller, çan kuleleri, silah depoları ilgi çeker. Ama kimsenin görmeden edemeyeceği Kremlin Sarayı'nın "devlet salonu"dur. 1961'de tamamlanan bu salon, 6 bin koltuğu ile Komünist Parti kongrelerine sahne olan yerdi. Artık salonun baş köşesinde yer alan Lenin rölyefinin yerinde yeller eserken, 6 bin sandalyeyi ise parti üyeleri yerine Kremlin Bale topluluğunu izlemeye gelenler dolduruyor.

Hala tarih diyorsanız, Sovyetler'den kalan yapıları da görmeniz gerekir. Kentin farklı yerlerine serpiştirilmiş ve Alman savaş esirlerine inşa ettirilmiş olan "Stalin'in Barokları" gerçekten bulutları deler. Bir de Lubyanka'daki KGB binası. Bir zamanlar yakın çevresinde kimsenin dolaşmaya dahi cesaret edemediği bu korku abidesi aynı görevini devam ettirmekle birlikte, artık en çok merak edilen yerlerin başında geliyor; ama yine siz fotoğraf filan çekmeye kalkmayın, görmekle yetinin.

Tabii ki Moskova metrosu. Moskova metrosunu görmeniz için de iki neden olabilir. Birincisi, taksi fiyatları. Moskova'da yabancı olduğunuzu anlarsanız taksi şoförlerinin gözü cüzdanınızdaki dolarlara yönelir. Yolun kenarında durur, elinizi kaldırırsınız ve duran aracın şoförüne gideceğiniz adresi gösterirsiniz. Tabii ki dil biliyorsanız. Dil bilmemenin bir başka sakıncası da en kolay ulaşım olan metroda kendini gösterir; kiril alfabesini bilmiyorsanız kendinizi şehrin başka bir noktasında bulabilirsiniz.

İkinci nedene gelince, Moskova metrosu dünyanın en görkemli yeraltı şehirlerinden biridir. Uzunluğu, derinliği, istasyonlardaki her biri sanat eseri olan duvar resimleri ile şehrin nabzı orada atar; hele dondurucu kış günlerinde sadece taşıma değil, Moskovalıların ısınmak için sığındıkları yerdir metro. Merak eder metroya girerseniz istasyon girişlerindeki kalabalıklar sizi ürkütmesin.

Onların çoğu, metroları buluşma yeri seçen Moskovalı gençlerdir. Gençler için en ucuz eğlence yerleridir bu aydınlık dehlizler. Ellerindeki içkilerle saatlerce sohbet ederler. Dolaşırken üşüyenlere tavsiye edilir. Moskova kışını yaşayan bir kişi, Rusların niçin votkaya bu kadar düşkün olduğunu daha iyi anlayabilir. Votka Moskova'da insana yeniden hayat verir; sadesi, biberlisi, limonlusu... Ama Moskova'ya özgü, biraz Rus olan bir kafe arayacak olursanız hayal kırıklığına uğrarsınız.

Rus mutfağı aramazsanız Moskova'da yiyecek konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamazsınız. Lezzetli bir yemek için ünlü Arbat sokağında Türkler'in işlettiği, ama Türk mutfağı

olmayan bir restoran bir öğle yemeği için biçilmiş kaftandır. Çünkü eski Arbat sokağına uğramadan Moskova'dan ayrılamazsınız. Sağlı, sollu turistik ve antika eşya mağazalarının konuşlandığı, sokak ressamı ve çalgıcılarının "sanat icra ettiği" bu sokak, bir dönem Rus bohemlerin mekanıdır. Paris Monmartre'ını hatırlatır. En uçuk matruşkalara ya da turistlerin en çok rağbet ettikleri Sovyet ordu üniformaları, Lenin bayraklarını burada bulabilirsiniz. Eskiden tek olan Arbat Sokağı'nın sayısı ikiye çıkmıştır. İkincisi Arbat ise, Moskova'nın "yeni" yüzünü yansıtır; gece klüpleri, casino-

lar, lüks mağazalar. Siz yine birincisini tercih edin.

Ve kentin romantik mekanları: Meydanlar ve parklar. Rus edebiyatına meraklı olanlar ya da en azından bir klasiği okumuş olanlar, bembeyaz karlarla süslenmiş, simetrik ağaçlardan oluşan ve gözlabildiğine uzanan parkları hatırlarlar. O parklarda, kimbilir neyi düşünen yaşlı bir Moskovalı, köpeğini gezdiren bir yeni yetme, ya da ırkının tüm güzelliğini taşıyan bir Moskovalı kıza rastlayabilir, kitaplardaki ilham kaynaklarından birini daha iyi anlayabilirsiniz. Yazarlarına kadirşinashık gösteren Ruslar, bu meydan ve parklara aynı iksilerin heykellerini de dikmişlerdir.

Ama onlar arasında tabii ki en yalnızı Marks'tır. O'nun büstü, artık pek dikkat çekmezken tam karşısında bulunan ünlü Bolşoy Balesi binası yine dolar taşar. Yıllar geçse de biletlerinin karaborsada bile zor bulunduğu Bolşoy Bale Topluluğu Moskova'nın olmazsa olmaz uğrak yerlerinden. Hem geçmiş hem de geleceği temsil eder: Moskova ve Moskovalılar gibi...

Mete Çubukçu
Gazeteci

CAD/CAM Üretimde Otomasyon Fuari 2000

4-7
Mayıs
2000
Expo Center Ostim
Ankara

O.D.F. FUARCILIK A.Ş.
Cevat Dündar Cad. No: 70
Ostim - 06730 ANKARA
tel: +90.312. 385 8300 - 01
fax: +90.312. 385 8188

ODTÜ-BİLTİR MERKEZİ
METU-CAD/CAM/ROBOTICS CENTER

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Middle East Technical University
İnönü Bulvarı 06531 Ankara, Türkiye
tel: +90.312. 210 1276 fax: +90.312. 210 1275
bilitir@metu.edu.tr www.bilitir.metu.edu.tr

Satış Promosyonu

Bir şişe likörden otomobile

Ayşe Eyüboğlu

Geçtiğimiz günlerde Radikal gazetesinde 1936 yılında Yenice sigarasının yaptığı bir promosyon yayınlandı. Ülkemizde promosyonun ilk örneklerinden biri. Satışlarını artırmak isteyen Yenice sigarası, sigara paketlerinden çıkan kura numaralarına büyük ikramiye olarak 1936 model Fordor Touring otomobil vermiş. Diğer hediyeler; radyo, çatal kaşık takımı, Revue saat, şarap ve likör takımı...

Bugünkü promosyonlardan pek farklı gözükmüyorsa da önemli bir fark var. O tarihte daha Milli Piyango İdaresi kurulmamıştı. Milli Piyango İdaresi'nin kuruluşu 1939, bugünkü görevlerinin tanımlanması ise 1988 tarihinde çıkarılan kanun hükmündeki kararname ile oldu. Dolayısıyla Yenice sigaraları, Milli Piyango İdaresi'nden izin almadan bu çekilişi düzenledi. Muhtemelen bu çekilişi Yenice adına üstlenecek, başvuruları toplayıp değerlendirecek ve talihlilere hediyelerini teslim etme işlerini düzenleyecek bir hizmet şirketi de yoktu. Herhalde bu işler, Tekel personeline yüklenmişti.

Promosyona, Türkiye'de öncülük eden sektörlerden biri de bankalar. Bankalar eskiden müşterileri arasında çekiliş yapar ve para ikramiyesi verirlerdi. Ayrıca çeşitli kültür hizmetleri vardı; konserler düzenler, dergiler yayınlardı. Bunları duyurmak için de müşterilerine postalama yaparlardı. Uzak görüşlü ve girişimci bir Yapı Kredi çalışanı, bu işlerde bir

gelecek gördü ve 1956 yılında Türkiye'nin ilk postalama şirketini kurdu. O tarihte bilgisayar yoktu ve adres depolamak ve basmak, bugünkü gibi kolay değildi.

O dönemlerde, Adrema denen adres makinaları kullanılıyordu. Adresler, metal plakelere tek tek yazılıyor ve basılıyordu. Bugün için çok geri bir teknoloji gibi gözükse de bu makinaların günlük adres basma kapasitesi, 20-30 bin civarındaydı. Ayrıca bu makinaryı almak, bugünün parasıyla 100 bin dolar civarında önemli bir yatırımdı.

1956 yılında kurulan Emek Organizasyon bugün hala postalama hizmeti veriyor. Tabii artık bilgisayarlarla.

Ne ilginçtir ki, Türkiye'de çizgi altında hizmet veren ilk şirketlerden birinin bir postalama şirketi olmasına rağmen, adres bankacılığı ve postalama tatminkar bir gelişme gösteremedi.

Sektör olarak "satış promosyonu"

ABD ve İngiltere'de satış promosyonu 20. yüzyılın son çeyreğinde en hızlı büyüyen sektörler arasında sayılıyor. Artık bir çok marka için pazarlama bütçesi içinde satış promosyonuna ayrılan pay, klasik medya reklamına ayrılan paya eşit, hatta üstünde.

Satış promosyonu eskiden olduğu gibi sadece hızlı tüketilen ambalajlı ürünlerde kullanılmıyor. Hava-

yollarından kredi kartlarına, ev tekstilinden otomotiv, ofis ürünlerinden fast food restoranlarına her sektör, ürün ya da hizmetlerini satmak için satış promosyonu tekniklerini kullanıyor.

Kamu iletişimde de satış promosyonu tekniklerinin çok önemli bir yeri var. Örneğin, Amerika'da nüfus sayımına katılımı arttırmak ya da Belçika'da trafiği rahatlatmak amacıyla bisiklet kullanımını teşvik etmek için kullanılan tekniklerin herhangi bir ticari ürün pazarlanırken kullanılanlardan çok farkı yok.

Sosyal sorumluluk kampanyalarından, üniversite öğrencilerine yönelik kampanyalara, ambalaj içi promosyonlardan, gezi promosyonlarına kadar birçok alanda uzmanlaşmış hizmet şirketleri sektörde yer alıyor. Çeşitlilik balondan, denizyağına, kazı kazan kartından teşhir standına bin bir türlü malzemenin üretici ve tedarikçileriyle, uzmanları, danışmanları, hukukçuları, akademisyenleriyle, binlerce insana yeni iş sahaları sağlayan bu sektörden artık promosyona dayalı pazarlama (promotional marketing) adıyla söz ediliyor.

Türkiye'de de satış promosyonu çok yaygın olarak kullanılıyor, ama bir promosyona dayalı pazarlama sektöründen söz etmek zor. Henüz bu alanda büyük bir kavram kargaşası yaşanıyor; uzmanlaşma yok. Reklam ve halkla ilişkiler dışında çizgi altı bütün işler doğrudan pazarlama olarak adlandırılıyor. Satış promosyonu terimi, son birkaç yılda daha fazla kullanılmaya başlandı. Şirketler, artık anahtar teslim satış promosyonu kampanyası talep ediyorlar, öneri bekliyorlar. Ancak bu talebe cevap verecek niteliklere sa-

hip, uzmanlaşmış satış promosyonu ajansı sayısı son derece sınırlı. Kimi reklam ve halkla ilişkiler şirketi, bu boşluğu doldurmaya çalışıyor. Bu çift yönlü bir süreç; halkla ilişkiler ve reklam şirketleri için bu gibi işler ek bir kazanç kapısı, iş yabancıya gitmesin diye üstleniyorlar. Bazen de tam tersi oluyor, reklam ajansı istemese de müşterisi çok fazla değişik şirketle çalışmamak için reklam ajansını sorumlu tutuyor.

Türkiye'de satış promosyonuna yapılan harcamalar, Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi reklam harcamala-

rının üstüne çıktı mı bilinmiyor. Çünkü Türkiye'de bu konuda bir istatistik yok. Ama satış promosyonu Türkiye'de de çok hızlı gelişiyor.

Bu gelişmeye ayak durabilmek için konuyla ilgili herkesin üstüne düşen işler var. Öncelikle, hizmet kalitesinin yükseltilmesi gerekli. Yeterli uzmanlaşma ve tecrübe olmadığı için çoğu zaman şirketler aldıkları hizmetten tatmin olmuyor. Eğitimli personel ihtiyacı çok fazla.

Ayrıca, iş tanımları yapılmalı, bunlarla ilgili taban fiyatlar belirlen-

meli, etik kurallar oluşturulmalı ve bu kurallara uyulması sağlanmalı. Tüketici hakları korunmalı.

Sektörün itibarının yükseltilmesi gerekli. Satış promosyonu işleri bir angarya gibi değil, reklam ve halkla ilişkiler gibi uğraşıl ması zevkli bir alan haline gelmeli, insanlar bu işte çalışmaya heveslenmeli. Kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili işlemler kolaylaştırılmalı.

Bütün bunların yapılabilmesi için herşeyden önce sektörle ilgili tarafların biraraya gelerek konuşmaya başlaması gerekiyor.

Ayşe Eyüboğlu

Trio Araştırma ve Tanıtım Hizmetleri

Promosyonlu Yenice Sigarası

1936 yılında Yenice sigarası, satışlarını artırmak için promosyon düzenlendi. Sigara paketleri içinden çıkan kura numaralarına, büyük ikramiye olarak 1936 model Ford Touring otomobil isabet etti. Çekilişe katılanlar, radyo, çatal kaşık takımı, Revue saat, likör takımı kazandılar.

Harcadıkça
PARA
kazanan
ilk Türk ailesi!

BONUS
giller

Harcadıkça
PARA
kazandıran
Türkiye'nin ilk ve tek
kredi kartı!

BONUS CARD dünyanın her yerinde para kazandırır.

- Üye mağazalarda daha da çok para kazandırır. • Bu para kartınıza anında yazılır. • Harcadıkça çoğalır, kartınızda birikir. • Ne kadar para biriktiğini BONUS CARD aklında tutar. • Üye mağaza kasaları da bu miktarı size söyler. • Biriken paranızı istediğiniz zaman harcayabilir, üye mağazalardan her an dilediğinizi alabilirsiniz!
- Ayrıca üye mağazalarda taksit imkanı da sunulur.
- Taksitli alışverişleriniz de size para kazandırır.

BONUS CARD istek formunuzu, Garanti Bankası şubelerinden
veya BONUS CARD'a üye mağazalardan alabilirsiniz.

Daha fazla bilgi için: **Alo BONUS 444 0 334**'ü arayabilir veya
www.bonus.com.tr adresini kullanabilirsiniz.

GARANTİ

BONUS CARD

BOSCH

GARANTİ

GORBON

Vizit Kartı

Özellik

ROMAN

Özellik

TANSAS

YARICI